

**ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΥΠΡΟΥ**

**ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ»**

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΜΑΣΤΕΡ

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ:

**Ευρωπαϊκή Ένωση – Κοινή Αγροτική
Πολιτική – Τραπεζικό Σύστημα – Στήριξη
Αγροτικής Παραγωγής – Ένα «παράθυρο»
για έξοδο από την κρίση**

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΟΥΤΑΒΑΣ

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ**

ΑΘΗΝΑ, ΜΑΙΟΣ, 2014

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΜΑΣΤΕΡ

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ:

**Ευρωπαϊκή Ένωση – Κοινή Αγροτική
Πολιτική – Τραπεζικό Σύστημα – Στήριξη
Αγροτικής Παραγωγής – Ένα «παράθυρο»
για έξοδο από την κρίση**

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΟΥΤΑΒΑΣ

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ**

ΑΘΗΝΑ, ΜΑΙΟΣ, 2014

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	6
Abstract.....	7
Ευχαριστίες.....	8
Κεφάλαιο 1 ^ο : Η Αγροτική πολιτική στον Ευρωπαϊκό χώρο.....	9
1.1 Εισαγωγή.....	9
1.2 Ιστορική Αναδρομή.....	10
1.3 Η αναθεώρηση του 1992.....	15
1.4 Πιέσεις για Αλλαγές στην Εφαρμοζόμενη Αγροτική Πολιτική.....	16
1.5 Η Νέα Αγροτική Πολιτική.....	18
1.6 Πολιτική Αγροτικής Ανάπτυξης 2007-2013.....	21
1.7 Τι προβλέπει η νέα ΚΑΠ για την περίοδο 2014-2020.....	24
Κεφάλαιο 2 ^ο : Διεθνές Ανταγωνιστικό Περιβάλλον και Εφαρμοζόμενες Αγροτικές Πολιτικές	25
2.1 Οι επιδοτήσεις - Εφαρμοζόμενοι Τρόποι Χορήγησης Επιδοτήσεων στη Γεωργία.....	25
2.2 Αξιολόγηση των πολιτικών επιδότησης.....	26
2.3 Εναλλακτικά μέτρα πολιτικής για την στήριξη του αγροτικού εισοδήματος.....	28
2.4 Κοινοτικοί Θεσμοί και Διαδικασία Λήψης Αποφάσεων.....	30
2.5 Αγροτική πίστη.....	32
2.6 Το Ευρώ και ο Αγροτικός Τομέας.....	35

Κεφάλαιο 3^ο: Ένα «παράθυρο» για έξοδο από την οικονομική κρίση.....	38
Κεφάλαιο 4^ο: Μεθοδολογία της έρευνας.....	40
Κεφάλαιο 5^ο: Αποτελέσματα.....	42
5.1 Δημογραφικά στοιχεία.....	42
5.2 Καλλιέργειες και χαρακτηριστικά.....	49
Κεφάλαιο 6^ο: Σχολιασμός αποτελεσμάτων.....	67
Κεφάλαιο 7^ο: Συμπεράσματα – Προτάσεις	72
Βιβλιογραφία.....	74
Παραρτήματα.....	77

Περίληψη

Παναγιώτης Κουταβάς: Ευρωπαϊκή Ένωση – Κοινή Αγροτική Πολιτική – Τραπεζικό Σύστημα – Στήριξη Αγροτικής Παραγωγής – Ένα «παράθυρο» για έξοδο από την κρίση. (Με την επίβλεψη του κυρίου Κωνσταντίνου Αποστολόπουλου).

Ο ρόλος της γεωργίας στην ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης περιορίζεται και επομένως, οι πολιτικές στήριξης της γεωργικής δραστηριότητας και μόνο δεν αρκούν για την οικονομική ανάπτυξη της υπαίθρου. Η επιδότηση του αγροτικού τομέα γίνεται με την εφαρμογή διαφόρων μέτρων, ανάλογα με τις πολιτικές αποφάσεις που ισχύουν. Κάθε είδους επιδότηση επηρεάζει με διαφορετικό τρόπο τόσο το εισόδημα των αγροτών, όσο και την αγορά. Οι σημαντικότεροι τρόποι επιδότησης είναι στην τιμή του πωλούμενου προϊόντος και στην καλλιεργούμενη έκταση. Στο πλαίσιο του ενιαίου ευρωπαϊκού νομισματικού συστήματος και του ευρώ ασκείται πίεση στα κράτη μέλη της ζώνης του ευρώ να περιορίσουν τις δαπάνες για την εφαρμογή προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης και άλλων πολιτικών. Η μελλοντική πολιτική αγροτική ανάπτυξης για την Ελλάδα θα εστιαστεί σε τρεις βασικούς άξονες: βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας, της δασοκομίας και του αγροδιατροφικού τομέα, βελτίωση του περιβάλλοντος και του τοπίου, βελτίωση της ποιότητας ζωής και διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας, θα προσφέρει τη δυνατότητα για εφαρμογή τοπικών προσεγγίσεων, από τη βάση προς την κορυφή, της αγροτικής ανάπτυξης. Στην παρούσα έρευνα εξετάστηκαν 200 ερωτηματολόγια παραγωγών ισοκατανεμημένων από τους νομούς Αττικής, Βοιωτίας και Κορινθίας. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η πλειοψηφία των παραγωγών χρησιμοποιεί ως εγγύηση το 10 έως 30% των επιδοτήσεων για το αγροτικό δάνειο. Επίσης, στατιστικώς σημαντικές διαφορές παρατηρήθηκαν στην βιωσιμότητα της εκμετάλλευσης και της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων σε σχέση με τον τόπο κατοικίας. Για τον λόγο αυτό απαιτείται η επιλογή κατάλληλων τεχνολογικών λύσεων οι οποίες θα έχουν υψηλότερη παραγωγή με το χαμηλότερο δυνατό κόστος.

Abstract

Panagiotis Koutavas: European Union - Common Agricultural Policy - Banking System - Support Agricultural Production - A "window" to exit from the crisis
(Under the supervision of Mr. Konstantinos Apostolopoulos)

The role of agriculture in the development of rural areas in the European Union is becoming narrower and therefore, policies supporting agricultural activity alone are not enough for the economic development of rural areas. The subsidization of agriculture is implemented by various measures, depending on political decisions in force. Any kind of subsidy affects differently both farmers' income, and the markets. The two most common ways of subsidization is on the price of the product sold and on the arable land. In the framework of the European Monetary System the Member States of the euro area are strongly recommended to reduce budgets for rural development programs and other policies. The future rural development policy for Greece will focus on three key areas: improving the competitiveness of agriculture - forestry the agri-food sector, improving the environment and countryside, improve the quality of life and diversification of the rural economy, will provide the opportunity for local application approaches, from bottom to top, for rural development. This research examined 200 questionnaires producers equally spaced from the prefectures of Attica, Viotia and Korintho. The results showed that the majority of producers use guarantees 10 – 30% subsidies for agricultural loan. Also, statistically significant differences were observed in the viability of the operation and competitiveness of products in relation to place of residence. For this reason it is necessary to choose appropriate technological solutions which have higher production at the lowest possible cost.

Ευχαριστίες

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου σε όλους εκείνους που συνέβαλλαν και βοήθησαν στην πραγματοποίηση αυτής της πτυχιακής διατριβής.

Τις θερμές ευχαριστίες μου εκφράζω στον επιβλέποντα καθηγητή μου κύριο Κωνσταντίνο Αποστολόπουλο για την πολύτιμη βοήθεια του ώστε να έρθει εις πέρας το πείραμα αυτό.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τον κύριο Απόστολο Χριστόπουλο και τον κύριο Παναγιώτη Καλδή, μέλη της τριμελούς εξεταστικής επιτροπής μου, για τον χρόνο που αφιέρωσαν στην πτυχιακή μου διατριβή καθώς επίσης και για τις σημαντικές παρατηρήσεις και συμβουλές τους.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την οικογένεια μου για την υποστήριξη, υπομονή και κατανόηση σε όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Μέρος Α: Θεωρητικό τμήμα

Κεφάλαιο 1^ο: Η Αγροτική πολιτική στον Ευρωπαϊκό χώρο

1.1 Εισαγωγή

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση η γεωργική δραστηριότητα και η δασοκομία καταλαμβάνουν ένα σημαντικό μέρος της συνολικής έκτασης, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην οικονομία της υπαίθρου και επιπλέον προσδιορίζουν το χαρακτήρα του αγροτικού τοπίου. Η γεωργία, βέβαια, δεν έχει πλέον τη σημασία που είχε στο παρελθόν για την οικονομία των αγροτικών περιοχών, όμως συνεχίζει να συνεισφέρει στην κοινωνική βιωσιμότητα και στην οικονομική ανάπτυξη των περιοχών αυτών, ενώ επηρεάζει ουσιαστικά το περιβάλλον. Η γεωργική δραστηριότητα στην Ευρώπη δεν είναι μονοδιάστατη, αλλά χαρακτηρίζεται από πολλαπλές λειτουργίες. Οι αγρότες παραγωγοί επιδίδονται φυσικά στην παραγωγή των προϊόντων διατροφής, αλλά παράλληλα συμβάλλουν στη διαχείριση της υπαίθρου, στην βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων, καθώς και στη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, συνεισφέροντας έτσι στο κοινωνικό σύνολο.

Η ευρωπαϊκή γεωργία είναι σύγχρονη και διεκδικεί μια ανταγωνιστική θέση στο διεθνές περιβάλλον. Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι παγκοσμίως ο δεύτερος μεγαλύτερος εξαγωγέας γεωργικών προϊόντων και ο μεγαλύτερος εισαγωγέας προϊόντων διατροφής που προέρχονται τόσο από άλλες αναπτυγμένες οικονομίες όσο και από χώρες του τρίτου κόσμου που υστερούν στην ανάπτυξη. Η αγροτική πολιτική που ασκείται σε όλα ανεξαιρέτως τα κράτη-μέλη είναι ενιαία, αποφασίζεται κεντρικά με τη συμμετοχή εκπροσώπων όλων των κυβερνήσεων, ενώ η ευθύνη της ορθής εφαρμογής και του ελέγχου έχουν οι κυβερνήσεις σε εθνικό επίπεδο. Βασικό στοιχείο της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) είναι η στήριξη των εισοδημάτων των παραγωγών με μέριμνα για την ενθάρρυνση της επέκτασης γεωργικών πρακτικών φιλικών προς το περιβάλλον και της παραγωγής υψηλής ποιότητας προϊόντων που βρίσκουν διέξοδο στην αγορά (Δαμιανός Δ., Παπαγεωργίου Κ., Σπαθής Π., 2006).

1.2 Ιστορική Αναδρομή

Μετά τη λήξη του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου οι κυβερνήσεις ευρωπαϊκών χωρών αναζητούσαν την επίλυση των ειδικών προβλημάτων του αγροτικού τους τομέα με εφαρμογή συνδυασμού μέτρων αγροτικής πολιτικής σε εθνικό επίπεδο, διαφορετικών σε κάθε περίπτωση. Τα μέτρα αυτά ήταν προσαρμοσμένα στα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της γεωργίας κάθε κράτους, στα πλεονεκτήματα και στα μειονεκτήματα του τομέα κάθε χώρας και ήταν πάντα σύμφωνα με τις επί μέρους εθνικές επιλογές και προτεραιότητες. Οι περισσότερες κυβερνήσεις επιδίωκαν την θωράκιση της χώρας από εισαγωγές αγροτικών προϊόντων και την προώθηση μέρους της εγχώριας παραγωγής στις αγορές του εξωτερικού. Ορισμένες εφαρμόζαν ένα καθεστώς επιχορηγήσεων προκειμένου να συμπληρώσουν οι παραγωγοί το εισόδημα που εξασφάλιζαν από τις πωλήσεις των προϊόντων τους στην αγορά, άλλες επιδοτούσαν τα μέσα παραγωγής, άλλες ενθάρρυναν την μονοπωλιακή λειτουργία οργανισμών προκειμένου να εμπορεύονται προϊόντα στην αγορά για λογαριασμό των παραγωγών, άλλες έδιναν προτεραιότητα στην εξασφάλιση χαμηλών τιμών για καταναλωτές ανησυχώντας για την εξέλιξη του πληθωρισμού, ενώ άλλες εξαιρούσαν τους αγρότες από την φορολογία εισοδήματος. Η Κοινή Αγροτική Πολιτική σχεδιάστηκε για να αντιμετωπίσει ακριβώς αυτή την ανάγκη, της εξασφάλισης μιας κοινής αγοράς, τόσο σε επίπεδο της παραγωγής όσο και στο εμπόριο αγροτικών προϊόντων και τροφίμων.

Η πρώτη προσπάθεια για την εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης αγροτικής πολιτικής σε ευρωπαϊκό επίπεδο επιχειρήθηκε στο πλαίσιο της ΕΟΚ και περιγραφόταν οι γενικές αρχές της στο Παράρτημα II της Συνθήκης της Ρώμης. Πιο συγκεκριμένα στο Άρθρο 39 παρ. 1 της Συνθήκης της ΕΟΚ περιγράφονται οι στόχοι της ΚΑΠ που ήταν οι εξής:

- Αύξηση της παραγωγικότητας της γεωργίας.
- Σταθεροποίηση των αγορών.
- Εξασφάλιση ενός αποδεκτού επιπέδου ζωής για τους γεωργούς, αφού με τον μηχανισμό της κοινοτικής παρέμβασης εξασφάλιζαν «ελάχιστη τιμή» στον παραγωγό όταν οι τιμές της αγοράς έπεφταν κάτω από ένα συγκεκριμένο επίπεδο.
- Εξασφάλιση της σταθερότητας του εφοδιασμού και σε λογικές τιμές των καταναλωτών των κρατών μελών.

Το Άρθρο 39 παρ. 2 προχωρά σε μια περιγραφή των ιδιομορφιών της αγροτικής δραστηριότητας, αναδεικνύοντας τον καταλυτικό τους ρόλο στον σχεδιασμό της αγροτικής πολιτικής.

Αναλυτικά αναδεικνύει

- Τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της γεωργίας (κοινωνική δομή, διαρθρωτικές και φυσικές ανισότητες).
- Την ανάγκη βαθμιαίων προσαρμογών.
- Τη διασύνδεση της γεωργίας με τη συνολική εθνική οικονομία.

Τέλος, με το Άρθρο 40 περιγράφεται ο θεσμός της Κοινής Οργάνωσης Αγοράς (ΚΟΑ) ο οποίος εξειδικεύεται σε τρεις μορφές:

- Κοινοί κανόνες ανταγωνισμού.
- Υποχρεωτικός συντονισμός των διαφόρων εθνικών οργανώσεων αγοράς.
- Ευρωπαϊκή οργάνωση αγοράς.

Η εφαρμογή αυτών των αποφάσεων κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960 διαμόρφωσε μια κοινή βάση σε όλα τα κράτη μέλη, πάνω στην οποία σχεδιάζοταν μια πολιτική που είχε ως στόχο να περιορίσει στο ελάχιστο οποιαδήποτε διεθνή εμπορική δραστηριότητα μπορούσε να πλήξει το εισόδημα των ευρωπαϊών αγροτών, χωρίς όμως να αφορά αυτή η πολιτική το σύνολο των παραγόμενων αγροτικών προϊόντων. Στα τέλη ωστόσο της δεκαετίας του '60 η ΚΑΠ άρχισε να δημιουργεί πλεόνασμα στα κράτη μέλη της.

Πιν 1.1 Εξωτερικό Εμπόριο Αγροτικών Προϊόντων

	Κοινότητα των 10			Κοινότητα των 12
	1973	1984	Αλλαγή επί τοις %	
	Δις.\$		%	Δις.\$
Εισαγωγές	30,5	46	+51	51,9
Εξαγωγές	9,7	24,6	+154	28,3

Πηγή: European Commission, The Agricultural situation in the Community, 1986

Ο Πιν. 1.1 παρουσιάζει το σύνολο των εξαγωγών και εισαγωγών της Ε.Ε. το 1973 και το 1984. Η επιλογή αυτής της δεκαετίας δεν είναι τυχαία, αλλά έχει επιλεγεί γιατί τότε

εφαρμόστηκε με τον πλέον δυναμικό τρόπο η πολιτική στήριξης της παραγωγικής διαδικασίας, αδιαφορώντας για τις επικρατούσες εκείνη την εποχή διεθνείς τάσεις. Υπάρχει μια αύξηση τόσο στις εισαγωγές, όσο και στις εξαγωγές, με τη διαφορά όμως ότι η αύξηση των εξαγωγών είναι τριπλάσια από αυτή των εισαγωγών. Αυτό βέβαια οφείλεται στον απόλυτο έλεγχο που εφαρμόζε τότε η Κοινότητα στις εισαγωγές, χρησιμοποιώντας τους κυμαινόμενους δασμούς, αλλά και στη χρήση των εξαγωγικών επιδοτήσεων που καθιστούσαν τα Κοινοτικά προϊόντα τεχνητά ανταγωνιστικά στις διεθνείς αγορές, παρά το υψηλό κόστος παραγωγής τους.

Πιν.1.2. Εισαγωγές των κυριότερων αγροτικών προϊόντων (Σε χιλ. τόνους)

	Κοινότητα των 10			Κοινότητα των 12
	1972/74	1980/81	1984/85	1985/86
Σιτηρά	22269	15426	6659	10915
Σιτάρι μαλακό	4821	3395	1968	2662
Σιτάρι σκληρό	1278	1024	682	551
Καλαμπόκι	12446	9799	3376	7199
Ζάχαρη	2039	1320	1552	1762
Νωπά φρούτα	5523	3916	5060	4378
Νωπά λαχανικά	4171	2789	3134	2203
Κρασί	7586	5544	5006	2829
Βούτυρο	156	115	86	85
Τυρί	83	102	116	108
Αυγά	33	39	25	15
Βόειο κρέας	791	364	327	272
Χοιρινό	245	166	138	88
Πουλερικά	68	66	87	59
Πρόβειο κρέας	288	226	239	222
Σόγια (σπόρος)	7720	10367	12853	12949
Σόγια (κατεργ.)	3365	8204	11094	10895

Πηγή: Commission, Eurostat

Πιν. 1.3 Εξαγωγές των κυριότερων αγροτικών προϊόντων (Σε χιλ. τόνους)

	Κοινότητα των 10			Κοινότητα των 12
	1972/74	1980/81	1984/85	1985/86
Σιτηρά	10838	22390	28931	27520
Σιτάρι μαλακό	6048	14175	17624	14203
Κριθάρι	3618	6273	9110	9583
Ζάχαρη	1884	4764	3822	4517
Κρασί	3668	7365	11045	15541
Βούτυρο	118	455	350	305
Τυρί	189	360	392	377
Γάλα σκόνη αποβ.	339	553	337	295
Γάλα σκόνη	192	537	464	478
Εβαπορέ	-	582	539	434
Βόειο κρέας	243	662	648	985
Χοιρινό κρέας	291	307	175	161
Πουλερικά	148	470	329	329

Πηγή: Commission, Eurostat

Εξετάζοντας τα στοιχεία των πινάκων 1.2 και 1.3 είναι φανερό ότι όσον αφορά στις εισαγωγές υπάρχει μια σταδιακή μείωση στις ποσότητες αγροτικών προϊόντων που εισέρχονται στην ευρωπαϊκή αγορά και αποτελούν ταυτόχρονα προϊόντα που παράγονται στις χώρες μέλη της Κοινότητας.

Όσον αφορά στα σιτηρά, η επιβολή κυμαινόμενων δασμών στα παραγόμενα εκτός της Κοινότητας σιτηρά απέκλεισε όλες τις πιθανότητες του εισαγόμενου προϊόντος να είναι ανταγωνιστικό στην Κοινοτική αγορά. Από την άλλη πλευρά, θέλοντας να πριμοδοτήσει την ενδοκοινοτική παραγωγή σιτηρών επιδοτούσε με διάφορους τρόπους τη συγκεκριμένη αγροτική δραστηριότητα, όπως μέσω επιδότησης στην τελική τιμή ή με βάση την καλλιεργούμενη έκταση, προκειμένου οι αγρότες να διασφαλίζουν ένα ικανοποιητικό εισόδημα. Η εφαρμογή της πολιτικής αυτής είχε ως αποτέλεσμα την εμφάνιση μεγάλων πλεονασμάτων, τα οποία επειδή δεν ήταν ανταγωνιστικά στις διεθνείς αγορές, δεν ήταν εμπορεύσιμα. Η λύση δόθηκε με την εφαρμογή της εξαγωγικής επιδότησης, όπου η Κοινότητα αναλάμβανε να καλύψει τη διαφορά μεταξύ των τιμών παραγωγού και διεθνών

τιμών (τιμές παρέμβασης). Το μέτρο αυτό, όπως φαίνεται στον Πιν. 1.2, έδωσε μια σημαντική ώθηση στις Κοινοτικές εξαγωγές σιτηρών. Ο έντονος προστατευτισμός καταγγέλθηκε από τις ΗΠΑ και τελικά λύση δόθηκε μερικώς το 1987 με την υπογραφή συμφωνίας μεταξύ των δύο μερών που προέβλεπε ότι η μισή ποσότητα σκληρού σιταριού που χρησιμοποιεί η βιομηχανία ζυμαρικών θα εισάγεται χωρίς την επιβολή εισαγωγικού δασμού (World Bank, World Development Report, 1987).

Όσον αφορά στη ζάχαρη, η σχετική σταθερότητα στις εισαγόμενες ποσότητες οφείλεται στη σύναψη προτιμησιακών συμφωνιών της Κοινότητας με άλλες χώρες που διασφαλίζουν ειδική μεταχείριση σε συγκεκριμένα προϊόντα. Η ζάχαρη αποτελεί μέρος της Συμφωνίας του Lome με τις ACP (African, Caribbean and Pacific) χώρες. Ο λόγος που τέθηκε σε ισχύ η Συμφωνία, ήταν η επιθυμία της Κοινότητας να στηρίξει οικονομικά τις χώρες που αποτελούσαν αποικίες των Βορειοευρωπαϊκών κρατών.

Η ένταξη των Μεσογειακών χωρών στην Κοινότητα ήταν η αφορμή να ενταχθούν στο προστατευτικό καθεστώς της νωπά φρούτα και λαχανικά που τροφοδοτούσαν τις αγορές των βορείων χωρών. Η σταθερότητα στις εισαγόμενες ποσότητες νωπών φρούτων σχετίζεται με προμήθεια τροπικών και υποτροπικών καρπών που δεν παράγονται από τις χώρες μέλη, ενώ η εισαγωγή λαχανικών είχε σαν στόχο να καλύψει τη ζήτηση, όταν η Κοινοτική παραγωγή δεν επαρκούσε. Οι ΗΠΑ έγειραν σοβαρές διαφωνίες όσον αφορά το εμπορικό καθεστώς των εσπεριδοειδών στην Κοινότητα και μετά από μια σειρά διαπραγματεύσεων κατέληξαν το 1986 σε συμφωνία μείωσης των δασμών από πλευράς Κοινότητας σε εσπεριδοειδή και αμύγδαλα και σε αντίστοιχη μείωση από πλευράς ΗΠΑ των εισαγωγικών δασμών για τυριά, ελιές, ελαιόλαδο και πάπρικα (World Bank, 1987).

Ακόμα όμως και στις προτιμησιακές συμφωνίες που σύναπτε η Κοινότητα έβαζε ως πρώτη προτεραιότητα τη διασφάλιση της Κοινοτικής παραγωγής. Αυτή η πεποίθηση βρήκε εφαρμογή στο κρασί, όπου η σημαντική άνοδος στην παραγωγή Γαλλικού κρασιού οδήγησε την Κοινότητα στη δραστική μείωση των εισαγωγών από χώρες όπως η Αλγερία, που είναι μέλος της Συμφωνίας του Lome.

Η ύπαρξη ενός τόσο προστατευτικού καθεστώτος έρχεται σε αντίθεση με την εισαγωγή βουτύρου, τυριών και κρεάτων. Όσον αφορά στο βούτυρο και το τυρί ήταν απαίτηση της

Μεγάλης Βρετανίας, προκειμένου να εισέλθει στην Κοινότητα, να υπάρξει ειδική ρύθμιση ώστε να εισάγονται ευνοϊκά ορισμένες ποσότητες βουτύρου και τυριών από τη Νέα Ζηλανδία, αίτημα που υλοποιήθηκε. Για το βόειο κρέας, από τη στιγμή που η Κοινότητα έγινε αυτόνομη, έθεσε σε ισχύ το μέτρο του κυμαινόμενου δασμού και μείωσε δραστικά τις εισαγωγές. Τέλος, η ύπαρξη φθηνών ζωοτροφών στη διεθνή αγορά απετέλεσε το σημαντικότερο κίνητρο για τη δραστική αύξηση της Κοινοτικής παραγωγής πουλερικών, που την οδήγησε τελικά στην κάλυψη της εγχώριας ζήτησης.

Η Κοινότητα παρόλο ότι είχε υψηλότερο κόστος παραγωγής, το 1984 ήλεγχε το 20% της παγκόσμιας αγοράς κρέατος. Αυτό ήταν δυνατό, χάρη στη χρήση εξαγωγικών επιδοτήσεων, δίνοντας έτσι σοβαρά επιχειρήματα στις παραδοσιακές χώρες παραγωγής κρέατος να κατηγορούν την Κοινότητα στη GATT για αθέμιτο ανταγωνισμό.

Το προϊόν για το οποίο η Κοινότητα δεν πήρε κανένα προστατευτικό μέτρο, ήταν η σόγια. Όπως είναι γνωστό οι ΗΠΑ είναι η σημαντικότερη παραγωγός χώρα σόγιας και η Κοινότητα δεν άνοιξε ένα νέο εμπορικό μέτωπο με τις ΗΠΑ, με το να θέσει περιορισμούς στις εισαγωγές. Η θέση αυτή είχε ως αποτέλεσμα τη συνεχή αύξηση των εισαγωγών σόγιας στην Κοινοτική αγορά.

Από όλα τα παραπάνω προκύπτει ότι η ΚΑΠ είχε κύρια παρεμβατικό χαρακτήρα σε επίπεδο τιμών, καθιερώνοντας κατώτατες τιμές για μια σειρά προϊόντων που είχαν σημαντικό ενδιαφέρον για τις χώρες μέλη. Με τον τρόπο αυτό και με την χρήση υψηλών δασμών και εξαγωγικών επιδοτήσεων εξασφαλιζόταν υψηλού επιπέδου εσωτερική προστασία και συνεχής αύξηση των κατεχόμενων μεριδίων αγοράς σε διεθνές επίπεδο. Η πολιτική αυτή όμως είχε έναν έντονα αρνητικό αντίκτυπο που αναλύεται σε δημιουργία υπέρογκων πλεονασμάτων, σε συγκρούσεις με τρίτες χώρες και σημαντική αύξηση των κοινοτικών δαπανών για τη γεωργία.

1.3 Η αναθεώρηση του 1992

Η χρονιά αυτή αποτελεί ορόσημο για την εξέλιξη της ΚΑΠ καθώς αποφασίστηκαν μια σειρά από αλλαγές που θα επέφεραν την ισορροπία στην αγορά και την απεμπλοκή στις διεθνείς εμπορικές διαπραγματεύσεις. Τα μέτρα είχαν στόχο την μείωση των θεσμικών

τιμών στους τομείς των σιτηρών, των ελαιούχων σπόρων και του βόειου κρέατος καθώς επίσης και εισαγωγή των άμεσων ενισχύσεων (1^{ος} Πυλώνας) ως αντιστάθμιση των απωλειών του εισοδήματος των παραγωγών από την μείωση των τιμών.

Μερικά από τα κυριότερα μέτρα που θεσπίστηκαν την περίοδο αυτή είναι η καθιέρωση αγροπεριβαλλοντικών κινήτρων με στόχο την εντατικοποίηση της παραγωγής και την προστασία των φυσικών πόρων, τα μέτρα για την ενθάρρυνση της πρόωρης συνταξιοδότησης με μεταβίβαση της γης σε άλλες εκμεταλλεύσεις ή χρησιμοποίηση της για άλλους σκοπούς.

Η μείωση στις επιδοτήσεις έφερε μειώσεις στα εισοδήματα των παραγωγών. Έτσι το 1994 η μειώσεις συνοδεύτηκαν από αντισταθμιστικά μέτρα – πληρωμές στους αγρότες αναφερόμενες ως άμεσες ενισχύσεις (1^{ος} Πυλώνας), με στόχο να εξασφαλιστεί ένα αποδεκτό επίπεδο ζωής για τους παραγωγούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η ενίσχυση των παραγωγών πραγματοποιούνταν με συγκεκριμένες παραγωγές ή με ένα πάγιο αριθμό ζώων, για τον λόγο αυτό χαρακτηριζόταν ως αποσυνδεδεμένες άμεσες ενισχύσεις. Οι παραγωγοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης είχαν την δυνατότητα να λαμβάνουν επιδοτήσεις ανεξάρτητα από την παραγωγή και την προκαθορισμένη τιμή στήριξης για ένα συγκεκριμένο τύπο παραγωγής. Παραδείγματος χάριν οι παραγωγοί είχαν την δυνατότητα να επιλέξουν την αρόσιμη καλλιέργεια που θα καλλιεργήσουν έτσι ώστε να αυξήσουν τα κέρδη τους από την αγορά. (European Commission, Brief no1, 2011).

1.4 Πιέσεις για Αλλαγές στην Εφαρμοζόμενη Αγροτική Πολιτική

Τα κύρια στοιχεία που οδήγησαν την Ε.Ε. να αναθεωρήσει την ΚΑΠ δύο φορές ήταν τα ανησυχητικά σε όγκο πλεονάσματα που δημιούργησαν οι σταθερά αυξημένες τιμές αγροτικών προϊόντων, το κόστος που σήμαινε για την Κοινότητα η οικονομική στήριξη μιας τέτοιας πολιτικής και οι διεθνείς σχέσεις και δεσμεύσεις που είχε αναλάβει, ιδιαίτερα στο χώρο του ΠΟΕ. Η Ε.Ε για αρκετές δεκαετίες είχε επιλέξει να προωθήσει τα αγροτικά της προϊόντα κάνοντας χρήση του μέτρου της εξαγωγικής επιδότησης, αγνοώντας τις διακυμάνσεις των διεθνών τιμών. Έτσι, το 1996 σύμφωνα με τον ΠΟΕ το 84% του συνολικού ποσού που δαπανήθηκε για εξαγωγικές επιδοτήσεις προερχόταν από την ΕΕ, το

9% από τη Νότιο Αφρική, το 4% από την Ελβετία, το 1% από τις ΗΠΑ και το 2% από τις υπόλοιπες χώρες.

Η επιλογή της Κοινότητας να εφαρμόσει μια τέτοια πολιτική απέναντι στον αγροτικό τομέα δεν ήταν τυχαία, αλλά ήταν μια συνειδητή πολιτική επιλογή που είχε ως στόχο να στηρίξει το αγροτικό εισόδημα για λόγους πολιτικούς, κοινωνικούς και δημογραφικούς. Από το 1968 έως το 1986 το εργατικό δυναμικό της γεωργίας της Ε.Ε. μειωνόταν με σταθερό ρυθμό 3% ετησίως. Από το 1986 μέχρι το 1996 ο ρυθμός μείωσης αυξήθηκε σε 4,5% ετησίως και αυτό είχε ως αποτέλεσμα το αγροτικό εργατικό δυναμικό το 1996 να αποτελεί το 5,1% του συνολικού εργατικού δυναμικού της Ε.Ε και το 2001 το 2,8%. Το ποσοστό συμμετοχής της γεωργίας στο ΑΕΠ όλα αυτά τα χρόνια ακολουθεί μια πτωτική τάση με αυξημένο όμως ρυθμό σε σχέση με το ρυθμό μείωσης των απασχολούμενων στη γεωργία, φτάνοντας σε ποσοστό το 1996 το 1,7% του ΑΕΠ και το 2001 το 1,2%. Από την άλλη πλευρά βέβαια τα εξωγεωργικά εισοδήματα παρουσίαζαν ανοδικές τάσεις (Eurostat, 1997). Η στήριξη του γεωργικού τομέα δεν στάθηκε ικανή να ανακόψει το κύμα φυγής από τη γεωργία και κυριότερες αιτίες για αυτό μπορούν να θεωρηθούν οι απαιτήσεις για καλύτερη ποιότητα ζωής σε μεγαλύτερα αστικά κέντρα και οι δύσκολες συνθήκες εργασίας που χαρακτηρίζουν τη γεωργία.

Η Ε.Ε. θέλοντας να αμβλύνει τις διαφοροποιήσεις που είχαν αρχίσει να διαμορφώνονται στα εισοδήματα των αγροτών και μη αγροτών των χωρών μελών, εφάρμοσε την πολιτική στήριξης τιμών, που είχε σαν αποτέλεσμα την αύξηση του γεωργικού εισοδήματος. Ο ΟΟΣΑ θέσπισε ένα δείκτη, τον PSE¹ (Producer Subsidy Equivalent) προκειμένου να απεικονίζεται η στήριξη τιμών μέσω της εκάστοτε παρεμβατικής πολιτικής σε σχέση με τις επικρατούσες διεθνείς τιμές. Το 1998 για την Ε.Ε. ο δείκτης ήταν 45% ενώ για τις ΗΠΑ 22% (OECD, 1988). Βέβαια, αυτό δεν σημαίνει ότι όλοι οι αγρότες της Ε.Ε. απολάμβαναν μία τέτοια στήριξη, γιατί όπως είναι γνωστό δεν επιδοτούνται όλα τα αγροτικά προϊόντα και αυτά που επιδοτούνται δεν αποτελούν αντικείμενα ομοειδών χειρισμών. Παρόλα αυτά όμως τα ποσοστά αυτά δείχνουν την αντίληψη που δέσποζε στις δύο κυριότερες παραγωγές χώρες αγροτικών προϊόντων.

---

¹ PSE είναι ο λόγος του ποσού στήριξης του προϊόντος προς τη διεθνή τιμή του.

Τα τελευταία χρόνια νέες παράμετροι ήρθαν να πιέσουν την Ε.Ε. για αλλαγές στο χώρο της γεωργίας. Είναι γνωστό ότι μια σειρά χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (CEE countries) είναι σε διαδικασία ένταξης στην Ε.Ε. Αν συνεχίζονταν η ίδια πολιτική στο χώρο ή θα έπρεπε να αυξηθεί η δαπάνη του προϋπολογισμού για τις αγροτικές ενισχύσεις ή θα έπρεπε οι υφιστάμενοι πόροι να διανεμηθούν σε περισσότερους αγρότες, γεγονός που θα έπληττε άμεσα και καίρια το εισόδημα των αγροτών που σήμερα αποτελούν τον αγροτικό πληθυσμό της Ε.Ε. Τα τελευταία χρόνια αναζητείται η χρυσή τομή των δύο αυτών αντίθετων συνιστωσών [European Commission (DG VI), 1998].

Η Ε.Ε. έχει δεχτεί τα τελευταία χρόνια ισχυρή κριτική για την εφαρμογή μιας τόσο προστατευτικής πολιτικής στον αγροτικό χώρο, έχοντας ως κύριο επιχείρημα ότι η σημερινή λειτουργία της ΚΑΠ δεν εκπληρώνει τους αρχικούς στόχους που ήταν η στήριξη του αγροτικού εισοδήματος και πληθυσμού, αλλά μεταφέρει άκριτα πόρους από άλλες κοινωνικές ομάδες στους αγρότες. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι τελευταίοι να διαχειρίζονται ένα πλούτο που πολύ δύσκολα θα μπορούσε να ενταχθεί στον όρο «στήριξη εισοδήματος». Η ευαισθησία που έχει αφυπνιστεί τον τελευταίο καιρό σχετικά με θέματα περιβαλλοντικής φύσης και ασφάλειας τροφίμων, τοποθετούν τους αγρότες στη θέση του κατηγορούμενου γιατί οι αυξημένες εισροές σε λιπάσματα και φυτοφάρμακα υποβαθμίζουν το φυσικό περιβάλλον και δημιουργούν ανησυχίες για τη δράση των υπολειμμάτων των χημικών ουσιών που παραμένουν στα τρόφιμα. Οι υποστηρικτές αυτής της άποψης δηλώνουν ότι η υιοθέτηση ενός μονοδιάστατου παραγωγικού μοντέλου που εκτιμά ότι η στήριξη του αγροτικού εισοδήματος έρχεται μόνο μέσα από την αύξηση των παραγόμενων ποσοτήτων, αγνοώντας περιβαλλοντικές και άλλες παραμέτρους, δεν έχει θέση στην σημερινή εποχή [European Commission (DG VI), 1998].

1.5 Η Νέα Αγροτική Πολιτική

Απέναντι σε αυτή την εκρηκτική κατάσταση οι αναθεωρήσεις της ΚΑΠ έπρεπε να χαρακτηρίζονται από ένα στρατηγικό στόχο. Δεδομένου ότι η πολιτική δημιουργίας μη εμπορεύσιμων πλεονασμάτων δεν μπορούσε πλέον να συνεχιστεί, η μείωσή τους απετέλεσε μέρος του στρατηγικού αυτού στόχου. Από την άλλη η Ε.Ε. ποτέ δεν θέλησε να ξεφύγει από τον ακρογωνιαίο λίθο της ΚΑΠ που είναι η διασφάλιση του αγροτικού εισοδήματος. Για να

μπορέσουν αυτές οι δύο συνιστώσες να υπαχθούν σε ένα κοινό επιτεύξιμο στόχο, η Ένωση είχε να επιλέξει ανάμεσα σε δύο σενάρια:

(α) Μείωση τόσο της εγχώριας στήριξης στην τιμή των προϊόντων, αλλά και των εξαγωγικών επιδοτήσεων, έτσι ώστε ο Κοινοτικός αγροτικός τομέας να πλησιάσει τις διεθνείς τάσεις και να ακολουθήσει μια πορεία ανάπτυξης συμβατής με τις τάσεις στις αγορές αυτές. Οι απώλειες εισοδήματος που συνεπάγεται η άσκηση μιας τέτοιας πολιτικής θα καλύπτονται μέσα από την ΚΑΠ με απευθείας ενίσχυση στο εισόδημα, βρίσκοντας με αυτό τον τρόπο την χαμένη της αποστολή.

(β) Συνέχιση της πολιτικής μείωσης της παραγωγής μέσω της εφαρμογής ολοένα και αυστηρότερων περιοριστικών κανονισμών με τη μορφή πλαφόν παραγωγής, αλλά και αύξησης των τιμών των απαιτούμενων εισροών τόσο του πρωτογενούς τομέα, όσο και της μεταποιητικής βιομηχανίας, συνεχίζοντας την πολιτική στήριξης τιμών προκειμένου να διασφαλιστεί το αγροτικό εισόδημα, αλλά και να μην ξαναπαρουσιαστεί το φαινόμενο των υπέρογκων πλεονασμάτων.

Με την Agenda 2000 η Ε.Ε. ουσιαστικά έχει επιλέξει να εφαρμόσει το πρώτο σενάριο. Οι λόγοι που την οδήγησαν σε αυτή την επιλογή είναι αρκετοί και σχετίζονται τόσο με το πολιτικό κόστος που εσωκλείει η κάθε επιλογή, αλλά και με το ίδιο το μέλλον του αγροτικού τομέα. Η συνέχιση της εφαρμογής μιας πολιτικής περιορισμών στην παραγωγή θα είχε ένα υπολογίσιμο πολιτικό κόστος, αλλά η σημαντικότερη αδυναμία της επιλογής αυτής είναι η αδυναμία εύρεσης καναλιών επικοινωνίας με τους αγρότες προκειμένου να γίνουν κατανοητοί οι λόγοι που οδηγούν την Ε.Ε. στην εφαρμογή περιοριστικής πολιτικής. Από το όλο σκηνικό απουσιάζει ο καταλυτικός παράγων που οδηγεί την Ένωση στην αλλαγή πλεύσης που είναι η αγορά. Εξάλλου, οι εκτιμήσεις με βάση την μέχρι σήμερα εξέλιξη οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι πιέσεις που ασκούνται σήμερα από τους αγρότες για διατήρηση του παλαιού καθεστώτος μάλλον θα αυξηθούν παρά θα μειωθούν, δεδομένης της περαιτέρω μείωσης του αγροτικού εισοδήματος, κάνοντας όλο και πιο δύσκολη τη συνέχιση μιας τέτοιας πολιτικής.

Τέλος, η ολοένα και αυξανόμενη διαμαρτυρία των υπόλοιπων κοινωνικών ομάδων για προνομιακή μεταχείριση του αγροτικού χώρου θα είναι ένα σοβαρότατο εμπόδιο σε μια ενδεχόμενη απόπειρα για αύξηση των δαπανών για τον αγροτικό τομέα (Fischler, 1999).

Η βαθμιαία προσαρμογή της Κοινοτικής γεωργίας στα δεδομένα της αγοράς θα δώσει επιχειρήματα στην Ε.Ε. προκειμένου να στηρίξει την πολιτική της επιλογή που είναι η στήριξη του αγροτικού εισοδήματος. Το σημαντικότερο συγκριτικό πλεονέκτημα, όμως, είναι το γεγονός ότι η περαιτέρω ανάπτυξη της γεωργίας θα στηρίζεται στη δυναμική που αυτή εμφανίζει στην αγορά, αποφεύγοντας κατά μεγάλο ποσοστό τις στρεβλώσεις του παρελθόντος. Το άνοιγμα αυτό στις διεθνείς αγορές θα δώσει τη δυνατότητα στην Ένωση να διατηρήσει ή και να αυξήσει το μερίδιο αγοράς που σήμερα κατέχει πάνω όμως στη βάση της προσφοράς και ζήτησης και όχι σε τεχνητά μειωμένες τιμές εξαγωγής που επιτυγχανόταν με τη χρήση της εξαγωγικής επιδότησης. Το γεγονός ότι η στήριξη του αγροτικού εισοδήματος θα απεμπλακεί από την παραγωγική διαδικασία, θα μειώσει σημαντικά τις αντιδράσεις ενώ θα δώσει τη δυνατότητα στην Ε.Ε. να στηρίξει τα αγροτικά εισοδήματα που πραγματικά έχουν ανάγκη στήριξης, κύρια λόγω προβληματικών διαρθρώσεων, μειώνοντας με αυτό τον τρόπο τις έντονες κοινωνικές αντιθέσεις του χώρου.

Στις 26 Μαρτίου 1999 στο Βερολίνο υπογράφηκε το τελικό κείμενο της νέας μορφής της ΚΑΠ με την ονομασία “Agenda 2000”, προϊόν διετούς διαπραγματεύσεως μεταξύ των χωρών μελών, η οποία προβλέπει:

- ✓ Μείωση στην στήριξη στην τιμή των σιτηρών κατά 15% σε βάθος 2 ετών και σε αντιστάθμιση μέρους των απωλειών με απευθείας πληρωμές.
- ✓ Μείωση των απευθείας πληρωμών των παραγωγών ελαιούχων σπόρων κατά 33% σε βάθος 3 ετών.
- ✓ Υποχρεωτική αύξηση του ποσοστού αγρανάπαυσης γης που χρησιμοποιείται για αροτριάιες καλλιέργειες σε ποσοστό 10% για την περίοδο 2000-2006.
- ✓ Μείωση της στήριξης στην τιμή του βοείου κρέατος κατά 20% σε βάθος 3 ετών με μερική αντιστάθμιση των απωλειών εισοδήματος με απευθείας πληρωμή.
- ✓ Μείωση της στήριξης στην τιμή των γαλακτοκομικών προϊόντων κατά 10% μέχρι το 2003 και αναβολή της έναρξης διαπραγματεύσεων για αναπροσαρμογή της ΚΟΑ μέχρι το 2005/2006.

- ✓ Αύξηση της ποσόστωσης γάλακτος κατά 1,2% για τα έτη 2000, 2001 στις χώρες που είναι ελλειμματικές και από το 2005 αύξηση της ποσόστωσης κατά 1,2% για τρία χρόνια για τις υπόλοιπες χώρες. Στην αύξηση αυτή προτεραιότητα έχουν οι νέοι αγρότες και οι κάτοικοι ορεινών και μειονεκτικών περιοχών.
- ✓ Οριστικοποίηση των δαπανών για τη γεωργία για την περίοδο 2000-2006 στα 40,5 δις €.
- ✓ Νέα πολιτική για Ανάπτυξη της Υπαίθρου (Rural Development) και χρηματοδότησή της μέσα από το δεύτερο πυλώνα της ΚΑΠ με στόχο να πριμοδοτήσει όλες εκείνες τις παραγωγικές δραστηριότητες που μπορούν παράλληλα με τη γεωργία να αναπτυχθούν και να συμβάλλουν καθοριστικά στη δημιουργία εισοδήματος στον ύπαιθρο χώρο.

1.6 Πολιτική Αγροτικής Ανάπτυξης 2007-2013

Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα και μετά την αναμόρφωση της πολιτικής σύμφωνα με το Πρόγραμμα Δράσης 2000, η Ευρωπαϊκή Ένωση αντιμετώπιζε τα προβλήματα της διερεύνησης προς τα κράτη – μέλη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, την Κύπρο και τη Μάλτα, την ανάγκη δραστηκής μείωσης του κόστους της ΚΑΠ τις πιέσεις για μια νέα γεωργική συμφωνία με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου στα πλαίσια του γύρου της Doha καθώς και τη μεταβολή της στάσης των πολιτών και την εκδήλωση έντονης επιφυλακτικότητας απέναντι στην αγροτική πολιτική.

Η προοπτική της διεύρυνσης προς τα δέκα νέα κράτη μέλη που πραγματοποιήθηκε το 2004 δημιούργησε μια δυναμική αποσταθεροποίησης του προϋπολογισμού και επομένως δεκαπέντε παλαιά κράτη μέλη επιζητούσαν να διατηρήσουν αμετάβλητη την ΚΑΠ για τον εαυτό τους επιβάλλοντας περιορισμούς στα νέα κράτη μέλη για τη διατήρηση ενός ανώτατου ορίου δαπανών με τη σταδιακή εφαρμογή των μέτρων πολιτικής και των συσχετίσεων σε περίοδο ετών. Οι νέες ανησυχίες των πολιτών για την πολιτική, για τη γεωργία είχαν σχέση με τη διαδεδομένη πλέον εντύπωση ότι η αγροτική πολιτική που είχε στο επίκεντρο της την στήριξη των τιμών εκτός από ανεπιθύμητη αύξηση της παραγωγής, προκαλεί συμβιβασμό στην ποιότητα, στην ασφάλεια των τροφίμων για την υγεία των καταναλωτών, συμβιβασμό στο περιβάλλον και κακή μεταχείριση των ζώων. Οι

προβληματισμοί αυτοί αποτέλεσαν τον οδηγό διαμόρφωσης της νέας πολιτικής και κατεύθυνσης των πόρων.

Τον Οκτώβριο του 2002 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε τη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ και συγκεκριμένα τη διασφάλιση της χρηματοδότησης της αγροτικής πολιτικής έως το 2013, την κατάργηση της πολιτικής στήριξης των τιμών των αγροτικών προϊόντων με την υιοθέτηση του μέτρου της αποδεσμευμένης ενίσχυσης μαζί με την ανάληψη της υποχρέωσης εκ μέρους των παραγωγών της εφαρμογής ορθών γεωργικών πρακτικών για παραγωγή τροφίμων ασφαλών για τη δημόσια υγεία.

Η πολιτική αγροτικής ανάπτυξης για την περίοδο 2007-2013 διατυπώθηκε με πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το 2004 που αργότερα, μετά από έγκριση του Συμβουλίου των Υπουργών πήρε τη μορφή κανονισμού. Ο Κανονισμός Αγροτικής Ανάπτυξης ορίζει τους όρους και τις προϋποθέσεις χρηματοδότησης από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης για την εφαρμογή μέτρων και την υλοποίηση δράσεων αγροτικής ανάπτυξης.

Στα πλαίσια του κανονισμού αυτού, οι προτεραιότητες της πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης, σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, ευρίσκονται σε αρμονία με τις στρατηγικές κατευθύνσεις α) για βιώσιμη ανάπτυξη και β) για δημιουργία θέσεων απασχόλησης, είναι συμβατές με τις υπόλοιπες πολιτικές της Ένωσης και ιδιαίτερα με την πολιτική συνοχής και την πολιτική για το περιβάλλον και συμπληρώνουν τη νέα κοινή πολιτική για τη γεωργία που έχει ως προσανατολισμό την αγορά.

Στην περίπτωση του σχεδίου αγροτικής ανάπτυξης της Ελλάδας για την περίοδο 2007-2013, το πρόγραμμα έχει καταρτιστεί από τις αρμόδιες αρχές, σε εθνικό επίπεδο, και έχει εγκριθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ο χαρακτήρας και το περιεχόμενο του προγράμματος ευρίσκεται σε αρμονία με τις βασικές κατευθύνσεις της κοινής πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης, απηχεί τις συμβατές με την κοινή πολιτική εθνικές προτεραιότητες για τη γεωργία και την ύπαιθρο και είναι σε αντιστοιχία με τα δεδομένα που προσδιορίζουν τη γενική εικόνα της ελληνικής γεωργίας και της υπαίθρου.

Η συνολική χρηματοδότηση για την υλοποίηση της πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης για την περίοδο 2007-2013 αντιστοιχεί σε 96 δις. ευρώ σε σταθερές τιμές 2004. Τα μέτρα

συγχρηματοδοτούνται από ευρωπαϊκούς και εθνικούς πόρους και η ευρωπαϊκή συμμετοχή κυμαίνεται από 20% έως 55% ανάλογα με τον άξονα πολιτικής. Σε κράτη μέλη και σε περιοχές που το κατά κεφαλή ακαθάριστο εγχώριο προϊόν είναι κάτω του 75% του ευρωπαϊκού μέσου όρου, το ποσοστό της κοινοτικής συμμετοχής ανέρχεται στο 75%. Στην Ελλάδα, η συμμετοχή του Ευρωπαϊκού Αγροτικού ταμείου για την Αγροτική Ανάπτυξη κυμαίνεται από 70% έως 76% της συνολικής δημόσιας δαπάνης (European Commission, Brief no4, 2011).

Η πολιτική αγροτικής ανάπτυξης κερδίζει συνεχώς έδαφος στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Από τη μελέτη της εξέλιξης της κοινής πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης συμπεραίνεται ότι ο ρόλος της γεωργίας στην ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης περιορίζεται και επομένως, οι πολιτικές στήριξης της γεωργικής δραστηριότητας και μόνο δεν κρίνονται ως αποτέλεσμα στην οικονομική ανάπτυξη της υπαίθρου. Η γεωργία, από μόνη της, δεν είναι πλέον σε θέση να εξασφαλίσει τις ευκαιρίες απασχόλησης που απαιτούνται.

Από μια άλλη διαπίστωση που προκύπτει είναι ότι κατά το σχεδιασμό της πολιτικής λαμβάνεται σοβαρά υπόψη η σχέση μεταξύ γεωργικής δραστηριότητας και περιβάλλοντος. Περίπου οι μισές από τις δαπάνες που προορίζονται για την υλοποίηση της πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης αντιστοιχούν σε μέτρα που έχουν άμεση σχέση με το περιβάλλον. Με τη βοήθεια της πολιτικής της για την αγροτική ανάπτυξη η Ευρωπαϊκή Ένωση επιδιώκει την διατήρηση των αγροτικών της κοινοτήτων και η εξασφάλιση της βιωσιμότητας των τοπικών οικονομιών, αλλά και κάτι περισσότερο, την παραμονή των νέων στους τόπους που γεννήθηκαν με την εξασφάλιση της εργασίας και την παροχή υπηρεσιών. Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αγροτική ανάπτυξη από κοινού και παράλληλα με την εφαρμογή ανεξάρτητων μέτρων περιφερειακής πολιτικής στηρίζει την ανάπτυξη των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών, είτε οι περιοχές αυτές είναι καθαρά αγροτικές είτε όχι.

Ένα ενδιαφέρον στοιχείο της κοινής πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης είναι ο θεσμοθετημένος και επίσημος τρόπος οργάνωσης της εφαρμογής της όπως διαπιστώνεται, για παράδειγμα από τη θέσπιση νομοθετημάτων όπως είναι ο Κανονισμός Αγροτικής Ανάπτυξης για την τελευταία περίοδο 2007-2013 ή το ενιαίο Ευρωπαϊκό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης. Με βάση τα νομοθετήματα αυτά, γίνεται εφικτή η συγχρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση συγκεκριμένων εθνικών προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης όπως αυτά

προσδιορίζονται από τα κράτη μέλη, στο πλαίσιο της κοινής πολιτικής και σε αρμονία με κοινές αναπτυξιακές προτεραιότητες. Ένα άλλο σημαντικό χαρακτηριστικό του τρόπου που εφαρμόζεται η πολιτική από το τέλος της δεκαετίας του '80 είναι η υποχρέωση αξιολόγησης, με συγκεκριμένο τρόπο και αυστηρό χρονοδιάγραμμα, των αποτελεσμάτων και εκτίμησης της σκοπιμότητας διάθεσης των πόρων που απαιτούνται για την εφαρμογή των μέτρων.

Σήμερα όσον αφορά την αγροτική πολιτική υπάρχουν δύο στρατόπεδα, από την μια η Γαλλία, η Ελλάδα, η Ισπανία και η Πολωνία, οι οποίες υποστηρίζουν την διατήρηση της ΚΑΠ και από την άλλη πλευρά η Δανία και το Ηνωμένο Βασίλειο που προτείνουν μια δραστική μείωση στον προϋπολογισμό της ΚΑΠ (Medez C., Bachtler J., and F. Wislade, 2011).

1.7 Τι προβλέπει η νέα ΚΑΠ για την περίοδο 2014-2020

Η χρηματοδότηση της ΚΑΠ από τον Κοινοτικό Προϋπολογισμό παραμένει σταθερή και διαμορφώνεται στα 418,4 δις. ευρώ συν 17,1 δις ευρώ για τις νέες πολιτικές για την ασφάλεια των τροφίμων, ενώ οι μεταβολές στα ποσά που αφορούν τα περισσότερα κράτη μέλη είναι οριακές. Στην Ελλάδα οι απώλειες θα κυμανθούν στο 3,6% μιας και τα ποσά που παίρνουμε κάθε χρόνο φαίνεται να διαμορφώνονται στα 2,253 δις ευρώ, ποσό που θα μειωθεί στα 2,173 δις ευρώ μέχρι το 2017. Όσον αφορά την περίοδο μετά το 2020, είναι νωρίς για προβλέψεις δεδομένης της ρευστής οικονομικής κατάστασης.

Η νέα ΚΑΠ φέρει αλλαγές στην κατανομή των αγροτικών επιδοτήσεων που δινόταν τα προηγούμενα χρόνια στους παραγωγούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η σημαντικότερη διαφοροποίηση της είναι η μετάβαση από το λεγόμενο «ιστορικό» μοντέλο στο «περιφερειακό» μοντέλο.

Στο παρελθόν οι επιδοτήσεις δινόταν στους παραγωγούς με βάση τον αριθμό των δικαιωμάτων που είχαν εξασφαλίσει, τώρα πλέον θα πληρώνονται με κριτήρια την έδρα και το είδος της εγκατάστασης τους.

Κεφάλαιο 2^ο: Διεθνές Ανταγωνιστικό Περιβάλλον και Εφαρμοζόμενες Αγροτικές Πολιτικές

2.1 Οι επιδοτήσεις - Εφαρμοζόμενοι Τρόποι Χορήγησης Επιδοτήσεων στη Γεωργία

Η επιδότηση του αγροτικού τομέα γίνεται με την εφαρμογή διαφόρων μέτρων, ανάλογα με τις πολιτικές αποφάσεις που ισχύουν. Κάθε είδους επιδότηση επηρεάζει με διαφορετικό τρόπο τόσο το εισόδημα των αγροτών, όσο και την αγορά.

Οι σημαντικότεροι τρόποι επιδότησης είναι στην τιμή του πωλούμενου προϊόντος και στην καλλιεργούμενη έκταση. Ο κάθε τρόπος επιδότησης επηρεάζει διαφορετικά τόσο το εισόδημα των παραγωγών, όσο και την αγορά. Ας υποθεθεί ότι η διεθνής τιμή για ένα προϊόν είναι ίδια με την εγχώρια και ότι δίνεται μια επιδότηση με τη μορφή προσαύξησης της προηγούμενης τιμής. Αυτό σημαίνει ότι η παραγόμενη ποσότητα θα αυξηθεί, ενώ η κατανάλωση θα μειωθεί. Έχοντας σαν υπόθεση ότι η χώρα είναι εξαγωγός, πριν και μετά την εφαρμογή της επιδότησης, οι εξαγόμενες ποσότητες μετά την εφαρμογή της επιδότησης αυξάνονται, αφού η εγχώρια ζήτηση μειώνεται. Η εφαρμογή αυτής της επιδότησης επιβαρύνει τόσο τον καταναλωτή, όσο και τον φορολογούμενο, γιατί η επιδότηση που δίνεται είναι χρήματα που έχουν συγκεντρωθεί από φορολογία. Σύμφωνα με την ίδια συλλογιστική, η αύξηση των εξαγόμενων ποσοτήτων και επομένως αύξηση της προσφοράς, θα πιέσει προς τα κάτω τη διεθνή τιμή, αυτό βέβαια εξαρτάται άμεσα από το μέγεθος της χώρας και τις ποσότητες που παράγει, για το αν αυτές είναι ικανές να αποσταθεροποιήσουν τη διεθνή οικονομική ισορροπία.

Η εφαρμογή της επιδότησης στην τιμή του πωλούμενου προϊόντος επηρεάζει θετικά το εισόδημα των παραγωγών, αλλά αυξάνει παράλληλα και τις αγορές εισροών, επειδή προωθείται η ολοένα και μεγαλύτερη εντατικοποίηση της παραγωγικής διαδικασίας. Το ποια αύξηση είναι μεγαλύτερη είναι άμεσα εξαρτώμενο από τις ελαστικότητες της ζήτησης των παραγόμενων προϊόντων και των εισροών, οπότε και ανάλογα τοποθετείται σε κάθε περίπτωση η καμπύλη της ζήτησης.

Στην περίπτωση που η επιδότηση δίνεται στην καλλιεργούμενη έκταση, η κατάσταση είναι διαφορετική. Η εφαρμογή μιας τέτοιου είδους επιδότησης έχει σαν αποτέλεσμα μια μείωση τόσο της εγχώριας τιμής πώλησης, όσο και της διεθνούς. Αυτό σημαίνει ότι η ζήτηση αυξάνει, αποτέλεσμα εντελώς αντίθετο με τη προαναφερθείσα μορφή επιδότησης. Το κόστος της εφαρμογής μιας τέτοιας πολιτικής το επωμίζεται εξ ολοκλήρου ο φορολογούμενος και όχι ο καταναλωτής. Οφέλη προκύπτουν για τον καταναλωτή μέσα από τη μείωση της τιμής του πωλούμενου προϊόντος, για τον παραγωγό, μέσα από την επιδότηση που εισπράττει, και για τους προμηθευτές μέσα από την αύξηση της ζήτησης των προϊόντων τους.

2.2 Αξιολόγηση των πολιτικών επιδότησης

Ο ΟΟΣΑ προσπαθώντας να αξιολογήσει τις διάφορες μορφές επιδότησης που χρησιμοποιούνται, εφάρμοσε ένα μοντέλο στην ΕΕ, ΗΠΑ, Καναδά και Μεξικό. Τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξε η μελέτη αυτή είναι:

- Οι επιπτώσεις στις αγροτικές εκμεταλλεύσεις των επιδοτήσεων που δίνονται με βάση την καλλιεργούμενη έκταση είναι θετικότερες από εκείνες των άλλων μορφών επιδότησης.
- Είναι μικρότερες οι επιπτώσεις στη παραγωγή και το εμπορικό ισοζύγιο όταν η επιδότηση δίνεται βάση της καλλιεργούμενης έκτασης.
- Κάθε μορφής επιδότηση δημιουργεί πτωτικές τάσεις στις διεθνείς τιμές, αλλά η πτώση είναι μεγαλύτερη στην επιδότηση στη τιμή του πωλούμενου προϊόντος.
- Παρόλο που η επιδότηση στη καλλιεργούμενη έκταση αυξάνει την αξία της γης και επομένως και τα ενοίκια, είναι ο πιο προσοδοφόρος τρόπος για τους παραγωγούς, ακόμα και όταν μειώνεται το συνολικό ποσό που δίνεται σαν επιδότηση.
- Μελετώντας τις επιδράσεις της επιδοτούμενης πολιτικής που εφαρμόζεται σε μια χώρα, στα άλλα κράτη, βγαίνει το συμπέρασμα ότι οδηγούμαστε σε μείωση της παραγωγής, της εμπορικής δραστηριότητας και του εισοδήματος των εμπλεκόμενων με τη πρωτογενή παραγωγική διαδικασία.
- Η αύξηση της παραγωγής που προκαλείται από τη χορήγηση επιδότησης βάσει τις καλλιεργούμενης έκτασης, μπορεί να τιθασεύσει με το να οριστεί μέγιστο μέγεθος έκτασης ανά γεωργική εκμετάλλευση, με βάση μια δεδομένη ιστορική περίοδο, προκειμένου να τιθασεύσει αυτή η ανοδική πορεία.

Τα παραπάνω αποτελέσματα της μελέτης του ΟΟΣΑ έρχονται να επιβεβαιώσουν την ανάγκη για αλλαγή της εφαρμοζόμενης αγροτικής πολιτικής, κύρια στον ευρωπαϊκό χώρο. Χαρακτηριστική είναι η εικόνα που σχηματίστηκε στα σιτηρά, όταν εφαρμόστηκε η επιδότηση με βάση την καλλιεργούμενη έκταση, σε σχέση με την εικόνα που δημιουργούνταν όταν το ίδιο ποσό επιδότησης δίνονταν στη τιμή του πωλούμενου προϊόντος. Η αύξηση στην παραγωγή, με δεδομένο μείγμα ελαστικότητας των συντελεστών παραγωγής, ήταν μισή στην πρώτη περίπτωση, σε σχέση με τη δεύτερη, ενώ έχοντας ως βάση ένα άλλο μείγμα ελαστικότητας η αύξηση στην παραγωγή στην πρώτη περίπτωση ήταν το 1/10 της δεύτερης. Οι ίδιες αναλογίες ισχύουν και για το εμπορικό ισοζύγιο. Όπως είναι φυσικό το κόστος της εφαρμογής της επιδοτούμενης πολιτικής στην πρώτη περίπτωση επιβαρύνει περισσότερο τον καταναλωτή και λιγότερο τον φορολογούμενο, ενώ στην δεύτερη αποκλειστικά τον φορολογούμενο και για τα δύο μείγματα ελαστικότητας.

Ο διαρκής εμπορικός αποπροσανατολισμός της αγοράς που προκαλούνταν από την εφαρμογή της επιδότησης στη τιμή του πωλούμενου προϊόντος δε μπορούσε να συνεχιστεί. Η αλυσίδα των αρνητικών επιπτώσεων είχε οδηγήσει την Ε.Ε. σε μη εμπορικά ανταγωνιστική θέση, σε συνδυασμό με την πίεση των ΗΠΑ που από νωρίτερα είχε εφαρμόσει μορφές στήριξης του αγροτικού εισοδήματος λιγότερο εμπορικά στρεβλωτικές, δημιούργησε ένα εκρηκτικό μείγμα, αποτέλεσμα του οποίου ήταν οι συνεχείς μεταρρυθμίσεις της ΚΑΠ προς τις γνωστές κατευθύνσεις. Το ζητούμενο όμως είναι ότι και με αυτόν τον τρόπο επιδότησης διατηρείται το χάσμα στήριξης μεταξύ των μεγάλων και μικρών παραγωγών, αφού σαν κριτήριο κατάταξης τίθεται η καλλιεργούμενη έκταση. Με τον τρόπο αυτό δεν στηρίζονται περισσότερο αυτοί που έχουν χαμηλά εισοδήματα και επομένως χρίζουν μεγαλύτερης ανάγκης στήριξης, αλλά αυτοί που θα μπορούσαν εύκολα να καταστούν βιώσιμοι σε μια ολοένα και πιο απελευθερωμένη αγορά.

Στο ερώτημα που καλείται σήμερα η ΕΕ να βρει απάντηση είναι μέσα από πιο μείγμα πολιτικών θα μπορέσουν μικρές αγροτικές εκμεταλλεύσεις να καταστούν βιώσιμες, αφού μέχρι σήμερα η πράξη απέδειξε ότι η προσφορά επιδοτήσεων από μόνη της δεν αποτελεί λύση στο πρόβλημα, καθώς δεν μπόρεσε να πριμοδοτήσει μια σταθερή ανάπτυξη της υπαίθρου.

2.3 Εναλλακτικά μέτρα πολιτικής για την στήριξη του αγροτικού εισοδήματος

Οι οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες εφαρμόζουν διάφορα μέτρα πολιτικής παρεμβαίνοντας στις αγορές των αγροτικών προϊόντων, στις Ηνωμένες Πολιτείες, με επιβάρυνση του κρατικού προϋπολογισμού, επιδοτούνται οι παραγωγοί για κάθε τόνο δημητριακών που παράγουν ώστε να μην αυξάνεται η τιμή στους καταναλωτές. Το μέτρο αυτό λειτουργεί ως κίνητρο για αύξηση της παραγωγής και πραγματοποιούνται σημαντικές εξαγωγές στον υπόλοιπο κόσμο. Η Ιαπωνία, χώρα ελλειμματική, για να αυξήσει τις τιμές που εισπράττουν οι παραγωγοί επιβάλλει εισαγωγικό δασμό, μέτρο που έχει ως παράλληλη συνέπεια την αύξηση των τιμών που καταβάλλουν οι καταναλωτές. Και με τους δύο αυτούς τρόπους το αποτέλεσμα, η στήριξη για τους παραγωγούς είναι το ίδιο: αυξάνεται το εισόδημα των παραγωγών και η προσφορά προϊόντων.

Οι κυβερνήσεις, κατά τον προσδιορισμό των λεπτομερειών της πολιτικής τους για τη γεωργία, έχουν ως βάση αναφοράς την κατάσταση που επικρατεί σε παγκόσμιο επίπεδο. Για παράδειγμα, κατά τον προσδιορισμό του ύψους του εισαγωγικού δασμού χρησιμοποιούν ως βάση το επίπεδο των διεθνών τιμών. Άλλωστε, η διαπίστωση της διαφοράς μεταξύ των εγχώριων και διεθνών τιμών είναι καθοριστικής σημασίας για την εκτίμηση των επιδράσεων από κάθε μεταβολή της πολιτικής. Κάθε προσαρμογή της πολιτικής προς την κατεύθυνση της απελευθέρωσης των αγορών όπως είναι η εξάλειψη των εμποδίων στο διεθνές εμπόριο με την μείωση ή ακόμα και την κατάργηση εισαγωγικών δασμών, μεταβάλλει τη διαφορά μεταξύ εγχώριων και διεθνών τιμών. Η αναμόρφωση της πολιτικής έχει επιπτώσεις τόσο στο επίπεδο της στήριξης των τιμών όσο και στο ύψος των δαπανών που μεταβιβάζουν το εισόδημα υπέρ των παραγωγών, επιβαρύνοντας φορολογούμενους ή/και καταναλωτές.

Αν και οι τιμές που εξασφαλίζουν οι παραγωγοί αντικατοπτρίζουν τις συνθήκες που επικρατούν στην παγκόσμια αγορά και στις συναλλαγματικές ισοτιμίες, οι διαφορές μεταξύ εγχώριων και διεθνών τιμών οφείλονται συνήθως σε παράγοντες που έχουν σχέση με την ασκούμενη αγροτική πολιτική. Μια πτώση των διεθνών τιμών συνήθως ακολουθείται από μια πτώση των εγχώριων τιμών. Όμως υπάρχουν περιπτώσεις όπως κατά περιόδους έχει συμβεί με την ΚΑΠ και τις Κοινές Οργανώσεις των Αγορών που οι πολιτικές θωρακίζουν την εγχώρια αγορά από εξωτερικές επιδράσεις. Στην περίπτωση αυτή, μια πτώση των

διεθνών τιμών που μπορεί να οφείλεται σε μια αύξηση της προσφοράς σε παγκόσμιο επίπεδο, χωρίς αντίστοιχες μεταβολές και συνέπειες στην εγχώρια (π.χ. ευρωπαϊκή) αγορά λόγω της προστατευτικής πολιτικής που εφαρμόζεται (π.χ. ΚΑΠ), συνεπάγεται μια αύξηση του πραγματικού βαθμού στήριξης και προστασίας και αύξηση των δαπανών ή της πραγματικής επιβάρυνσης φορολογουμένων ή/και καταναλωτών.

Οι χώρες κατά την επιδίωξη τους να επιτύχουν διάφορους στόχους στον τομέα της γεωργίας εφαρμόζουν διαφορετικούς συνδυασμούς μέτρων αγροτικής πολιτικής. Οι Κοινές Οργανώσεις των Αγορών, με τη δέσμη των μέτρων που η κάθε μια περιλαμβάνει, αποτελούν τέτοια παραδείγματα. Κάθε προσέγγιση, όπως εκφράζεται με το χαρακτήρα των βασικών μέτρων αγροτικής πολιτικής, επηρεάζει διαφορετικά την παραγωγή, την κατανάλωση, το εισόδημα και τη διανομή του, το εμπόριο, το περιβάλλον, την καταλληλότητα και ασφάλεια των τροφίμων για τους καταναλωτές, την ανάπτυξη της υπαίθρου, το αγροτικό τοπίο κλπ. Ορισμένα μέτρα πολιτικής προσφέρουν στήριξη που βρίσκεται σε απόλυτη αναλογία με το ύψος της παραγωγής ή την ποσότητα των μέσων παραγωγής. Με άλλα λόγια το ύψος των μεταβιβάσεων στους παραγωγούς από τις άλλες κοινωνικές ομάδες είναι ευθέως ανάλογο με τις ποσότητες που παράγονται εφ' όσον οι επιδοτήσεις, και επιχορηγήσεις καταβάλλονται ανά μονάδα παραγωγής. Πρόκειται για το ισχυρότερο κίνητρο για αύξηση της παραγωγής σε σύγκριση με τα μέτρα που συνδέονται με την καλλιεργούμενη έκταση ή τον αριθμό των ζώων που εκτρέφονται. Τα μέτρα αυτής της κατηγορίας επηρεάζουν λιγότερο το ύψος της παραγωγής.

Οι πόροι που μεταφέρονται από φορολογούμενους και καταναλωτές προς τους παραγωγούς με την άσκηση της αγροτικής πολιτικής και την εφαρμογή μέτρων όπως αυτά που περιλαμβάνονται κατά το ίδιο ποσό. Οι συνολικές μεταβιβάσεις, είτε αυτές που έχουν τη μορφή δαπανών που επιβαρύνουν φορολογούμενους είτε έχουν τη μορφή επιβάρυνσης των φορολογουμένων, είναι μεγαλύτερες από το καθαρό επί πλέον εισόδημα που εξασφαλίζουν οι παραγωγοί. Ένας λόγος που εξηγεί το φαινόμενο αυτό είναι για την είσπραξη των μεταβιβάσεων οι αγρότες – παραγωγοί αναλαμβάνουν το πρόσθετο κόστος που μπορεί να έχει τη μορφή διοικητικού κόστους που συνοδεύει την εφαρμογή των μέτρων. Υπάρχει επομένως θέμα οικονομικής αποτελεσματικότητας των μεταβιβάσεων.

Κατά την πρόσφατη ιστορία της, η Κοινή Αγροτική Πολιτική αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στα περιβαλλοντικά οφέλη και στο περιβαλλοντικό κόστος που συνοδεύουν τη γεωργική δραστηριότητα, προσαρμόζοντας ανάλογα τις Κοινές Οργανώσεις των Αγορών κατά προϊόν. Τα περιβαλλοντικά οφέλη συνδέονται με υπηρεσίες που προσφέρονται από αγρότες και που έχουν σχέση με πρακτικές όπως είναι η φύτευση δέντρων, η διαμόρφωση του εδάφους για αποφυγή πλημμυρών ή διάφορες πρακτικές που συμβάλλουν στη διάσωση της σπάνιας πανίδας (Λιανός, 2009).

2.4 Κοινοτικοί Θεσμοί και Διαδικασία Λήψης Αποφάσεων

Η δημιουργία και ανάπτυξη της Κοινής Αγροτικής πολιτικής είχε ως αποτέλεσμα τη σταδιακή και αναπόφευκτη συρρίκνωση της δυνατότητας άσκησης ανεξάρτητης εθνικής πολιτικής από τα κράτη μέλη στον αγροτικό τομέα. Πραγματοποιήθηκε μια ουσιαστική μεταβίβαση εξουσίας στη λήψη των αποφάσεων από τα Υπουργεία Γεωργίας και τις κυβερνήσεις στη συλλογική διαδικασία λήψης αποφάσεων της κοινότητας στα πολύ σημαντικά θέματα όπως ο προσδιορισμός των τιμών και των ενισχύσεων, ο έλεγχος του εμπορίου με τρίτες χώρες και η εξάλειψη των εμποδίων στο ενδοκοινοτικό εμπόριο.

Η ελευθερία δράσης και διαμόρφωσης πολιτικής σε εθνικό επίπεδο περιορίστηκε σημαντικά. Το πεδίο δράσης όμως παραμένει ελεύθερο στις εθνικές κυβερνήσεις για ορισμένα θέματα όπως η χρηματοδότηση και διαχείριση της επιστημονικής έρευνας που μπορεί να έχει ουσιαστικές συνέπειες για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του τομέα στο επίπεδο της παραγωγής καθώς και για την αποτελεσματική χρήση των πόρων. Σε σημαντικό βαθμό υπάρχουν δυνατότητες εθνικής δράσης στη κατεύθυνση της βελτίωσης της παραγωγικότητας και της εξασφάλισης αυξημένων μεριδίων στην εθνική, στην κοινοτική και στην εξωτερική αγορά. Η ευθύνη υλοποίησης προγραμμάτων αγροτικής εκπαίδευσης, επιμόρφωσης και κατάρτισης παραμένει κυρίως στο εθνικό επίπεδο. Το ίδιο ισχύει και σε ότι αφορά στη χρήση των φυσικών πόρων, όπως το νερό, στην επίτευξη συμβιβασμών μεταξύ αντικρουόμενων συμφερόντων και στον καθορισμό προτεραιοτήτων στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη και διαχείριση του αγροτικού χώρου.

Ο προσδιορισμός κανόνων που αφορούν στη χρήση της γεωργικής γης, στους όρους μεταβίβασης της ιδιοκτησίας, ο καθορισμός ζωνών, η νομοθεσία που διέπει τη σχέση

ιδιοκτήτη και ενοικιαστή γης, παραμένουν ζητήματα εθνικής μέριμνας και ευθύνης. Πολλά άλλα ζητήματα επιβάλλουν την ανάληψη ευθυνών σε εθνικό επίπεδο ακόμα και όταν οι κοινοτικοί θεσμοί νομοθετούν, παρακολουθούν και ελέγχουν. Τέτοια ζητήματα έχουν σχέση με τις συνθήκες εργασίας των μισθωτών στον τομέα της γεωργίας, με κάθε μέτρο κοινωνικής πολιτικής, όπως είναι οι συντάξεις, μέτρα που στοχεύουν στην προστασία του καταναλωτή και κυρίως στην ασφάλεια της υγείας του κατά την κατανάλωση τροφίμων, μέτρα που αφορούν στη βιομηχανική οργάνωση και τη διάρθρωση των αγορών τόσο στο στάδιο μεταποίησης όσο και σε αυτό της εμπορίας και τέλος με πρωτοβουλίες δημιουργίας εναλλακτικής ή συμπληρωματικής απασχόλησης στην ύπαιθρο. Στην εθνική δικαιοδοσία παραμένει και η φορολογική πολιτική.

Τα εθνικά συμφέροντα παίζουν καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής. Κατά τη διεκδίκηση της μεγιστοποίησης του δικού τους οικονομικού οφέλους σημαντικό ρόλο έχουν στον τρόπο και στο χρόνο που εξελίσσεται η πολιτική και οι διαφορετικές ομάδες οικονομικών συμφερόντων. Ο ανταγωνισμός είναι μεγάλος προκειμένου να επηρεασθεί η τελική έκβαση κάθε φάσης διαπραγματεύσεων σε κοινοτικό επίπεδο. Η δύναμη των συμφερόντων αυτών είναι καθοριστική για το τελικό αποτέλεσμα. Ο βαθμός που τα κράτη μέλη είναι διατεθειμένα να υποχωρήσουν στη διεκδίκηση των δικών τους συμφερόντων, όπως αυτά τα εννοούν, προκειμένου να εξυπηρετηθεί μια κοινή πολιτική είναι ιδιαίτερα περιορισμένος και η πίεση που ασκείται στην Κοινή Αγροτική Πολιτική αναδιανέμει πολύ σημαντικά οφέλη και κόστος μεταξύ των κρατών μελών και πάντοτε συνιστά έναν όχι τόσο αρμονικό συμβιβασμό μεταξύ των διαφορετικών εθνικών αντιλήψεων. Είναι φυσικό αυτός ο συμβιβασμός να είναι ατελής και να αποκλείει μέτρα που θα ανταποκρίνονταν απόλυτα στις επιθυμίες πολλών από τους κοινοτικούς εταίρους.

Η διανομή των ωφελειών και του κόστους μεταξύ των κρατών μελών διαφέρει δεδομένου ότι διαφέρει το μέγεθος και η σύνθεση της αγροτικής παραγωγής. Τα επίπεδα στήριξης τιμών και εισοδημάτων διαφέρουν από προϊόν σε προϊόν όπως επίσης διαφέρει και ο χαρακτήρας των μέτρων πολιτικής. Άλλωστε κάθε κράτος μέλος χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένη ισορροπία μεταξύ παραγωγών, καταναλωτών και φορολογούμενων. Οι παραγωγοί και ιδιαίτερα όσοι παράγουν προϊόντα που χαρακτηρίζονται από έναν αυξημένο βαθμό στήριξης όπως είναι το αγελαδινό γάλα, ωφελούνται από τη λειτουργία της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, σε αντίθεση με τους καταναλωτές οι οποίοι επιβαρύνονται με

υψηλότερες τιμές από αυτές που ισχύουν στην παγκόσμια αγορά. Οι φορολογούμενοι πληρώνουν τις δαπάνες που απαιτούνται για τη χρηματοδότηση των μέτρων στήριξης. Σημασία επίσης έχει το κατά πόσο μια χώρα είναι καθαρός εισαγωγέας ή εξαγωγέας αγροτικών προϊόντων. Οι χώρες με καθαρό εμπορικό ισοζύγιο αγροτικών προϊόντων (π.χ. η Γαλλία) προσβλέπουν σε περισσότερα οφέλη από την λειτουργία της κοινής πολιτικής για τη γεωργία από ότι οι χώρες με αρνητικό εμπορικό ισοζύγιο (π.χ. Ηνωμένο Βασίλειο). Το στοιχείο αυτό συνήθως προσδιορίζει και τη συνολική στάση των κρατών μελών απέναντι στην πολιτική και στην εξέλιξή της. (Λιανός 2009).

2.5 Αγροτική πίστη

Πολλοί είναι οι ορισμοί που έχουν δοθεί για την αγροτική πίστη. Με βάση λοιπόν τον Θ. Καλαφάτη (1990) με τον όρο αγροτική πίστη νοείται, με την ευρεία έννοια, η πίστη η οποία θα πρέπει να εξυπηρετεί με οποιαδήποτε μορφή τους γεωργικούς σκοπούς όπως, για παράδειγμα, η απόκτηση γης, η εκτέλεση εδαφικών βελτιώσεων, η συνήθης γεωργική καλλιέργεια, ενώ με την στενή έννοια του όρου η πίστη παρέχεται για τις άμεσες καλλιεργητικές ανάγκες.

Πίστη είναι η προσωρινή και με όρους μεταβίβαση αντικαταστατών πραγμάτων από ένα πρόσωπο σε άλλο. Κυριότερα χαρακτηριστικά της είναι η εμπιστοσύνη μεταξύ των προσώπων που κάνουν μια συναλλαγή και το αίσθημα ασφάλειας για την έγκαιρη επιστροφή των δανειζόμενων πραγμάτων και την τήρηση των όρων συμφωνίας (Δήμου, 1984).

Η διαθεσιμότητα πιστώσεων για τη γεωργία αποτελεί σημαντική αναγκαιότητα, διότι οι γεωργοί συχνά δε διαθέτουν τους αναγκαίους οικονομικούς πόρους, για να καλύψουν είτε τις τρέχουσες παραγωγικές δαπάνες είτε τις μακροχρόνιας απόδοσης επενδύσεις. Μέχρι την ίδρυση της Αγροτικής Τράπεζας το 1929, την αγροτική πίστη ασκούσε η Εθνική Τράπεζα, η οποία όμως διέθετε περιορισμένους πόρους στη γεωργία, καθόσον οι γεωργοί δεν ήταν σε θέση να δώσουν επαρκείς εμπράγματα διασφαλίσεις, η ανακύκλωση των δανείων της γεωργίας ήταν βραδεία σε σύγκριση με το εμπόριο αλλά και ο αγροτικός πληθυσμός ήταν διάσπαρτος. Οι δυσκολίες αυτές καλλιέργησαν την τοκογλυφία, η οποία σε πολλές περιπτώσεις ήταν εξοντωτική.

Η ανάγκη προσφυγής των αγροτών στο δανεισμό προέρχονταν κυρίως από κακές εσοδείες και από την ανεπάρκεια των εισοδημάτων τους να καλύψουν τις ανάγκες της οικογένειας. Γι' αυτό πολλές φορές ο δανεισμός με διογκωμένα τοκογλυφικά επιτόκια οδηγούσε σε διαρκή εκμετάλλευση του δανειζόμενου, οπότε ο δανεισμός λειτουργούσε ως αρχή χρεοκοπίας μάλλον, παρά ως ανάπτυξη.

Η κατάσταση αυτή μέσα στη γεωργία αποτέλεσε και την αφετηρία για την καλλιέργεια και την ωρίμανση της ιδέας δημιουργίας γεωργικών συνεταιρισμών, με έμφαση στους πιστωτικούς συνεταιρισμούς. Σκοπός τους ήταν να απαλλάξουν τον αγρότη απ' την εξάρτηση από τους τοκογλύφους, που συνεπαγόταν την ολική οικονομική εξάρτηση τους από τους δανειστές τους, απ' τους οποίους προμηθεύονταν τα μέσα παραγωγής τους και ικανοποίησης των οικιακών αναγκών τους και στους οποίους παρέδιναν το προϊόν τους με όρους καθοριζόμενους από το δανειστή. Η μικρή περιφέρεια κάθε συνεταιρισμού του εξασφάλιζε γνώση των οικονομικών συνθηκών κάθε παραγωγού και η διασύνδεση των συνεταιρισμών σε περιφερειακό και σε εθνικό επίπεδο θα εξασφάλιζε την εξισορρόπηση μεταξύ αναγκών σε δάνεια και διαθέσιμων κεφαλαίων από καταθέσεις. Ακόμη, ο συνεταιρισμός με τη συλλογική ευθύνη των μελών του θα εξασφάλιζε την απαραίτητη οικονομική επιφάνεια, που θα λειτουργούσε ως εγγύηση για τα δάνεια που θα έπαιρνε ως συλλογικός φορέας. Το κόστος δανειοδότησης θα μπορούσε να είναι χαμηλό, αφού ο συνεταιρισμός θα λειτουργούσε σαν μικρό υποκατάστημα τράπεζας, ενώ παράλληλα θα προμήθευε στον παραγωγό τα αναγκαία εφόδια χωρίς παρεμβολή ενδιαμέσων.

Οι γεωργικοί συνεταιρισμοί, οι οποίοι είχαν αποτελέσει σημαντική οικονομική οντότητα πριν από την ίδρυση της ΑΤΕ, υποστήριξαν θερμά την ίδρυση της κρατικής τράπεζας για τη γεωργία, υποστηρίζοντας στην αξιοποίηση των συνεταιρισμών ως περιφερειακού δικτύου για το δανεισμό των αγροτών. Η ΑΤΕ ιδρύθηκε ως ίδρυμα κοινωφελούς χαρακτήρα και με την επιχορήγηση του κράτους ήταν επί δεκαετίες σε θέση να χορηγεί δάνεια με επιδοτούμενο επιτόκιο κατά 20% έως 50% και να επιδεικνύει διαφορετική συμπεριφορά σε σύγκριση με τις συμβατικές τράπεζες.

Σκοπός της Αγροτική Τράπεζας, όπως ορίζεται στο καταστατικό της (Ν. 4332/1929), είναι η άσκηση της αγροτική πίστης υπό όλες τις μορφές της, η ενίσχυση της συνεταιριστικής

οργάνωσης και η βελτίωση των όρων διεξαγωγής των γεωργικών εργασιών και συναφών συναλλαγών. Στην ΑΤΕ ανατέθηκε επίσης η εποπτεία και ο έλεγχος των συνεταιρισμών. Η ΑΤΕ επίσης ανέλαβε τον εφοδιασμό των παραγωγών με τα αναγκαία αγροτικά εφόδια, τα οποία διέθετε σε ελεγχόμενες τιμές. Με τον τρόπο αυτό συνέβαλε στη βελτίωση της αγροτικής παραγωγής αφού γινόταν με αγροτικά εφόδια καλής ποιότητας και χαμηλού κόστους.

Σήμερα, άλλες εμπορικές τράπεζες έχουν μπει στο χώρο άσκησης της αγροτικής πίστης. Επίσης ραγδαία εξέλιξη εμφανίζουν οι συνεταιριστικές τράπεζες από μετεξέλιξη αστικών πιστωτικών συνεταιρισμών.

Ανάλογα με την παρεχόμενη ασφάλεια, με τον σκοπό αλλά και με την διάρκειά της, η αγροτική πίστη σε χωρίζεται σε προσωπική και εμπράγματη. Στην περίπτωση που η αγροτική πίστη είναι προσωπική βασίζεται στην εγγύηση προσώπων, στην αξιοπιστία δηλαδή του δανειζόμενου και το ύψος του δανείου είναι περιορισμένο. Στην περίπτωση που το χρηματικό ποσό που δίνεται ως δάνειο είναι αυξημένο τότε συνυπογράφει και άλλο πρόσωπο ως εγγυητής. Στην περίπτωση που η αγροτική πίστη είναι εμπράγματη, τότε ως εγγύηση του δανείου λαμβάνονται περιουσιακά στοιχεία, κινητά ή και ακίνητα. Στην περίπτωση που τα περιουσιακά στοιχεία είναι ακίνητα γίνεται λόγος για υποθήκη ή προσημείωση υποθήκης, ενώ στην περίπτωση που τα περιουσιακά στοιχεία είναι κινητά γίνεται λόγος για πίστη με ενέχυρο.

Στην προσωπική πίστη υπάγεται και η συνεταιριστική πίστη κατά την οποία την αποπληρωμή του δανείου εγγυάται και ο συνεταιρισμός στον οποίο ανήκει ο δανειζόμενος.

Ανάλογα με τον σκοπό, η αγροτική πίστη διακρίνεται:

- Έγγειο πίστη, για την αγορά γης.
- Πίστη για εκτέλεση βελτιώσεων (αρδευτικά έργα, ανέγερσης κτηρίων, εγκατάσταση φυτειών κλπ).
- Πίστη για την αντιμετώπιση των ετήσιων δαπανών παραγωγής (καλλιεργητικά δάνεια).

Ανάλογα με τη διάρκεια των δανείων, η αγροτική πίστη διακρίνεται σε :

- Βραχυπρόθεσμη πίστη, δηλαδή διάρκειας ίσης ή μικρότερης από ένα έτος προκειμένου ο παραγωγός να καλύψει τις ανάγκες του στις απαραίτητες εισροές μιας καλλιέργειας (φυτοφάρμακα, σπόρους κλπ).
- Μεσοπρόθεσμη πίστη, διάρκειας μέχρι 8 ετών για να καλύψει ένας παραγωγός τις ανάγκες του στον απαιτούμενο γεωργικό εξοπλισμό.
- Μακροπρόθεσμη πίστη, διάρκειας μεγαλύτερης των 8 ετών για την απόκτηση πάγιων περιουσιακών στοιχείων.

2.6 Το Ευρώ και ο Αγροτικός Τομέας

Η συνθήκη της Ρώμης δεν προέβλεψε, ως προϋπόθεση για την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, την ύπαρξη μιας κοινής μακροοικονομικής πολιτικής. Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν αποτελεί μέχρι σήμερα πλήρη οικονομική ένωση δεδομένου ότι ενώ υπάρχει σε λειτουργία και μόνο για τη ζώνη του ευρώ, ένα ενιαίο νομισματικό σύστημα και μια Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, δεν έχουν καταργηθεί τα νομίσματα όλων των κρατών μελών και δεν υπάρχει μια ενιαία δημοσιονομική πολιτική. Έως το 2000 και τη δημιουργία του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος, του ευρώ, κάθε μεταβολή στη συναλλαγματική ισοτιμία μεταξύ των νομισμάτων των κρατών μελών δημιουργούσε πολλά προβλήματα. Κατά την εφαρμογή της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και σε ένα οποιοδήποτε κράτος μέλος, μια «κοινή» τιμή για ένα αγροτικό προϊόν εκφρασμένη σε εθνικό νόμισμα, δεν θα παρέμενε η ίδια γιατί θα ακολουθούσε τη μεταβολή της ισοτιμίας του νομίσματος απέναντι σε οποιοδήποτε άλλο νόμισμα.

Τα προβλήματα που προέκυψαν από το φαινόμενο των κυμαινόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών αποτέλεσαν θέματα μεγάλης σημασίας για τη σύγκλιση των οικονομιών στο σύνολο τους. Κατά την εφαρμογή της κοινής πολιτικής στον αγροτικό τομέα κατέστη αναγκαία η δημιουργία και λειτουργία ενός αγρονομισματικού συστήματος ως εργαλείου για την προώθηση της απρόσκοπτης ολοκλήρωσης των αγροτικών οικονομιών των χωρών της Ευρώπης. Υιοθετήθηκε ένα σύστημα τεχνητών κοινών νομισματικών μονάδων, των πράσινων ισοτιμιών, που χρησιμοποιήθηκαν για τη μετατροπή των κοινών τιμών στα εθνικά νομίσματα. Η κοινή νομισματική μονάδα που επέτρεπε τη διαμόρφωση κοινών αγροτικών τιμών ήταν αρχικά η Ευρωπαϊκή Λογιστική Μονάδα – Ε.Λ.Μ. και αργότερα η Ευρωπαϊκή

Νομισματική Μονάδα – Ε.Ν.Μ. ενώ η επινόηση των πράσινων ισοτιμιών αποτέλεσε τη βάση του αγρονομισματικού συστήματος.

Το 1999, έντεκα από τα δεκαπέντε κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας, υιοθέτησαν το ευρώ με τον προσδιορισμό μιας συγκεκριμένης ισοτιμίας των νομισμάτων τους με το νέο ενιαίο ευρωπαϊκό νόμισμα. Η εξέλιξη αυτή και η έναρξη της κυκλοφορίας του ευρώ από το 2002 σήμαινε και ταυτόχρονη κατάργηση των εθνικών τους νομισμάτων καθώς και του πολύπλοκου ευρωπαϊκού αγρονομισματικού συστήματος. Οι τιμές των αγροτικών προϊόντων που έως τότε εκφραζόταν σε ευρωπαϊκές νομισματικές μονάδες μετατράπηκαν σε ευρώ σε αναλογία «ένα προς ένα».

Οι παραγωγοί των χωρών της ευρωζώνης είναι αντιμέτωποι πλέον με ένα σύστημα πραγματικών κοινών τιμών και εισπράττουν ενισχύσεις το ύψος των οποίων προσδιορίζεται σύμφωνα με το σύστημα αυτό. Για τους παραγωγούς των υπόλοιπων χωρών της Ένωσης όπου διατηρούνται τα εθνικά νομίσματα που μεταβάλλονται έναντι του ευρώ, λειτουργεί ένα τροποποιημένο αγρονομισματικό σύστημα για τον υπολογισμό των ενισχύσεων που τους καταβάλλονται. Έτσι οι ενισχύσεις που εισπράττουν μεταβάλλονται καθώς αλλάζει η ισοτιμία του εθνικού τους νομίσματος με το ευρώ. Το ευρώ έχει εξασφαλίσει σταθερότητα στις διεθνές αγορές και επηρεάζει το διεθνές εμπόριο και την ανταγωνιστικότητα των αγροτικών προϊόντων.

Κατά την πρόσφατη περίοδο από το 2002 μέχρι και σήμερα το ευρώ έχει συμπεριφορά ισχυρού νομίσματος και έχει ανατιμηθεί έναντι του δολαρίου των ΗΠΑ και άλλων νομισμάτων. Εξ αιτίας της ανατίμησης του ευρώ διευκολύνονται οι εισαγωγές αγροτικών προϊόντων στην αγορά της Ευρωπαϊκής Ένωσης εφ' όσον αυτά διατίθενται στο ευρωπαϊκό καταναλωτή σε χαμηλότερες τιμές σε ευρώ. Οι ευρωπαίοι παραγωγοί εξασφαλίζουν καλύτερους όρους εμπορίου και πιο ευνοϊκές τιμές για ορισμένα μέσα παραγωγής και εφόδια ενώ απολαμβάνουν χαμηλά επιτόκια δανεισμού. Αντίθετα, εάν το ευρώ χάσει μέρος της αξίας του έναντι του δολαρίου τα προϊόντα προέλευσης εμπορικών εταίρων όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες θα καταστούν ακριβότερα και λιγότερο ανταγωνιστικά στην ευρωπαϊκή αγορά ενώ θα υπάρξει ώθηση των εξαγωγών από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Στο πλαίσιο του ενιαίου ευρωπαϊκού νομισματικού συστήματος και του ευρώ ασκείται πίεση στα κράτη μέλη της ζώνης του ευρώ να περιορίσουν τις δαπάνες για την εφαρμογή προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης και άλλων πολιτικών. Ο έλεγχος της νομισματικής πολιτικής έχει ανατεθεί πλέον στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και οι χώρες της ευρωζώνης δεν έχουν την δυνατότητα να αυξήσουν την προσφορά χρήματος για να χρηματοδοτήσουν με τον τρόπο αυτό αυξημένες κρατικές δαπάνες. Επί πλέον οι χώρες αυτές έχουν αναλάβει τη δέσμευση να εφαρμόζουν περιοριστική δημοσιονομική πολιτική στα πλαίσια ενός σύμφωνου σταθερότητας που έχει ως στόχο το συντονισμό της οικονομικής ανάπτυξης και τη σύγκλιση των οικονομιών.

Κεφάλαιο 3^ο: Ένα «παράθυρο» για έξοδο από την οικονομική κρίση

Με την αναθεώρηση της ΚΑΠ το 2003 η αγροτική οικονομία ενισχύθηκε περαιτέρω από κονδύλια, τα οποία στόχευαν στην εφαρμογή φιλοπεριβαλλοντικών τεχνικών. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα την χρονική περίοδο 2006-2008 να παρατηρηθούν σημαντικές αυξήσεις στις τιμές των αγροτικών προϊόντων. Η αλματώδης αυτή αύξηση που παρατηρήθηκε οφείλεται κατά κύριο λόγο σε μη ευνοϊκές συνθήκες και στην παγκόσμια αύξηση παραγωγής βιοκαυσίμων.

Η κρίση που ξέσπασε στην Ελλάδα στις αρχές του 2010 είχε ως αποτέλεσμα την πτώση του ρυθμού αύξησης του χρέους καθώς και κερδοσκοπικές επιθέσεις στο ευρώ. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και η Επιτροπή ανταποκρίθηκαν σε ένα σκληρό και συντονισμένο πακέτο μέτρων για να εξασφαλιστεί η δημοσιονομική σταθερότητα, η στήριξη της ανάπτυξης και της απασχόλησης, προκειμένου να ενδυναμωθεί η οικονομική διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η μελλοντική πολιτική αγροτική ανάπτυξης για την Ελλάδα θα εστιαστεί σε τρεις βασικούς άξονες: βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας, δασοκομίας και του αγροδιατροφικού τομέα, βελτίωση του περιβάλλοντος και του τοπίου, βελτίωση της ποιότητας ζωής και διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας, θα προσφέρει τη δυνατότητα για εφαρμογή τοπικών προσεγγίσεων, από τη βάση προς την κορυφή, της αγροτικής ανάπτυξης.

Η παραγωγή, η μεταφορά και η διάχυση τεχνογνωσίας και καινοτομιών στον ελληνικό αγροτικό τομέα παρουσιάζει ανεπάρκειες κυρίως ποιοτικού χαρακτήρα και δυσκολίες προσαρμογής στις ιδιαιτερότητες των ελληνικών αγροτικών εκμεταλλεύσεων. Η παραγωγή τεχνογνωσίας και καινοτομιών που προκύπτει από την αγροτική έρευνα, η οποία διεξάγεται στην χώρα μας καλύπτει ένα μικρό μέρος της ζήτησης από την πλευρά των αγροτών και όσων ασχολούνται στον τομέα της γεωργίας, της δασοκομίας και των τροφίμων. Αυτό δεν οφείλεται μόνο στην ποιότητα αλλά και στην ποσότητα των αποτελεσμάτων της ελληνικής εφαρμοσμένης έρευνας, αλλά και στην ανεπάρκεια των μηχανισμών σύνδεσης της με την

παραγωγή, ώστε να αξιοποιούνται από τις επιχειρήσεις του τομέα της γεωργίας, της δασοκομίας και των τροφίμων. Ιδιαίτερες ανάγκες για την ανάπτυξη του πρωτογενή τομέα υπάρχουν για την προώθηση της έρευνας και της καινοτομίας σε τομείς που σχετίζονται με τη γενετική βελτίωση ειδών φυτικής και ζωικής παραγωγής, βελτίωση του εξοπλισμού και των πρακτικών παραγωγής καθώς και την εισαγωγή νέων καινοτομικών προϊόντων (Εθνικό Σχέδιο Στρατηγικής Αγροτικής Ανάπτυξης 2007-2013, 2009).

Η αύξηση της τιμής διάθεσης του προϊόντος, ιδιαίτερα από τον μικρό και μεσαίο παραγωγό, προϋποθέτει την έξοδο του από το γενικό αγροδιατροφικό σύστημα μαζικής διακίνησης προϊόντων μέτριας ποιότητας. Αυτό συνεπάγεται είτε την παραγωγή διαφορετικών προϊόντων είτε την παραγωγή των ίδιων προϊόντων με διαφορετικό τρόπο. Η μείωση του κόστους παραγωγής και η διάθεση στην αγορά ειδικών προϊόντων, προϊόντων ποιότητας, προϊόντων γεωγραφικών ενδείξεων, προϊόντων που ενσωματώνουν ιστορία και πολιτισμό, βιολογικών προϊόντων, προϊόντων ολοκληρωμένης διαχείρισης (με αυστηρό έλεγχο της χρήσης χημικών), προϊόντων προσαρμοσμένων στις νέες απαιτήσεις των καταναλωτών, προϊόντων που απευθύνονται στις τοπικές αγορές κ.λπ. δεν επιτυγχάνεται χωρίς επενδύσεις.

Απαιτούνται πλέον επενδύσεις που έχουν τη μορφή της γνώσης, επενδύσεις που εξοπλίζουν τον αγρότη-παραγωγό με την κατάλληλη τεχνογνωσία και τις απαραίτητες ειδικές δεξιότητες. Όπως γίνεται φανερό προκειμένου να επιτευχθεί η βιωσιμότητα των αγροτικών εκμεταλλεύσεων με την παραγωγή ανταγωνιστικών προϊόντων σε ποιότητα και τιμές θα πρέπει να επιλέγονται οι κατά το δυνατόν, άριστες κατά περίπτωση τεχνολογικές λύσεις, οι οποίες θα έχουν την μεγαλύτερη δυνατή απόδοση και το χαμηλότερο δυνατό κόστος. Σε αντίθεση με τις επενδύσεις που συνδέονται με τη συμβατική γεωργία, η νέα γεωργία προϋποθέτει επενδύσεις στη γνώση. Οι καρποί των επενδύσεων αυτού του χαρακτήρα μεταβιβάζονται στις μελλοντικές γενιές χωρίς να αποσβένονται και να απαξιώνονται. Η κοινή πολιτική αγροτικής ανάπτυξης επιχειρεί να δώσει απαντήσεις σε αυτά τα ζητήματα (Εθνικό Σχέδιο Στρατηγικής Αγροτικής Ανάπτυξης 2007-2013, 2009).

Μέρος Β: Έρευνα πεδίου

Κεφάλαιο 4^ο: Μεθοδολογία της έρευνας

Το δείγμα αποτέλεσαν 200 αγρότες των νομών Αττικής, Βοιωτίας και Κορινθίας. Τα ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν από τους παραγωγούς παρουσία του ερευνητή. Συζητήθηκαν οι οδηγίες συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου, δόθηκαν απαντήσεις σε πιθανά ερωτήματα και διασφαλίστηκε η ανωνυμία του κάθε συμμετέχοντα. Το δείγμα των παραγωγών επιλέχθηκε τυχαία. Οι 155 συμμετέχοντες απάντησαν στο ερωτηματολόγιο στον τόπο της γεωργικής τους παραγωγής ενώ οι υπόλοιποι 45 απάντησαν σε χώρους πώλησης των προϊόντων τους, δηλαδή σε λαϊκές αγορές. Το δείγμα των 45 παραγωγών κατανεμήθηκε σε 5 λαϊκές αγορές, 2 στο δήμο Αθηναίων και από 1 στους δήμους Καλλιθέας, Αγίου Δημητρίου και Χαϊδαρίου. Σε κάθε λαϊκή αγορά συμμετείχαν 9 παραγωγοί με τόπο κατοικίας στους νομούς Αττικής, Βοιωτίας και Κορινθίας.

Στην συνέχεια ακολούθησε στατιστική επεξεργασία των δεδομένων. Η παρούσα στατιστική ανάλυση χρησιμοποιεί τη μέθοδο της περιγραφικής στατιστικής σε όλες τις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου. Με την έννοια περιγραφική στατιστική θεωρούμε τη διαγραμματική παρουσίαση των ερωτήσεων σε σχετικές συχνότητες (ποσοστά). Παρουσιάζονται πίνακες κατανομής του δείγματος με βάση το φύλο, την ηλικία, το εισόδημα, το μορφωτικό επίπεδο, τον τόπο κατοικίας, το δανεισμό και το ύψος των οφειλών από δάνεια.

Στην συνέχεια εφαρμόζεται ανάλυση διακύμανσης ως προς ένα ανεξάρτητο παράγοντα (One-way ANOVA), την βιωσιμότητα και την ανταγωνιστικότητα και εξαρτημένη μεταβλητή τον τόπο κατοικίας των παραγωγών προκειμένου να διερευνηθούν οι διαφορές της βιωσιμότητας και της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων που παράγονται στους 3 εξεταζόμενους νομούς.

Ακολουθεί, η μέθοδος Cross-tab analysis με την χρήση του στατιστικού δείκτη x-squared προκειμένου να μελετηθούν οι στατιστικώς σημαντικές διαφορές στις οφειλές των αγροτών, στο εισόδημα τους και στην έκταση των καλλιεργειών που υπόκεινται σε πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης από τράπεζες ή επιδοτήσεις σε σχέση με το ποσοστό των επιδοτήσεων που χρησιμοποιείται για να τους χορηγηθεί το αγροτικό δάνειο.

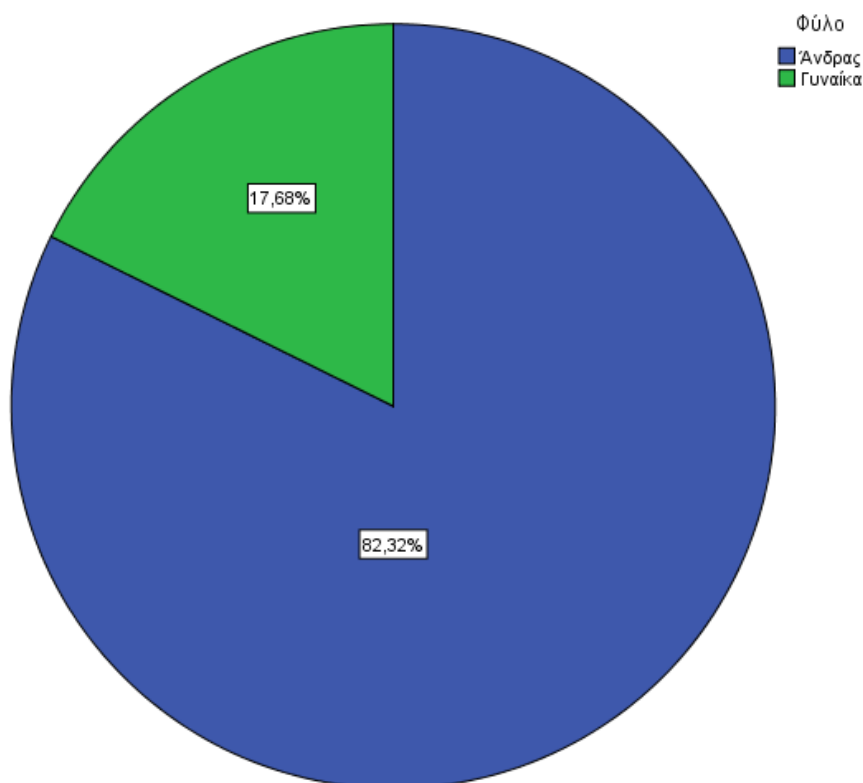

Τέλος, χρησιμοποιείται η ανάλυση συσχετίσεων με τον δείκτη Pearson (r), προκειμένου να μελετηθεί εάν και κατά πόσο παρατηρούνται στατιστικώς σημαντικές συσχετίσεις ανάμεσα στην ηλικία, την μόρφωση, τις οφειλές καθώς επίσης και το ποσοστό των επιδοτήσεων που χρησιμοποιούνται ως εγγύηση για αγροτικό δάνειο.

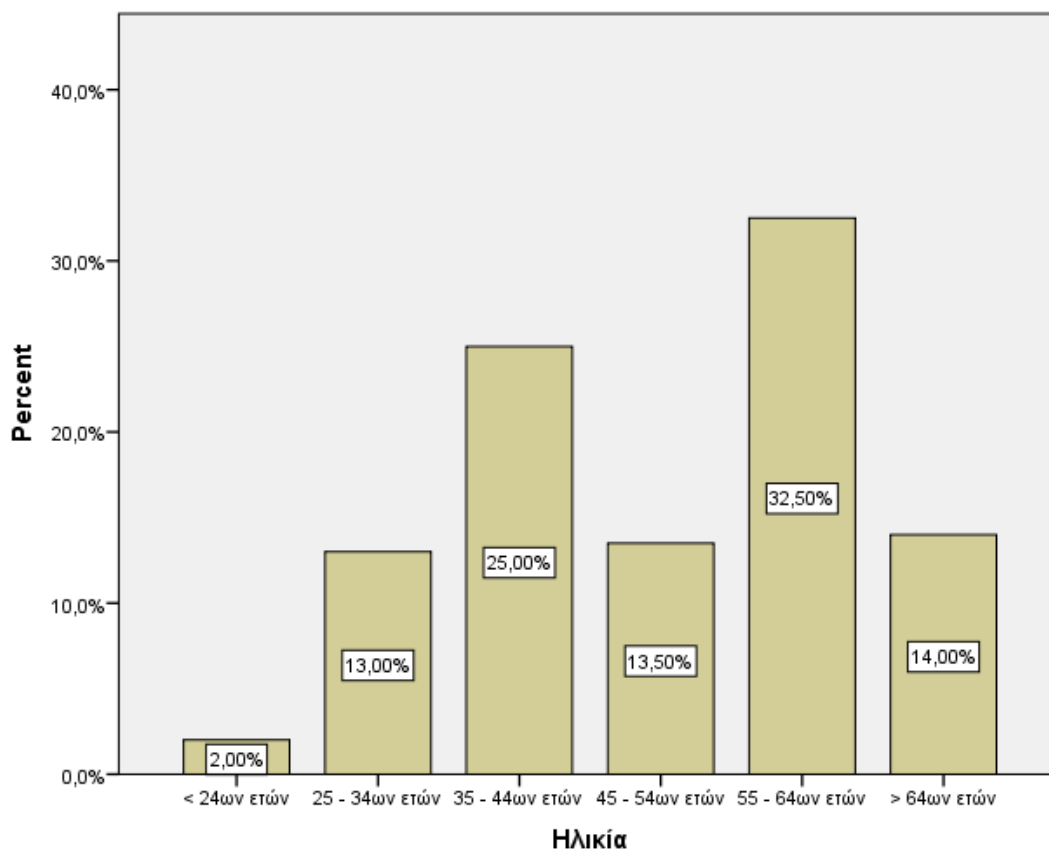
Κεφάλαιο 5^ο: Αποτελέσματα

5.1 Δημογραφικά στοιχεία

Στην πρώτη ενότητα, παρουσιάζονται τα δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων στην έρευνα. Το σύνολο του δείγματος αποτελείται από 200 αγρότες, εκ των οποίων το 82,32% είναι άνδρες και το 17,68% γυναίκες (Εικόνα 5.1). Επίσης, αναφορικά με την ηλικία τους, το 2% είναι κάτω των 24^{ων} ετών, το 13% από 25 έως 34^{ων} ετών, το 25% είναι από 35 έως 44^{ων} ετών, το 13,5% είναι από 45 έως 54^{ων} ετών, το 32,5% είναι από 55 έως 64^{ων} ετών και το 14% είναι άνω των 64^{ων} ετών (Εικόνα 5.2).

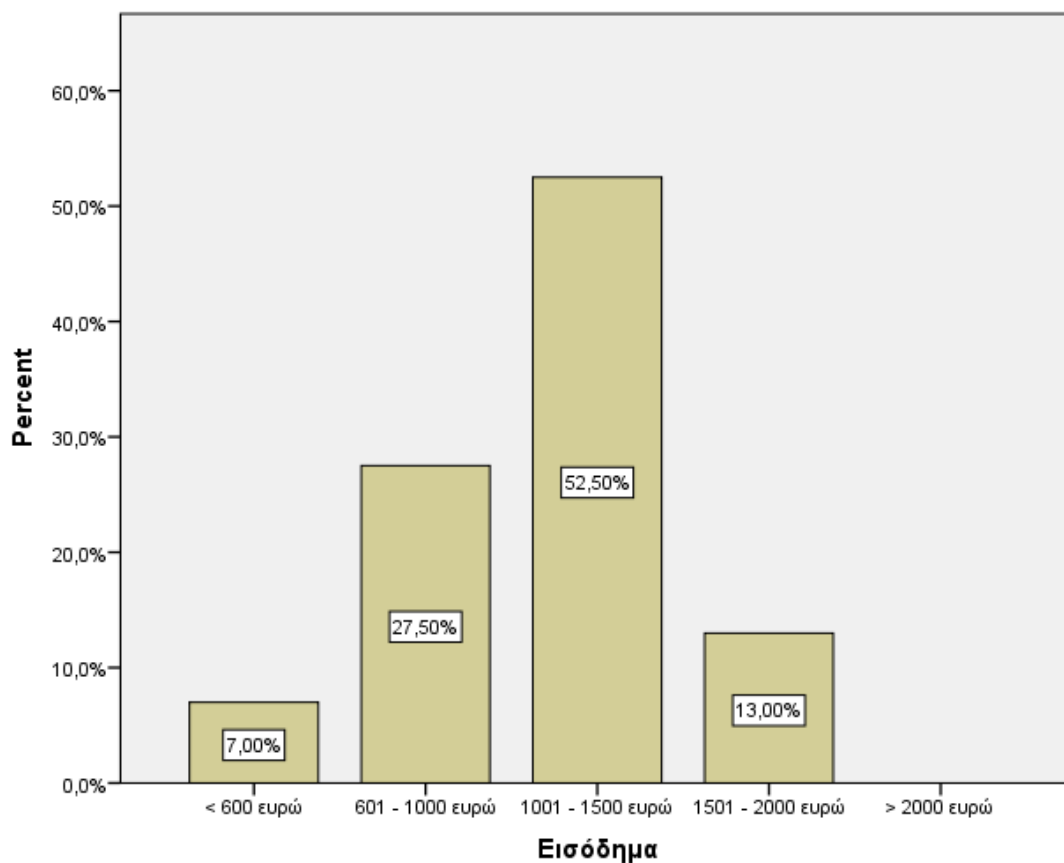

Εικόνα 5.1: Κατανομή δείγματος με βάση το φύλο

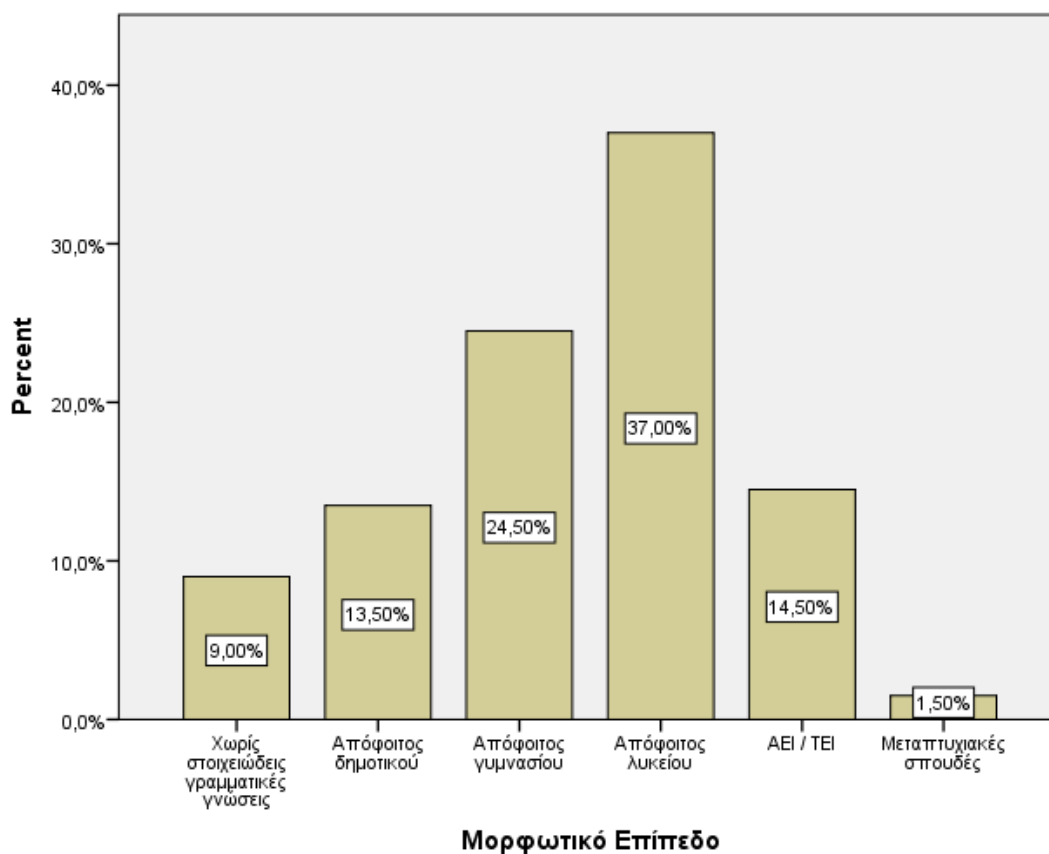

Εικόνα 5.2: Κατανομή δείγματος με βάση την ηλικία

Όσον αφορά στο μηνιαίο τους εισόδημα, σύμφωνα με την Εικόνα 5.3 το 52,5% έχει μηνιαίο εισόδημα από 1001 έως 1500 ευρώ και το 27,5% από 601 έως 1000 ευρώ. Το 37% του δείγματος είναι απόφοιτοι λυκείου και το 24,5% απόφοιτοι γυμνασίου, ενώ το 14,5% έχουν αποφοιτήσει από κάποιο ΤΕΙ ή ΑΕΙ (Εικόνα 5.4).

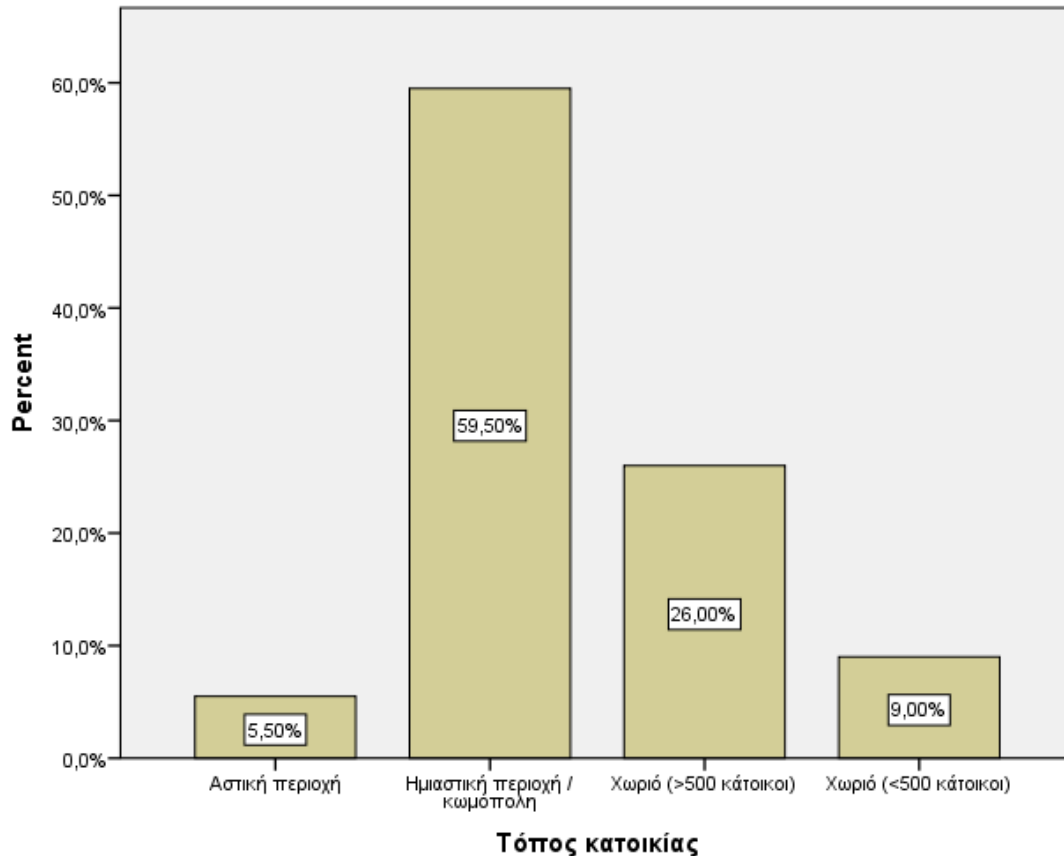

Εικόνα 5.3: Κατανομή δείγματος με βάση το εισόδημα

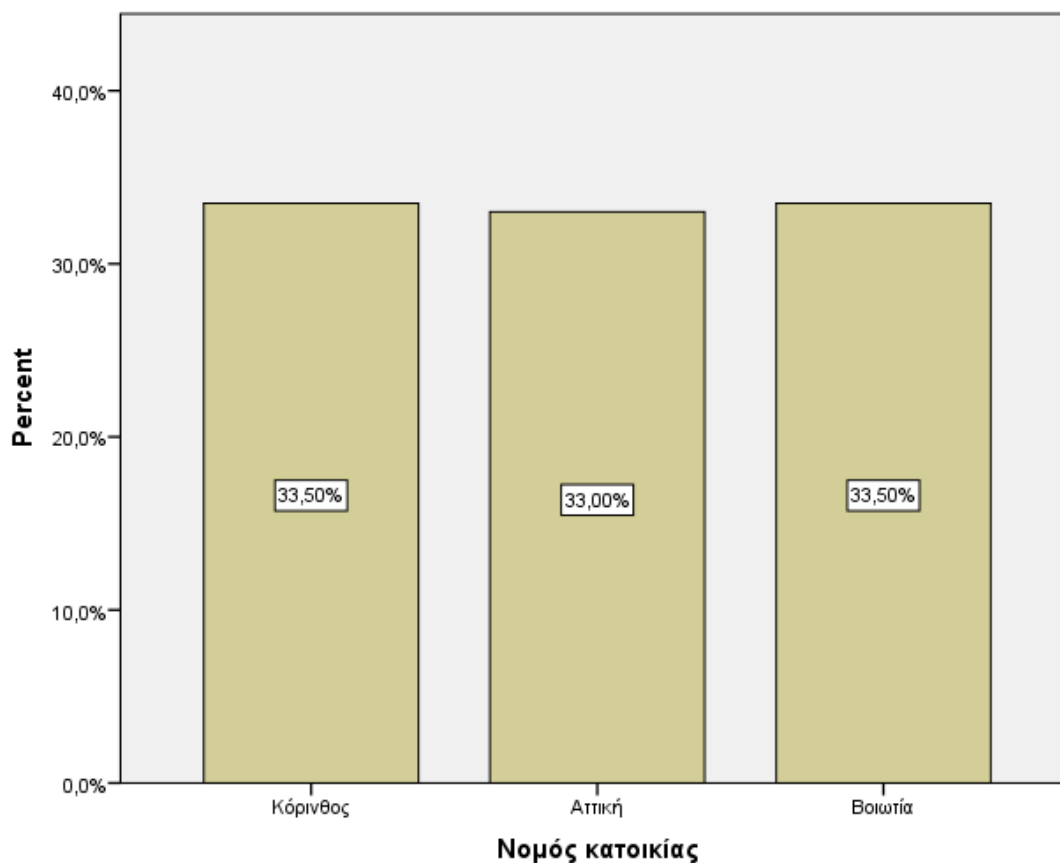

Εικόνα 5.4: Κατανομή δείγματος με βάση το μορφωτικό επίπεδο

Σχετικά με τον τόπο κατοικίας, το 59,5% δηλώνει πως ζει σε ημιαστική περιοχή / κωμόπολη, και το 26% σε χωριό άνω των 500^{ων} κατοίκων, ενώ λίγοι είναι αυτοί που μένουν σε μικρότερα χωριά (9%) ή σε αστικές περιοχές (5,5%) (Εικόνα 5.5). Αντίστοιχα, όπως φαίνεται στην Εικόνα 5.6, το δείγμα είναι ισοκαταναμημένο σε τρεις διαφορετικούς νομούς διαμονής: Αττική, Κορινθία και Βοιωτία.

Εικόνα 5.5: Κατανομή δείγματος με βάση τον τόπο κατοικίας

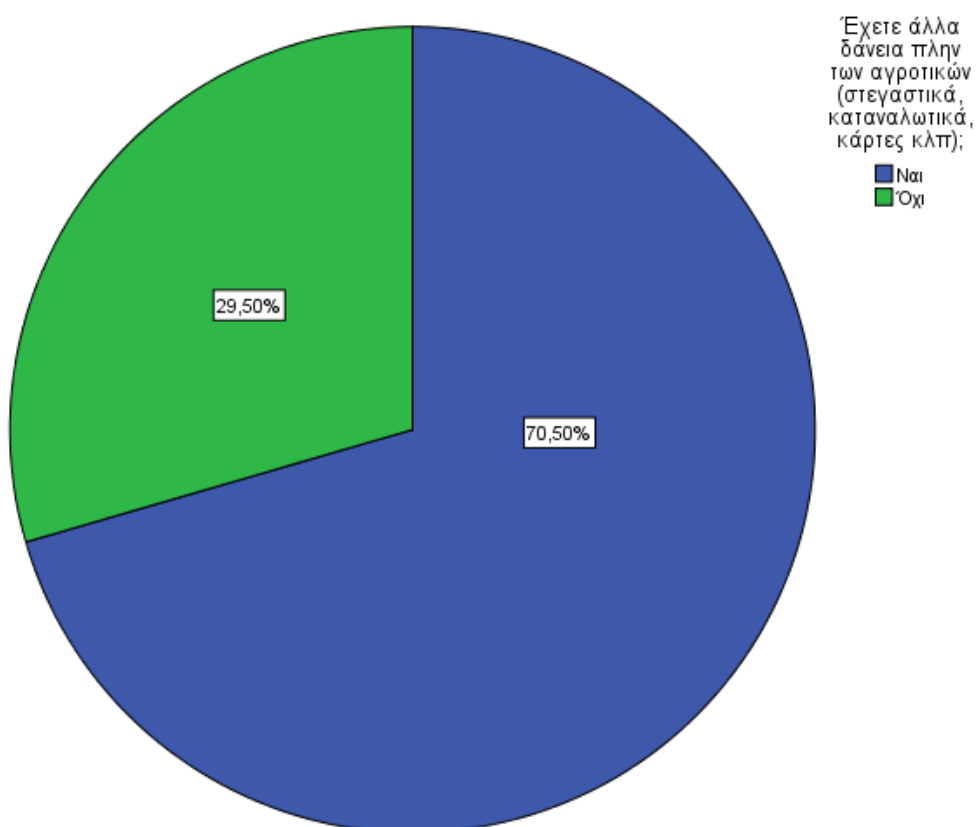
Εικόνα 5.6: Κατανομή δείγματος με βάση το νομό κατοικίας

Όπως φαίνεται και στον Πίνακα 5.1, το δείγμα από την Κορινθία δηλώνει σε ποσοστό 44,8% ότι διαμένει σε ημιαστική περιοχή / κωμόπολη, το 37,3% σε χωριό άνω των 500^{ων} κατοίκων και το 17,9% σε μικρότερο χωριό. Τα ποσοστά είναι περίπου αντίστοιχα και για τους συμμετέχοντες από το νομό Βοιωτίας, ενώ για την Αττική το 13,6% ζει σε αστική περιοχή και το 84,8% σε ημιαστική.

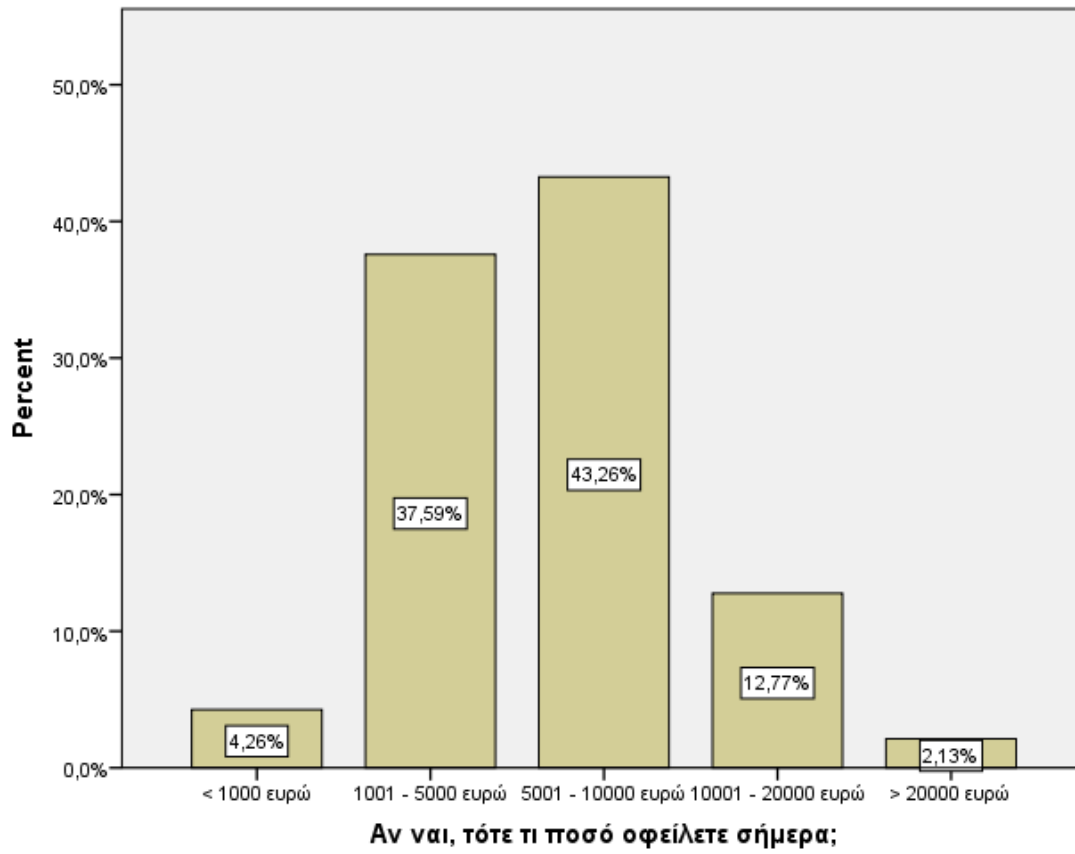
Πίνακας 5.1: Κατανομή δείγματος με βάση τόπο και νομό κατοικίας

		Νομός κατοικίας		
		Κορινθία	Αττική	Βοιωτία
Τόπος κατοικίας	Αστική περιοχή	0,0%	13,6%	3,0%
	Ημιαστική περιοχή / κωμόπολη	44,8%	84,8%	49,3%
	Χωριό (>500 κάτοικοι)	37,3%	1,5%	38,8%
	Χωριό (<500 κάτοικοι)	17,9%	0,0%	9,0%

Τέλος, αναφορικά με το αν έχουν οι συμμετέχοντες άλλα δάνεια πλην των αγροτικών (όπως παραδείγματος χάριν στεγαστικά, καταναλωτικά ή πιστωτικές κάρτες), το 70,5% απαντά θετικά (Εικόνα 5.7). Μάλιστα, όπως φαίνεται από την Εικόνα 5.8, το 43,26% αυτών που απαντούν θετικά δηλώνουν πως έχουν ένα χρέος που κυμαίνεται από 5000 έως 10000 ευρώ, ενώ το 37,59% δηλώνει πως έχει χρέος που κυμαίνεται από 1000 έως 5000 ευρώ.

Εικόνα 5.7: Κατανομή δείγματος με βάση την ύπαρξη δανείων

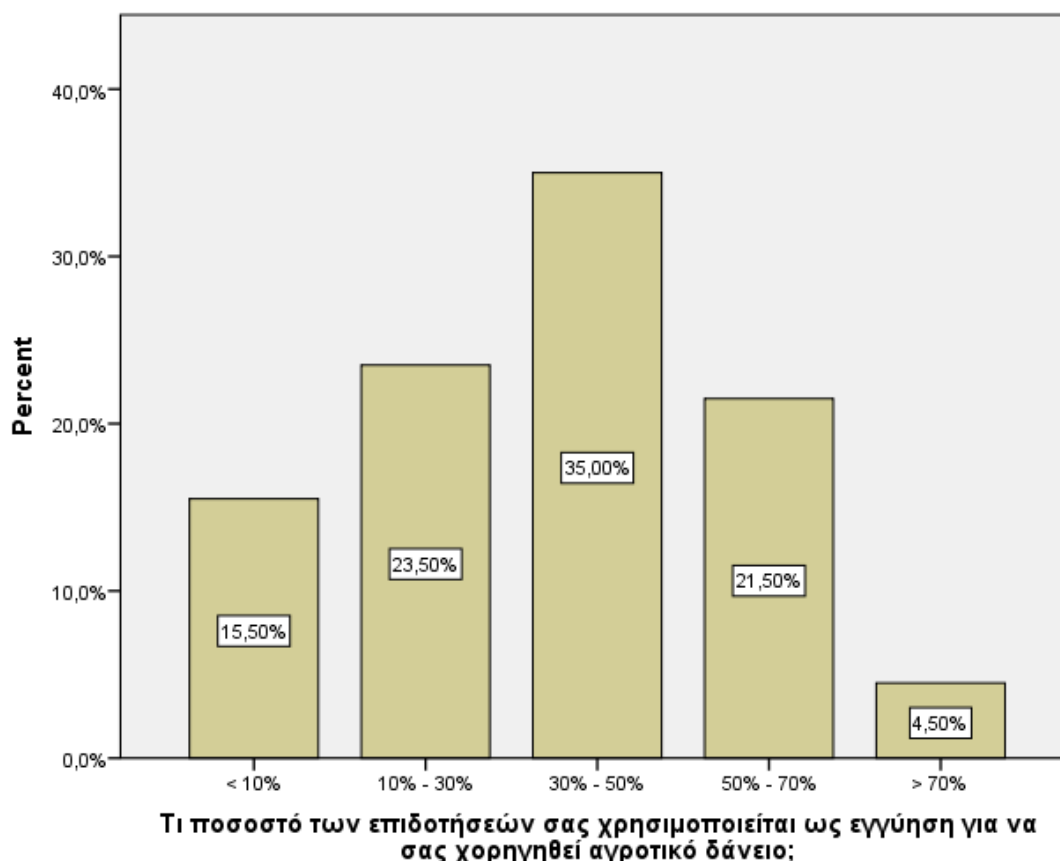

Εικόνα 5.8: Κατανομή δείγματος με βάση το ποσό οφειλής

5.2 Καλλιέργειες και χαρακτηριστικά

Η δεύτερη ενότητα περιλαμβάνει τις αναλύσεις των δεδομένων αναφορικά με τις καλλιέργειες των συμμετεχόντων στην έρευνα και τα βασικά χαρακτηριστικά τους. Καταρχήν, για το 35% των συμμετεχόντων το 30% έως 50% των επιδοτήσεων χρησιμοποιείται ως εγγύηση για το αγροτικό τους δάνειο, ενώ για το 23,5% των συμμετεχόντων το ποσοστό αυτό κυμαίνεται από 10% έως 30% (Εικόνα 5.9).

Εικόνα 5.9: Ποσοστό επιδοτήσεων που χρησιμοποιείται ως εγγύηση για δάνειο

Σύμφωνα με τον πίνακα 5.2, το 45,1% των συμμετεχόντων που έχει ιδιόκτητες εκτάσεις, εκμεταλλεύεται εκτάσεις από 11 έως 20 στρέμματα και το 27,2% εκμεταλλεύεται εκτάσεις κάτω των 10 στρεμμάτων. Αντίστοιχα για αυτούς που ενοικιάζουν εκτάσεις, στο 69,5% των περιπτώσεων αυτές είναι κάτω των 10 στρεμμάτων.

Πίνακας 5.2: Έκταση γεωργικών καλλιεργειών προς εκμετάλλευση

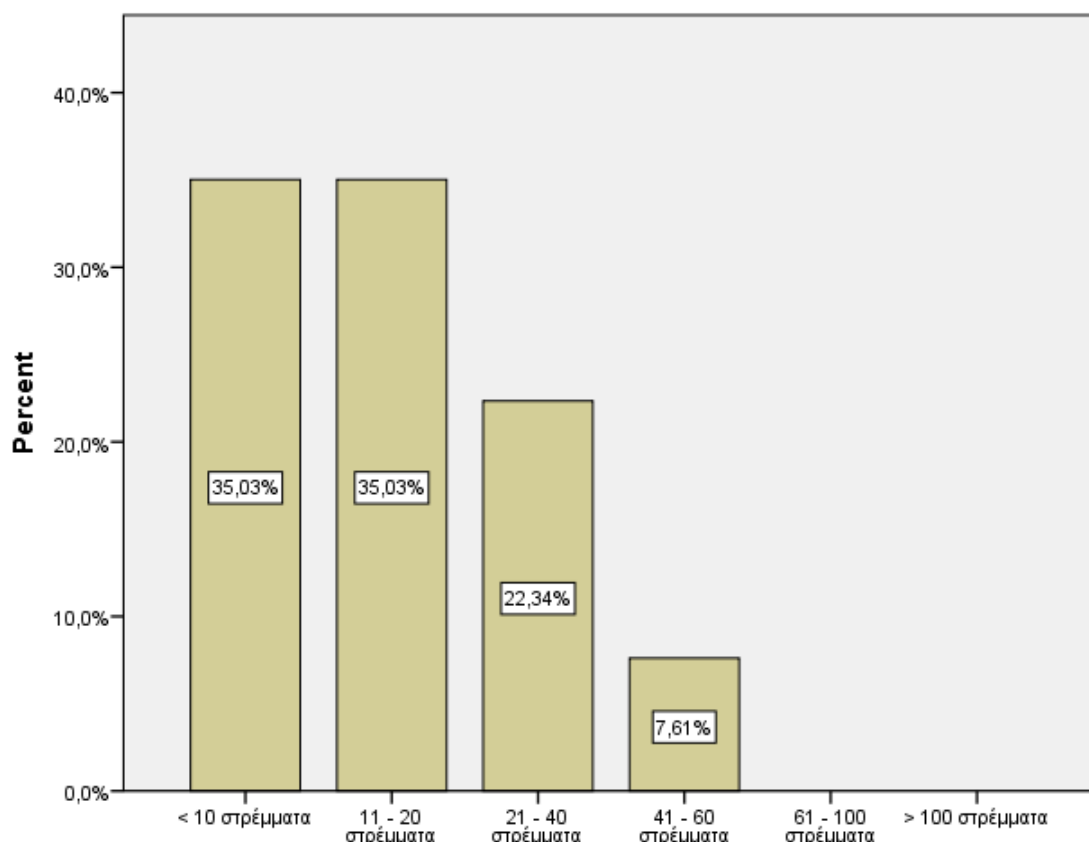
	< 10 στρέμματα	11 - 20 στρέμματα	21 - 40 στρέμματα	41 - 60 στρέμματα	61 - 100 στρέμματα	> 100 στρέμματα
Παρακαλώ σημειώστε την έκταση των γεωργικών καλλιεργειών που εκμεταλλεύεστε (ιδιόκτητα):	27,2%	45,1%	19,0%	8,7%	0,0%	0,0%
Παρακαλώ σημειώστε την έκταση των γεωργικών καλλιεργειών που εκμεταλλεύεστε (ενοικιαζόμενα):	65,9%	29,5%	0,0%	4,5%	0,0%	0,0%

Αναφορικά με τις καλλιέργειες οπωροφόρων, αυτές ισοκατανέμονται σε εκτάσεις κάτω των 10 στρεμμάτων, 11 έως 20 στρεμμάτων και 21 έως 40 στρεμμάτων. Στα αμπέλια οι εκτάσεις είναι λίγο μεγαλύτερες, ενώ στις ελιές η πλειοψηφία των εκτάσεων είναι από 11 έως 20 στρέμματα (72,7% για τις βρώσιμες και 64% για αυτές του ελαιόλαδου). Οι εκτάσεις με κηπευτικά είναι στην πλειοψηφία τους κάτω των 10 στρεμμάτων (Πίνακας 5.3).

Πίνακας 5.3: Είδος γεωργικών καλλιεργειών προς εκμετάλλευση

	< 10 στρέμματα	11 - 20 στρέμματα	21 - 40 στρέμματα	41 - 60 στρέμματα	61 - 100 στρέμματα	> 100 στρέμματα
Οπωροφόρα	38,1%	33,3%	28,6%	0,0%	0,0%	0,0%
Αμπέλι βρώσιμο	28,0%	32,0%	30,0%	10,0%	0,0%	0,0%
Αμπέλι οινοποιείου	21,9%	43,8%	34,4%	0,0%	0,0%	0,0%
Ελιές βρώσιμες	27,3%	72,7%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Ελιές ελαιόλαδου	20,0%	64,0%	16,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Κηπευτικά	65,4%	34,6%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Άλλο	78,4%	20,6%	1,0%	0,0%	0,0%	0,0%

Σύμφωνα με την Εικόνα 5.10, κατά κανόνα ποτίζονται εκτάσεις είτε κάτω των 10 στρεμμάτων είτε από 11 έως 20 στρέμματα (35,03% και για τις δύο περιπτώσεις).

Παρακαλώ σημειώστε τις εκτάσεις των καλλιεργειών σας που ποτίζονται

Εικόνα 5.10: Εκτάσεις καλλιεργειών που ποτίζονται

Όσον αφορά στην κτηνοτροφία, από όσους εκτρέφουν πρόβατα, το 60% έχει από 11 έως 50 ζώα και το 40% κάτω από 10 ζώα. Αντίστοιχα για τις αίγες, το 54,3% έχει κάτω από 10 και το 32,6% από 11 έως 50 (Πίνακας 5.4). Τέλος για τα πτηνά για παραγωγή αυγών το 69% έχει από 100 έως 500 πτηνά, ενώ για τα πτηνά για κρεατοπαραγωγή το αντίστοιχο ποσοστό είναι 66,7% (Πίνακας 5.5).

Πίνακας 5.4: Μέγεθος κτηνοτροφικής παραγωγής (αίγες και πρόβατα)

	Έως 10 ζώα	11 - 50 ζώα	51 - 100 ζώα	> 100 ζώα
Εάν εκτρέφετε ζώα ή πτηνά παρακαλώ σημειώστε το είδος της κτηνοτροφικής σας παραγωγής (Πρόβατα):	40,0%	60,0%	0,0%	0,0%
Εάν εκτρέφετε ζώα ή πτηνά παρακαλώ σημειώστε το είδος της κτηνοτροφικής σας παραγωγής (Αίγες):	54,3%	32,6%	13,0%	0,0%

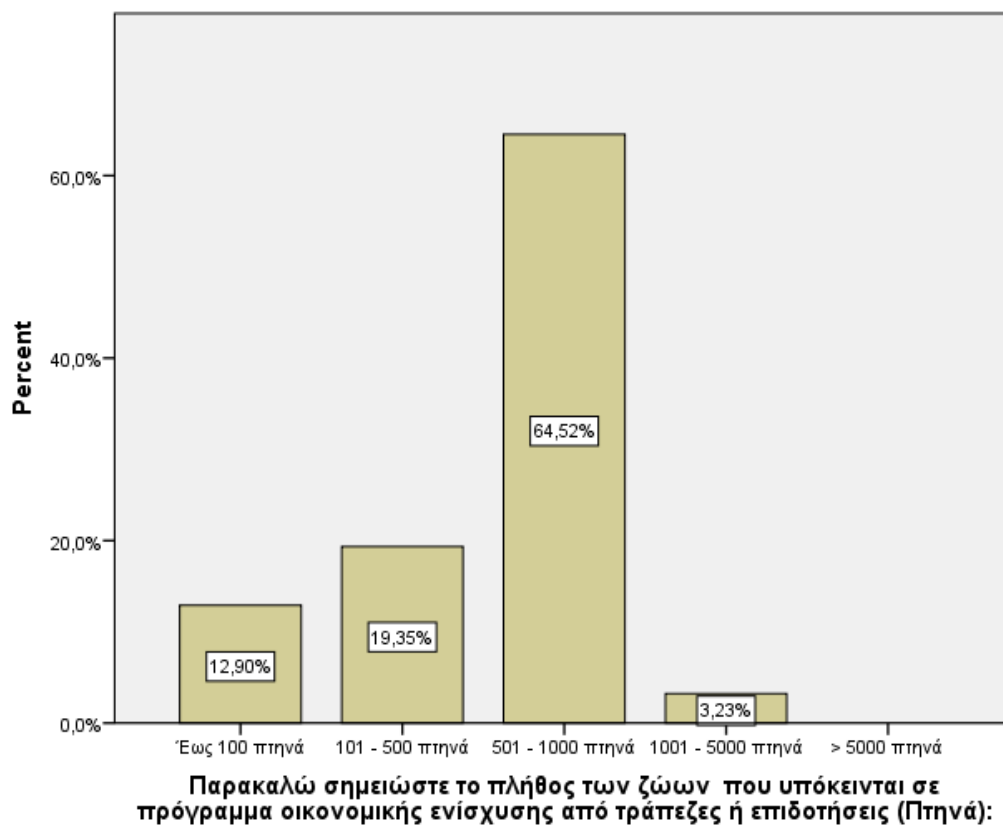
Πίνακας 5.5: Μέγεθος κτηνοτροφικής παραγωγής (πτηνά)

	Έως 100 πτηνά	101 - 500 πτηνά	501 - 1000 πτηνά	1001 - 5000 πτηνά	> 5000 πτηνά
Πτηνά για παραγωγή αυγών	6,9%	69,0%	24,1%	0,0%	0,0%
Πτηνά για κρεατοπαραγωγή	33,3%	66,7%	0,0%	0,0%	0,0%

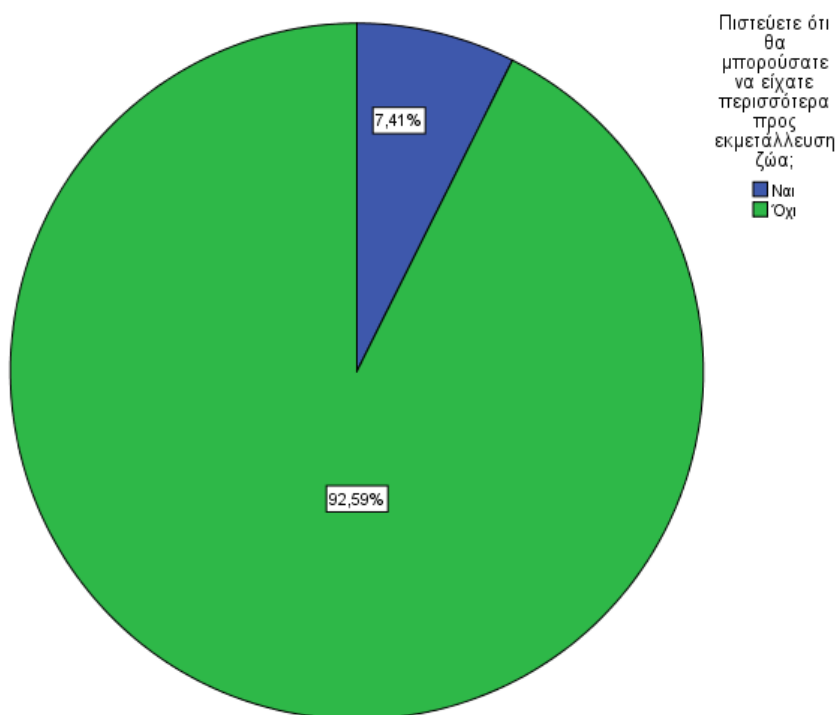
Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 5.6, στο 60% των περιπτώσεων κτηνοτρόφων που έχουν πρόβατα σε πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης, αυτά είναι από 11 έως 50 στον αριθμό, ενώ αντίστοιχα για της αίγες στο 53,5% των περιπτώσεων είναι ως 10. Αντίστοιχα, με βάση την Εικόνα 5.11 στο 64,2% των περιπτώσεων κτηνοτρόφων με πτηνά, είναι σε πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης από 500 έως 1000 πτηνά. Σε κάθε περίπτωση, η συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων δεν θεωρεί πως θα μπορούσε να εκτρέφει και άλλα ζώα (Εικόνα 5.12).

Πίνακας 5.6: Μέγεθος κτηνοτροφικής παραγωγής σε πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης (αίγες και πρόβατα)

	Έως 10 ζώα	11 - 50 ζώα	51 - 100 ζώα	> 100 ζώα
Παρακαλώ σημειώστε το πλήθος των ζώων που υπόκεινται σε πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης από τράπεζες ή επιδοτήσεις (Πρόβατα):	40,0%	60,0%	0,0%	0,0%
Παρακαλώ σημειώστε το πλήθος των ζώων που υπόκεινται σε πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης από τράπεζες ή επιδοτήσεις (Αίγες):	53,5%	32,6%	14,0%	0,0%

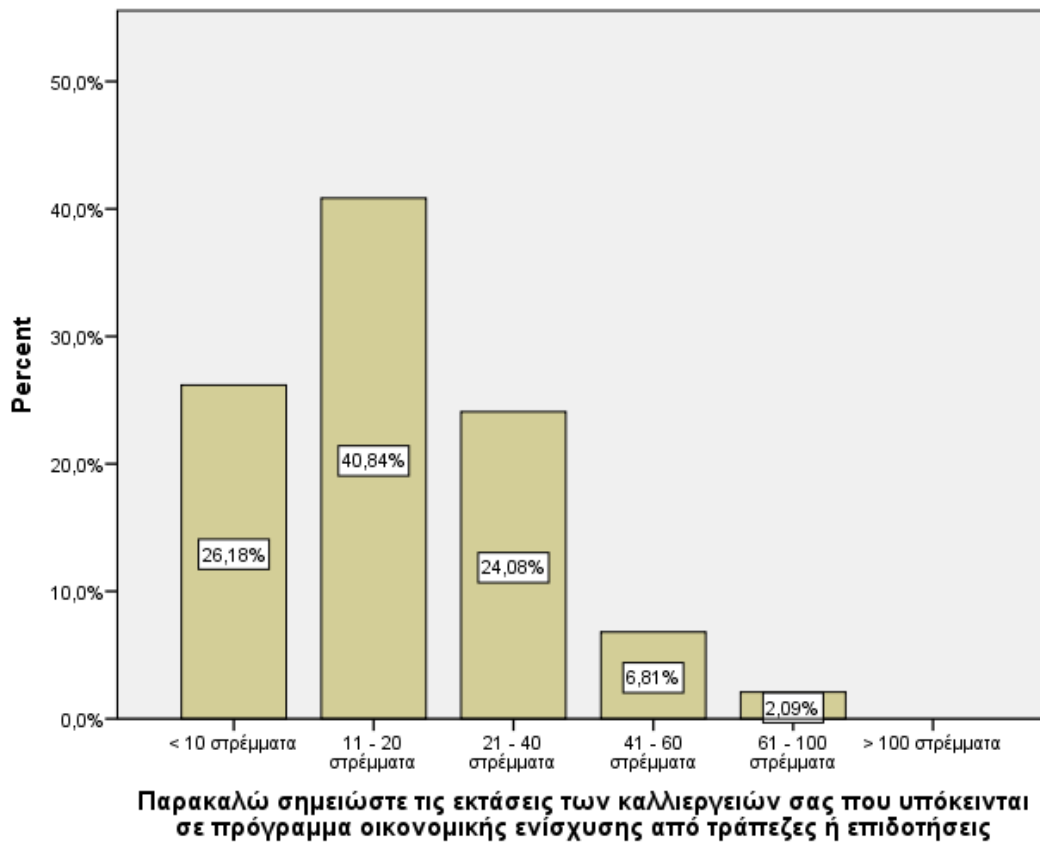

Εικόνα 5.11: Πλήθος πτηνών που υπόκεινται σε πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης από τράπεζες / επιδοτήσεις

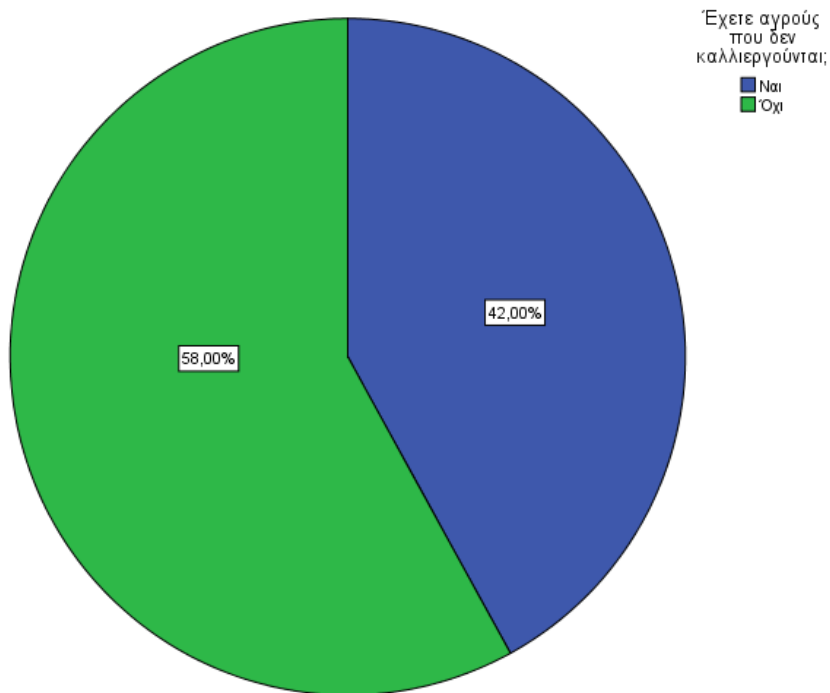

Εικόνα 5.12: Δυνατότητα εκμετάλλευσης περισσότερων ζώων

Αντίστοιχα, το 40,84% των συμμετεχόντων δηλώνει πως οι καλλιέργειές τους που υπόκεινται σε πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης είναι έκτασης από 11 έως 20 στρέμματα, ενώ το 26,16% δηλώνει πως αυτές είναι έκτασης κάτω των 10 στρεμμάτων (Εικόνα 5.13). Αξιοσημείωτο είναι επίσης πως το 42% των ερωτηθέντων δηλώνει πως έχει εκτάσεις / αγρούς που δεν καλλιεργούνται (Εικόνα 5.14).

Εικόνα 5.13: Σύνολο εκτάσεων καλλιεργειών που υπόκεινται σε πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης

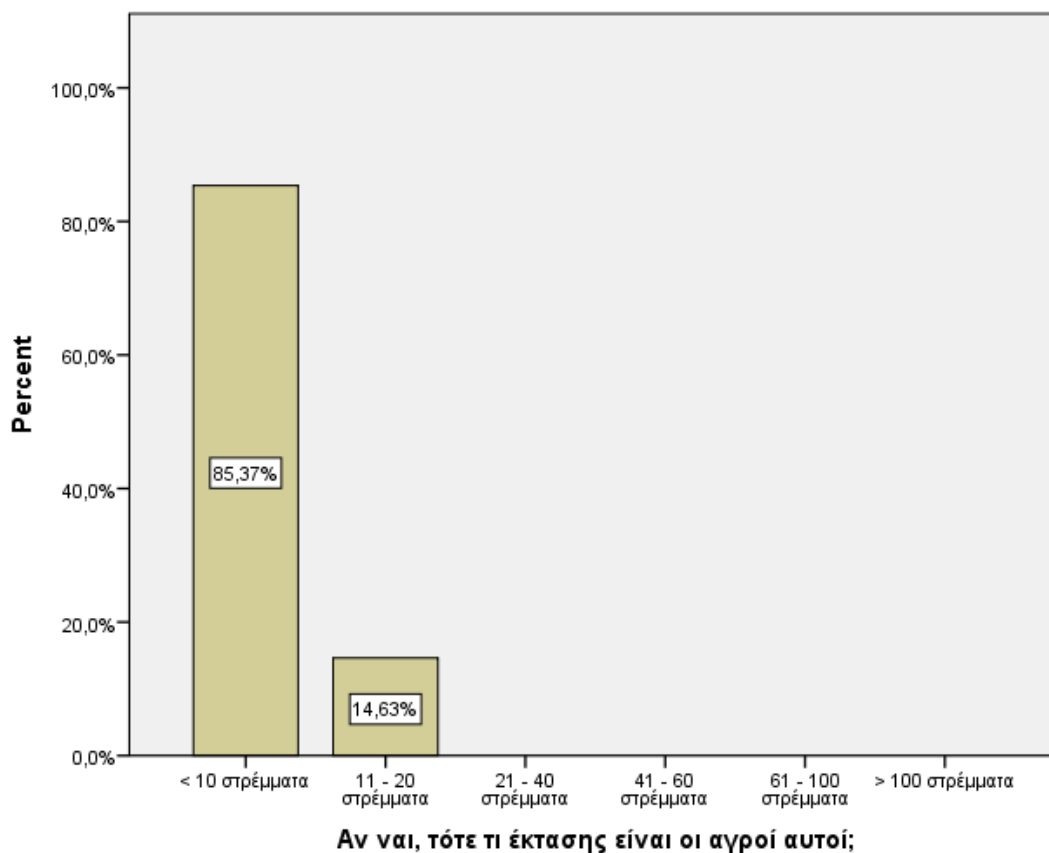
Εικόνα 5.14: Ύπαρξη αγρών που δεν καλλιεργούνται

Μάλιστα, σύμφωνα με τον Πίνακα 5.7, η μη καλλιέργεια αυτών των εκτάσεων οφείλεται κατά κύριο λόγο σε οικονομικούς λόγους (πάρα πολύ για το 66,7%) αλλά και σε προσωπικούς λόγους όπως η έλλειψη χρόνου (πάρα πολύ για το 61,1%), ενώ λιγότερο σημαντικός παράγοντας είναι η ύπαρξη εκτάσεων σε αγρανάπαυση ή η ύπαρξη κοινωνικών λόγων.

Πίνακας 5.7: Λόγοι για μη καλλιέργεια διαθέσιμων εκτάσεων

	Καθόλου	Ελάχιστα	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
Οικονομικοί λόγοι	0,0%	0,0%	6,9%	26,4%	66,7%
Κοινωνικοί λόγοι	0,0%	57,1%	28,6%	14,3%	0,0%
Εκτάσεις σε αγρανάπαυση	0,0%	60,0%	30,0%	0,0%	10,0%
Προσωπικοί λόγοι / έλλειψη χρόνου	0,0%	2,8%	2,8%	33,3%	61,1%
Άλλο	0,0%	44,4%	55,6%	0,0%	0,0%

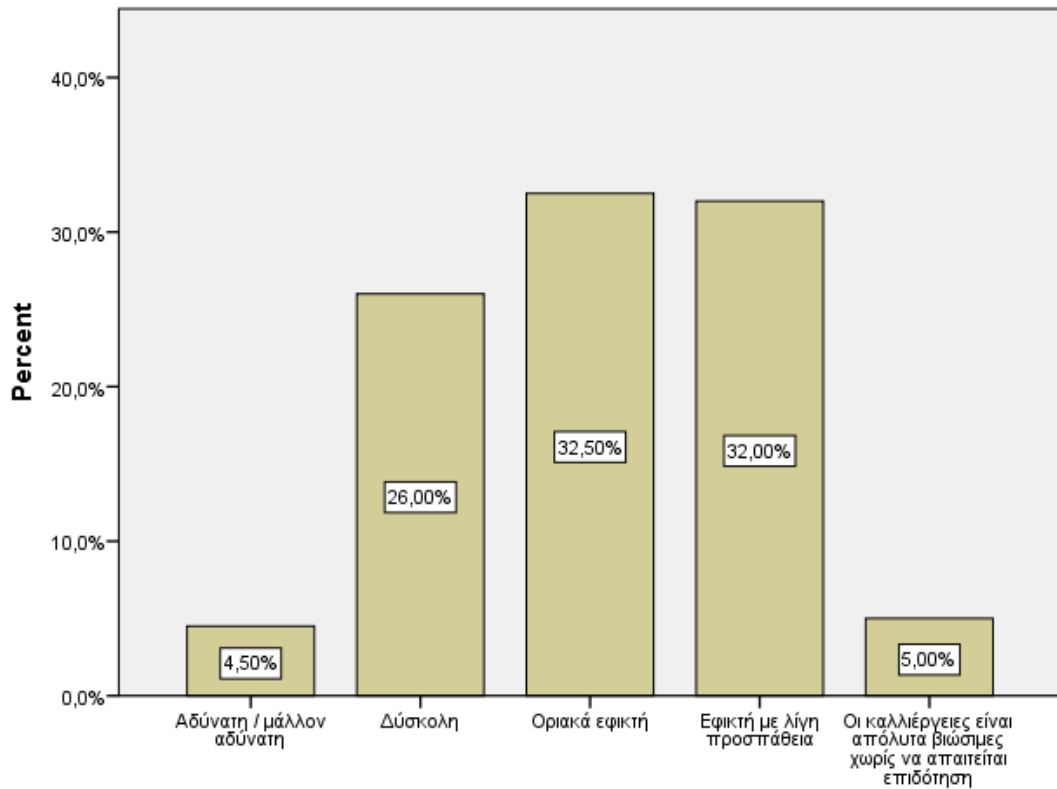
Σε κάθε περίπτωση, οι εκτάσεις που δεν είναι υπό εκμετάλλευση είναι κάτω των 10 στρεμμάτων στην συντριπτική τους πλειοψηφία, όπως φαίνεται στην Εικόνα 5.15.

Εικόνα 5.15: Έκταση αγρών που δεν καλλιεργούνται

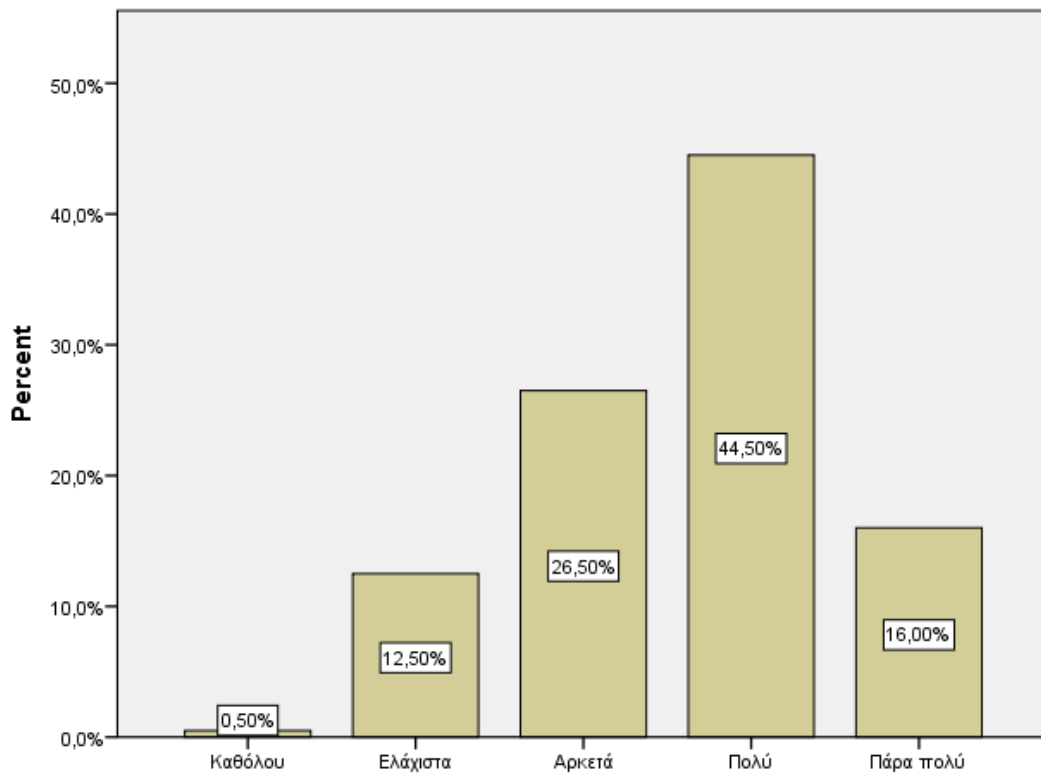
Τέλος, αναφορικά με την βιωσιμότητα των καλλιεργειών χωρίς την ύπαρξη επιδοτήσεων, σύμφωνα με τις απόψεις των αγροτών αυτή είναι οριακά εφικτή για το 32,5% και εφικτή με λίγη προσπάθεια για το 32%, ενώ είναι δύσκολη για το 26% (Εικόνα 5.16), ενώ αναφορικά με την ανταγωνιστικότητα των προϊόντων σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρωπαϊκή ένωση, το 44,5% των αγροτών θεωρεί πως αυτά είναι πολύ ανταγωνιστικά και το 26,5% πως είναι αρκετά ανταγωνιστικά (Εικόνα 5.17).

Χαρακτηρίστε την βιωσιμότητα των καλλιεργειών σας, χωρίς να λαμβάνετε υπόψη τις όποιες επιδοτήσεις:

Εικόνα 5.16: Βιωσιμότητα καλλιεργειών

Χαρακτηρίστε τα προϊόντα σας σε σχέση με τα αντίστοιχα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πόσο ανταγωνιστικά είναι;

Εικόνα 5.17: Ανταγωνιστικότητα προϊόντων

Διερεύνηση στατιστικά σημαντικών διαφορών στην βιωσιμότητα των καλλιεργειών και την ανταγωνιστικότητα των προϊόντων

Στην τρίτη ενότητα θα μελετηθεί το κατά πόσο εμφανίζονται στατιστικά σημαντικές διαφορές στις απόψεις των αγροτών αναφορικά με την βιωσιμότητα των καλλιεργειών τους χωρίς επιδότηση και στην ανταγωνιστικότητα των προϊόντων τους, σε σχέση με τον τόπο και το νομό διαμονής τους.

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 5.8, όπου παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του one – way Anova test για την περίπτωση της βιωσιμότητας και της ανταγωνιστικότητας σε σχέση με τον τόπο κατοικίας (αστική περιοχή, ημιαστική περιοχή, χωριό άνω των 500^{ov} κατοίκων ή χωριό κάτω των 500^{ov} κατοίκων), φαίνεται πως υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές και στις δύο εξαρτημένες μεταβλητές ($p < 0,001$ και στις δύο περιπτώσεις). Μάλιστα, από τον 2^ο κατά σειρά πίνακα που παρουσιάζει τη σύγκριση των μέσων τιμών, φαίνεται πως οι κάτοικοι αστικών και ημιαστικών περιοχών θεωρούν τα προϊόντα τους πολύ πιο ανταγωνιστικά, από αυτούς που μένουν σε χωριά. Αντίστοιχα αναφορικά με τη βιωσιμότητα, φαίνεται πως αυτοί που μένουν σε μικρά χωριά θεωρούν τις καλλιέργειές τους πολύ πιο βιώσιμες ακόμα και χωρίς χρηματοδότηση.

**Πίνακας 5.8: Βιωσιμότητα και ανταγωνιστικότητα σε σχέση με τον τόπο κατοικίας:
One way Anova test**

	F	Σημαντικότητα
Χαρακτηρίστε την βιωσιμότητα των καλλιεργειών σας, χωρίς να λαμβάνετε υπόψη τις όποιες επιδοτήσεις	6,361	0,000
Χαρακτηρίστε τα προϊόντα σας σε σχέση με τα αντίστοιχα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πόσο ανταγωνιστικά είναι;	17,810	0,000

**Πίνακας 5.9: Βιωσιμότητα και ανταγωνιστικότητα σε σχέση με τον τόπο κατοικίας:
Σύγκριση μέσων τιμών**

Τόπος κατοικίας	Χαρακτηρίστε την βιωσιμότητα των καλλιεργειών σας, χωρίς να λαμβάνετε υπόψη τις όποιες επιδοτήσεις:	Χαρακτηρίστε τα προϊόντα σας σε σχέση με τα αντίστοιχα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πόσο ανταγωνιστικά είναι;
Αστική περιοχή	2,64	4,09
Ημιαστική περιοχή / κωμόπολη	3,12	3,92
Χωριό (>500 κάτοικοι)	2,79	3,04
Χωριό (<500 κάτοικοι)	3,83	3,11
Σύνολο	3,07	3,63

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 5.10, όπου παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του one – way Anova test για την περίπτωση της βιωσιμότητας και της ανταγωνιστικότητας σε σχέση με τον νομό κατοικίας (Αττική, Βοιωτία, Κορινθία), φαίνεται πως υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές και στις δύο εξαρτημένες μεταβλητές ($p = 0,002$ για την βιωσιμότητα και $p = 0,017$ για την ανταγωνιστικότητα των προϊόντων). Μάλιστα, από τον 2^ο κατά σειρά πίνακα που παρουσιάζει τη σύγκριση των μέσων τιμών, φαίνεται πως οι κάτοικοι της Κορινθίας και της Αττικής θεωρούν τα προϊόντα τους πιο ανταγωνιστικά, από αυτούς που μένουν στο νομό Βοιωτίας. Αντίστοιχα αναφορικά με τη βιωσιμότητα, φαίνεται πως αυτοί που μένουν στην Κορινθία θεωρούν τις καλλιέργειές τους πολύ πιο βιώσιμες ακόμα και χωρίς χρηματοδότηση.

**Πίνακας 5.10: Βιωσιμότητα και ανταγωνιστικότητα σε σχέση με τον νομό κατοικίας:
One way Anova test**

	F	Σημαντικότητα
Χαρακτηρίστε την βιωσιμότητα των καλλιεργειών σας, χωρίς να λαμβάνετε υπόψη τις όποιες επιδοτήσεις	6,418	0,002
Χαρακτηρίστε τα προϊόντα σας σε σχέση με τα αντίστοιχα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πόσο ανταγωνιστικά είναι;	4,161	0,017

**Πίνακας 5.11: Βιωσιμότητα και ανταγωνιστικότητα σε σχέση με τον νομό κατοικίας:
Σύγκριση μέσων τιμών**

Νομός κατοικίας	Χαρακτηρίστε την βιωσιμότητα των καλλιεργειών σας, χωρίς να λαμβάνετε υπόψη τις όποιες επιδοτήσεις:	Χαρακτηρίστε τα προϊόντα σας σε σχέση με τα αντίστοιχα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πόσο ανταγωνιστικά είναι;
Κορινθία	3,39	3,73
Αττική	2,80	3,79
Βοιωτία	3,01	3,37
Σύνολο	3,07	3,63

Χ – square τεστ για την διερεύνηση της σημασίας του ποσοστού των επιδοτήσεων που χρησιμοποιείται ως εγγύηση για να χορηγηθεί αγροτικό δάνειο

Στη συνέχεια θα μελετηθεί το κατά πόσο εμφανίζονται στατιστικά σημαντικές διαφορές στις οφειλές των αγροτών, στο εισόδημά τους, και στην έκταση των καλλιεργειών που υπόκεινται σε πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης από τράπεζες ή επιδοτήσεις, σε σχέση με το ποσοστό των επιδοτήσεων που χρησιμοποιείται ως εγγύηση για να τους χορηγηθεί αγροτικό δάνειο. Η μέθοδος που χρησιμοποιείται είναι η cross – tab analysis, με χρήση του στατιστικού δείκτη χ – square.

Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 5.12, οι αγρότες στους οποίους χρησιμοποιείται κάτω από το 10% των επιδοτήσεων σαν εγγύηση για το αγροτικό δάνειο, έχουν όλοι οφειλές από 1000 έως 5000 ευρώ. Αντίστοιχα αυτοί στους οποίους χρησιμοποιείται από 10% έως 30% των επιδοτήσεων σαν εγγύηση για το αγροτικό δάνειο, το 76,9% έχει οφειλές από 1000 έως 5000 ευρώ και οι υπόλοιποι κάτω από 1000 ευρώ. Από την άλλη μεριά, όσο αυξάνεται το ποσοστό των εγγυήσεων τόσο αυξάνονται και τα χρέη των αγροτών.

Η στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών επιβεβαιώνεται και από τον 2^ο κατά σειρά πίνακα ($p < 0,001$ σε όλους τους στατιστικούς δείκτες).

Πίνακας 5.12: Οφειλές των αγροτών σε σχέση με το ποσοστό των επιδοτήσεων που χρησιμοποιείται ως εγγύηση για αγροτικό δάνειο: Cross – tab analysis

		Αν ναι, τότε τι ποσό οφείλετε σήμερα;					Σύνολο
		< 1000 ευρώ	1001 - 5000 ευρώ	5001 - 10000 ευρώ	10001 - 20000 ευρώ	> 20000 ευρώ	
Τι ποσοστό των επιδοτήσεών σας χρησιμοποιείται ως εγγύηση για να σας χορηγηθεί αγροτικό δάνειο;	< 10%		100,0%				100,0%
	10% - 30%	11,5%	76,9%	11,5%			100,0%
	30% - 50%	5,0%	43,3%	43,3%	8,3%		100,0%
	50% - 70%		4,9%	70,7%	24,4%		100,0%
	> 70%			33,3%	33,3%	33,3%	100,0%
Σύνολο		4,3%	37,6%	43,3%	12,8%	2,1%	100,0%

Πίνακας 5.13: Οφειλές των αγροτών σε σχέση με το ποσοστό των επιδοτήσεων που χρησιμοποιείται ως εγγύηση για αγροτικό δάνειο: Chi – square test

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	108,894 ^a	16	0,000
Likelihood Ratio	94,664	16	0,000
Linear-by-Linear Association	58,258	1	0,000
N of Valid Cases	141		
a. 17 cells (68,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is, 11.			

Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 5.14, οι αγρότες στους οποίους χρησιμοποιείται κάτω από το 10% των επιδοτήσεων σαν εγγύηση για το αγροτικό δάνειο, έχουν κατά κύριο λόγο εισόδημα είτε < 600 ευρώ (35,5%) είτε 600 έως 1000 ευρώ (35,5%). Αντίστοιχα αυτοί στους οποίους χρησιμοποιείται από 10% έως 30% των επιδοτήσεων σαν εγγύηση για το αγροτικό δάνειο, έχουν σε μεγαλύτερο ποσοστό εισόδημα από 1000 έως 1500 ευρώ. Από την άλλη μεριά, όσο αυξάνεται το ποσοστό των εγγυήσεων τόσο αυξάνονται και τα εισοδήματα των αγροτών.

Η στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών επιβεβαιώνεται και από τον 2^ο κατά σειρά πίνακα ($p < 0,001$ σε όλους τους στατιστικούς δείκτες).

Πίνακας 5.14: Εισόδημα των αγροτών σε σχέση με το ποσοστό των επιδοτήσεων που χρησιμοποιείται ως εγγύηση για αγροτικό δάνειο: Cross – tab analysis

		Εισόδημα				Σύνολο
		< 600 ευρώ	601 - 1000 ευρώ	1001 - 1500 ευρώ	1501 - 2000 ευρώ	
Τι ποσοστό των επιδοτήσεών σας χρησιμοποιείται ως εγγύηση για να σας χορηγηθεί αγροτικό δάνειο;	< 10%	35,5%	35,5%	19,4%	9,7%	100,0%
	10% - 30%	2,1%	44,7%	53,2%		100,0%
	30% - 50%	1,4%	24,3%	52,9%	21,4%	100,0%
	50% - 70%	2,3%	11,6%	79,1%	7,0%	100,0%
	> 70%		11,1%	33,3%	55,6%	100,0%
Σύνολο		7,0%	27,5%	52,5%	13,0%	100,0%

Πίνακας 5.15: Εισόδημα των αγροτών σε σχέση με το ποσοστό των επιδοτήσεων που χρησιμοποιείται ως εγγύηση για αγροτικό δάνειο: Chi – square test

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	90,286 ^a	12	0,000
Likelihood Ratio	77,608	12	0,000
Linear-by-Linear Association	37,148	1	0,000
N of Valid Cases	200		
a. 9 cells (45,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is, 63.			

Αντίστοιχα, όπως φαίνεται από τον Πίνακα 5.16, οι αγρότες στους οποίους χρησιμοποιείται κάτω από το 10% των επιδοτήσεων σαν εγγύηση για το αγροτικό δάνειο, έχουν κατά κύριο κάτω από 10 στρέμματα που υπόκεινται σε χρηματοδότηση (93,1%). Αντίστοιχα αυτοί στους οποίους χρησιμοποιείται από 10% έως 30% των επιδοτήσεων σαν εγγύηση για το αγροτικό δάνειο, έχουν σε μεγαλύτερο ποσοστό 11 έως 20 στρέμματα υπό χρηματοδότηση. Από την άλλη μεριά, όσο αυξάνεται το ποσοστό των εγγυήσεων τόσο αυξάνονται και τα στρέμματα που είναι σε πρόγραμμα χρηματοδότησης.

Η στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών επιβεβαιώνεται και από τον 2^ο κατά σειρά πίνακα ($p < 0,001$ σε όλους τους στατιστικούς δείκτες).

Πίνακας 5.16: Εκτάσεις των αγροτών που υπόκεινται σε πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης σε σχέση με το ποσοστό των επιδοτήσεων που χρησιμοποιείται ως εγγύηση για αγροτικό δάνειο: Cross – tab analysis

		Παρακαλώ σημειώστε τις εκτάσεις των καλλιεργειών σας που υπόκεινται σε πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης από τράπεζες ή επιδοτήσεις					Σύνολο
		< 10 στρέμματα	11 - 20 στρέμματα	21 - 40 στρέμματα	41 - 60 στρέμματα	61 - 100 στρέμματα	
Τι ποσοστό των επιδοτήσεών σας χρησιμοποιείται ως εγγύηση για να σας χορηγηθεί αγροτικό δάνειο;	< 10%	93,1%	6,9%				100,0%
	10% - 30%	16,3%	79,1%	4,7%			100,0%
	30% - 50%	7,5%	53,7%	28,4%	10,4%		100,0%
	50% - 70%	25,6%	7,0%	53,5%	11,6%	2,3%	100,0%
	> 70%		33,3%	22,2%	11,1%	33,3%	100,0%
Σύνολο		26,2%	40,8%	24,1%	6,8%	2,1%	100,0%

Πίνακας 5.17: Εκτάσεις των αγροτών που υπόκεινται σε πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης σε σχέση με το ποσοστό των επιδοτήσεων που χρησιμοποιείται ως εγγύηση για αγροτικό δάνειο: Chi – square test

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	183,516 ^a	16	0,000
Likelihood Ratio	159,720	16	0,000
Linear-by-Linear Association	63,784	1	0,000
N of Valid Cases	191		
a. 13 cells (52,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is, 19.			

X – square τεστ για την διερεύνηση της σχέσης του εισοδήματος με το ποσό που οφείλεται σε δάνεια πλην των αγροτικών

Εδώ θα μελετηθεί το κατά πόσο εμφανίζονται στατιστικά σημαντικές διαφορές στις οφειλές των αγροτών σε δάνεια πλην των αγροτικών, σε σχέση με το εισόδημά τους. Η μέθοδος που χρησιμοποιείται είναι η cross – tab analysis, με χρήση του στατιστικού δείκτη x – square.

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 5.18, αυτοί που έχουν χαμηλότερα εισοδήματα οφείλουν και μικρότερα ποσά σε δάνεια πλην των αγροτικών, ενώ αντίστοιχα αυτοί που έχουν πιο υψηλά εισοδήματα (πάνω από 1500 ευρώ) εμφανίζουν και χρέη άνω των 20.000 ευρώ (11,5%).

Η στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών επιβεβαιώνεται και από τον 2^ο κατά σειρά πίνακα ($p < 0,001$ στους δύο στατιστικούς δείκτες).

Πίνακας 5.18: Εισόδημα και ποσό που οφείλεται σε δάνεια πλην των αγροτικών: Cross – tab analysis

		Αν ναι, τότε τι ποσό οφείλετε σήμερα;					Σύνολο
		< 1000 ευρώ	1001 - 5000 ευρώ	5001 - 10000 ευρώ	10001 - 20000 ευρώ	> 20000 ευρώ	
Εισόδημα	601 - 1000 ευρώ	9,1%	42,4%	48,5%			100,0%
	1001 - 1500 ευρώ	3,7%	26,8%	48,8%	20,7%		100,0%
	1501 - 2000 ευρώ		65,4%	19,2%	3,8%	11,5%	100,0%
Total		4,3%	37,6%	43,3%	12,8%	2,1%	100,0%

Πίνακας 5.19: Εισόδημα και ποσό που οφείλεται σε δάνεια πλην των αγροτικών: Chi – square test

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	38,497 ^a	8	0,000
Likelihood Ratio	40,395	8	0,000
Linear-by-Linear Association	1,593	1	0,207
N of Valid Cases	141		
a. 8 cells (53,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is, 55.			

Έλεγχος συσχετίσεων με τον συντελεστή Pearson (r) για τη διερεύνηση της ηλικίας και του μορφωτικού επιπέδου σε σχέση με τις επιδοτήσεις και τα χρέη

Τέλος θα μελετηθεί το κατά πόσο εμφανίζονται στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις ανάμεσα στην ηλικία, τη μόρφωση, τις οφειλές και το ποσοστό των επιδοτήσεων που χρησιμοποιείται σαν εγγύηση. Η μέθοδος που χρησιμοποιείται είναι η ανάλυση συσχετίσεων με τον δείκτη Pearson (r).

Όπως φαίνεται στον πίνακα 5.20, υπάρχουν οι εξής στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις:

- Το ποσό οφειλής εμφανίζει στατιστικά σημαντική, αρνητική συσχέτιση με την ηλικία ($p = 0,042$) και στατιστικά σημαντική, θετική συσχέτιση με το μορφωτικό επίπεδο ($p < 0,001$).
- Το ποσοστό επιδοτήσεων που χρησιμοποιείται σαν εγγύηση εμφανίζει στατιστικά σημαντική, αρνητική συσχέτιση με την ηλικία ($p < 0,001$) και στατιστικά σημαντική, θετική συσχέτιση με το μορφωτικό επίπεδο ($p < 0,001$).

Πίνακας 5.20: Συσχετίσεις μεταξύ ηλικίας, μορφωτικού επιπέδου, ποσοστού των επιδοτήσεων που χρησιμοποιείται ως εγγύηση για αγροτικό δάνειο και ποσά οφειλής: Pearson (r)

		Ηλικία	Αν ναι, τότε τι ποσό οφείλετε σήμερα;	Τι ποσοστό των επιδοτήσεών σας χρησιμοποιείται ως εγγύηση για να σας χορηγηθεί αγροτικό δάνειο;	Μορφωτικό Επίπεδο
Ηλικία	Συντελεστής Pearson (r)	1	0,172*	0,431**	0,639**
	Σημαντικότητα		0,042	0,000	0,000
Αν ναι, τότε τι ποσό οφείλετε σήμερα;	Συντελεστής Pearson (r)	0,172*	1	0,645**	0,445**
	Σημαντικότητα	0,042		0,000	0,000
Τι ποσοστό των επιδοτήσεών σας χρησιμοποιείται ως εγγύηση για να σας χορηγηθεί αγροτικό δάνειο;	Συντελεστής Pearson (r)	0,431**	0,645**	1	0,639**
	Σημαντικότητα	0,000	0,000		0,000
Μορφωτικό Επίπεδο	Συντελεστής Pearson (r)	0,639**	0,445**	0,639**	1
	Σημαντικότητα	0,000	0,000	0,000	
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).					
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).					

Κεφάλαιο 6^ο: Σχολιασμός αποτελεσμάτων

Η παρούσα έρευνα επικεντρώθηκε σε 3 βασικούς άξονες. Συγκεκριμένα, στην πρώτη ενότητα εξετάστηκαν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος (φύλο, ηλικία, εισόδημα, μορφωτικό επίπεδο, τόπος κατοικίας). Στην δεύτερη ενότητα εξετάστηκαν οι καλλιέργειες που συμμετείχαν στην έρευνα και τα βασικά χαρακτηριστικά τους (έκταση εκμετάλλευσης, είδος εκμετάλλευσης εκτάσεις που αρδεύονται, μέγεθος κτηνοτροφικής παραγωγής). Στην τρίτη φάση της έρευνας μελετήθηκε η βιωσιμότητα των καλλιεργειών και η ανταγωνιστικότητα των αγροτικών προϊόντων χωρίς την ύπαρξη επιδοτήσεων σε σχέση με τον τόπο και τον νομό διαμονής τους.

Η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων έδειξε ότι η πλειοψηφία των αγροτών είναι άνδρες, ηλικίας από 55 έως 64 ετών, απόφοιτοι λυκείου, κάτοικοι ημιαστικής περιοχής/κωμόπολης, με μηνιαίο εισόδημα που κυμαίνεται μεταξύ 1001 έως 1500 ευρώ. Επίσης, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (σε ποσοστό 70,5%) δήλωσε πως έχουν δάνεια πλην αγροτικών (στεγαστικών, καταναλωτικών κ.α.). Το 43,26% αυτών που απάντησαν θετικά δηλώσαν πως έχουν ένα χρέος που κυμαίνεται από 5000 ως 10000 ευρώ, ενώ το 37,59% δηλώσαν πως έχει χρέος που κυμαίνεται από 1000 ως 5000 ευρώ.

Αξίζει να σημειωθεί ότι κανένας παραγωγός δεν δήλωσε εισόδημα άνω των 2000 ευρώ μηνιαίως ενώ μόλις το 1,5% των ερωτηθέντων είναι κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών. Επίσης, ιδιαίτερα υψηλό (9%) είναι το ποσοστό του δείγματος που δηλώνει ότι δεν κατέχει τις στοιχειώδεις γραμματικές γνώσεις, σε σύγκριση με τον μέσο όρο της χώρας που κυμαίνεται περίπου στο 4% στον πληθυσμό ηλικίας άνω των 15 ετών. Αξιοσημείωτο είναι επίσης το εξαιρετικά χαμηλό ποσοστό των νέων παραγωγών, ηλικίας κάτω των 24 ετών, το οποίο είναι μόλις το 2% των ερωτηθέντων. Χαμηλό (2,13%) είναι το ποσοστό των παραγωγών που έχουν δανειακές υποχρεώσεις, πλην αγροτικών δανείων, άνω των 20000 ευρώ ενώ επίσης χαμηλό (4,26%) είναι το ποσοστό των ερωτηθέντων με δανειακές υποχρεώσεις, πλην αγροτικών δανείων, κάτω των 1000 ευρώ.

Στην συνέχεια οι παραγωγοί ρωτήθηκαν για το ποσοστό των επιδοτήσεων που χρησιμοποιείται ως εγγύηση για το δάνειο. Με βάση τη στατιστική επεξεργασία των δεδομένων το 35% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι το 30 έως 50% των επιδοτήσεων χρησιμοποιείται ως εγγύηση για το αγροτικό τους δάνειο, ενώ για το 23,5% των

συμμετεχόντων το αντίστοιχο ποσοστό κυμαίνεται από 10 έως 30%. Το 21,5% των ερωτηθέντων χρησιμοποιεί το 50 έως 70% των επιδοτήσεων ως εγγύηση για τη λήψη αγροτικού δανείου ενώ πολύ χαμηλό ποσοστό, μόλις το 4,5% έχει λάβει αγροτικό δάνειο με εγγύηση άνω του 70% της επιδότησής του. Επίσης υπάρχει ένα αξιοσημείωτο ποσοστό, της τάξης του 15,5%, που χρησιμοποιεί λιγότερο του 10% των επιδοτήσεων ως εγγύηση για τη σύναψη αγροτικού δανείου.

Στο δεύτερο μέρος της ανάλυσης των αποτελεσμάτων, όπου εξετάστηκαν τα χαρακτηριστικά των καλλιεργειών, πρόεκυψε ότι οι καλλιεργούμενες εκτάσεις δεν ξεπερνούν σε καμία περίπτωση τα 60 στρέμματα ανά παραγωγό ενώ περίπου το 67% των παραγωγών καλλιεργεί έως 20 στρέμματα. Εξαιρετικά υψηλό είναι το ποσοστό (65,9%) των ενοικιαζόμενων εκτάσεων κάτω των 10 στρεμμάτων. Αξιοσημείωτο είναι επίσης το ποσοστό των ερωτηθέντων (42%) που δήλωσε πως διαθέτει εκτάσεις/αγρούς που δεν καλλιεργούνται. Οι εκτάσεις αυτές σε ποσοστό 85,37% είναι λιγότερες από 10 στρέμματα. Οι λόγοι για τους οποίους δεν καλλιεργούνται αυτές οι εκτάσεις είναι κυρίως οικονομικοί, δηλαδή αδυναμία κάλυψης των καλλιεργητικών δαπανών και έλλειψη χρόνου.

Οι καλλιέργειες οπωροφόρων, ισοκατανέμονται σε εκτάσεις κάτω των 10 στρεμμάτων, 11 έως 20 στρεμμάτων και 21 έως 40 στρεμμάτων. Στα αμπέλια οι εκτάσεις είναι λίγο μεγαλύτερες, ενώ στις ελιές η πλειοψηφία των εκτάσεων είναι από 11 έως 20 στρέμματα. Οι εκτάσεις με κηπευτικά είναι στην πλειοψηφία τους κάτω των 10 στρεμμάτων ενώ σε καμία περίπτωση δεν υπερβαίνουν τα 20 στρέμματα.

Οι εκτάσεις που ποτίζονται, σε ποσοστό 70%, είναι έως 20 στρέμματα ενώ μόνο το 22,34% των εκτάσεων από 21 έως 40 στρέμματα είναι αρδευόμενες. Ιδιαίτερα χαμηλό, μόλις 7,61%, είναι το ποσοστό των αρδευόμενων εκτάσεων άνω των 40 στρεμμάτων.

Όσον αφορά την κτηνοτροφία, η πλειοψηφία (60%) όσων εκτρέφουν πρόβατα απάντησαν ότι ο αριθμός των ζώων τους κυμαίνεται μεταξύ 11 έως 50 και οι υπόλοιποι (40%) εκτρέφουν έως 10 ζώα. Σχετικά με τις αίγες, η πλειοψηφία των παραγωγών (54,3%) εκτρέφει λιγότερα από 10 ζώα, το 32,6% εκτρέφει από 11 έως 50 ζώα και μόλις το 13% εκτρέφει από 51 έως 100 ζώα. Η πλειοψηφία (69%) των ερωτηθέντων που εκτρέφει πτηνά για την παραγωγή αυγών δήλωσε πως διαθέτει από 100 έως 500. Το 24,1% εκτρέφει από

501 έως 1000 πτηνά και το 6,9% εκτρέφει έως 100 πτηνά. Στην εκτροφή πτηνών για κρεατοπαραγωγή τα στοιχεία είναι λίγο διαφορετικά καθώς όλοι οι ερωτηθέντες δήλωσαν ότι εκτρέφουν έως 500 πτηνά με το 33,3% εξ αυτών να δηλώνουν πως εκτρέφουν έως 100 πτηνά. Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στο γεγονός ότι η συντριπτικά πλειοψηφία (ποσοστό 92,59%) των ερωτηθέντων δήλωσε πως σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσε να εκτρέφει περισσότερα ζώα.

Η ανάλυση των απαντήσεων σε σχέση με το ποσοστό εκτρεφόμενων ζώων που υπόκεινται σε οικονομική ενίσχυση μέσω τραπεζικού δανεισμού ή κοινοτικών επιδοτήσεων έδειξε ότι το 60% των κτηνοτρόφων που εκτρέφουν πρόβατα λαμβάνει οικονομικές ενισχύσεις για 11 έως 50 ζώα, ενώ το 53,5% των αιγοτρόφων λαμβάνει οικονομική ενίσχυση για λιγότερα από 10 ζώα. Αντίθετα, το 64,52% των πτηνοτρόφων λαμβάνει οικονομικές ενισχύσεις για 501 ως 1000 πτηνά.

Αντίστοιχα, για τις καλλιεργούμενες εκτάσεις, οι απαντήσεις έδειξαν ότι το 40,84% των παραγωγών ενισχύεται οικονομικά για 11 έως 20 στρέμματα, το 26,18% για λιγότερο από 10 στρέμματα, το 24,08% για 21 έως 40 στρέμματα, το 6,81% για 41 έως 60 στρέμματα και μόλις το 2,09% για 61 έως 100 στρέμματα.

Σε σχέση με την ανταγωνιστικότητα των καλλιεργειών, το 44,5% των παραγωγών που έλαβαν μέρος στην έρευνα δήλωσαν πως τα προϊόντα τους είναι πολύ ανταγωνιστικά σε σχέση με τα αντίστοιχα που παράγονται σε άλλες χώρες της Ε.Ε. Το 26,5% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι τα προϊόντα είναι αρκετά ανταγωνιστικά και το 16% θεωρεί πως τα παραγόμενα προϊόντα είναι πάρα πολύ ανταγωνιστικά σε σχέση με τα αντίστοιχα που παράγονται στην Ε.Ε. Αντίθετα, μόνο το 12,5% των ερωτηθέντων πιστεύει πως τα προϊόντα που παράγει είναι ελάχιστα ανταγωνιστικά και μόλις το 0,5% πιστεύει πως παράγει προϊόντα μη ανταγωνίσιμα. Διευκρινίζεται ότι η ανταγωνιστικότητα αφορά στην ποιότητα των προϊόντων και όχι στην τιμή τους.

Αναφορικά με την βιωσιμότητα των καλλιεργειών χωρίς την ύπαρξη επιδοτήσεων, σύμφωνα με τις απόψεις των αγροτών, αυτή είναι οριακά εφικτή για το 32,5% και εφικτή με λίγη προσπάθεια για το 32%. Το 26% πιστεύει πως είναι δύσκολη και 5% θεωρεί πως οι καλλιέργειες είναι βιώσιμες ακόμα και χωρίς επιδοτήσεις. Το 4,5% των ερωτηθέντων πιστεύει πως η βιωσιμότητα των καλλιεργειών είναι αδύνατη.

Στην τελευταία ενότητα της έρευνας εξετάζονται οι στατιστικώς σημαντικές διαφορές που σχετίζονται με την βιωσιμότητα των καλλιεργειών χωρίς επιδότηση και η ανταγωνιστικότητα των προϊόντων σε σχέση με τον τόπο και τον νομό διαμονής των παραγωγών.

Η στατιστική επεξεργασία αυτών των δεδομένων έδειξε πως παρατηρούνται στατιστικώς σημαντικές διαφορές στην βιωσιμότητα της εκμετάλλευσης και της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων σε σχέση με τον τόπο κατοικίας. Πιο αναλυτικά κάτοικοι μικρών χωριών θεωρούν ότι η βιωσιμότητα των εκμεταλλεύσεων τους είναι εφικτή ακόμη και χωρίς χρηματοδότηση. Αντίθετα, κάτοικοι αστικών και ημιαστικών περιοχών θεωρούν τα προϊόντα τους περισσότερο ανταγωνιστικά με αντίστοιχα που παράγονται σε άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στατιστικώς σημαντικές διαφορές φαίνεται πως υπάρχουν και στην περίπτωση της βιωσιμότητας και της ανταγωνιστικότητας σε σχέση με τον νομό κατοικίας (Αττική, Βοιωτία, Κορινθία). Τα αποτελέσματα έδειξαν πως οι κάτοικοι της Κορινθίας και της Αττικής θεωρούν τα προϊόντα τους πιο ανταγωνιστικά, από αυτούς που μένουν στο νομό Βοιωτίας. Αντίστοιχα αναφορικά με τη βιωσιμότητα, φαίνεται πως αυτοί που μένουν στην Κορινθία θεωρούν τις καλλιέργειές τους πολύ πιο βιώσιμες ακόμα και χωρίς χρηματοδότηση.

Με βάση τα δεδομένα της έρευνας προκύπτει ότι το 100% των ερωτηθέντων που χρησιμοποιεί ως εγγύηση ποσοστό μικρότερο του 10% της επιδότησης που λαμβάνει έχει οφειλές σε μη αγροτικά δάνεια από 1001 έως 5000 ευρώ. Το 76,9% των ερωτηθέντων που χρησιμοποιεί ως εγγύηση το 10 έως 30% των επιδοτήσεων για το αγροτικό δάνειο έχει οφειλές σε μη αγροτικά δάνεια που κυμαίνονται από 1000 έως 5000 ευρώ. Επίσης ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό 70,07% των παραγωγών που χρησιμοποιεί το 50 έως 70% των επιδοτήσεων για αγροτικό δάνειο έχει και οφειλές σε μη αγροτικά δάνεια ύψους από 5001 έως 10000 ευρώ. Αντίθετα, μόλις το 4,9% των παραγωγών που χρησιμοποιεί το 50 έως 70% των επιδοτήσεων ως εγγύηση για αγροτικό δάνειο έχει οφειλές σε μη αγροτικά δάνεια ύψους από 1001 έως 5000 ευρώ. Σε γενικές γραμμές, η στατιστική ανάλυση έδειξε ότι οι παραγωγοί με χαμηλότερα εισοδήματα έχουν μικρότερες οφειλές σε μη αγροτικά δάνεια.

Επίσης, όσο πιο αυξημένα είναι τα εισοδήματα τόσο αυξάνεται το ποσοστό των επιδοτήσεων που χρησιμοποιούνται ως εγγύηση για τη χορήγηση αγροτικού δανείου.

Από την επεξεργασία των δεδομένων προκύπτει επίσης ότι οι περισσότεροι παραγωγοί (93,1%) που χρησιμοποιούν λιγότερο του 10% των επιδοτήσεών τους για εγγύηση σε αγροτικό δάνειο έχουν κυρίως κάτω από 10 στρέμματα που υπόκεινται σε χρηματοδότηση. Ταυτόχρονα, όσο αυξάνεται το ποσοστό των επιδοτήσεων που χρησιμοποιούνται ως εγγύηση τόσο αυξάνονται και οι χρηματοδοτούμενες εκτάσεις.

Τέλος, από τα αποτελέσματα της ανάλυσης συσχετίσεων με τους δείκτες Pearson (r) προκύπτει ότι το ποσό οφειλής παρουσιάζει στατιστικώς σημαντική αρνητική συσχέτιση με την ηλικία και στατιστικώς σημαντική συσχέτιση με το μορφωτικό επίπεδο. Επίσης, το ποσοστό των επιδοτήσεων που χρησιμοποιείται σαν εγγύηση εμφανίζει στατιστικώς σημαντική αρνητική συσχέτιση με την ηλικία και στατιστικά σημαντική συσχέτιση με το μορφωτικό επίπεδο.

Κεφάλαιο 7^ο: Συμπεράσματα – Προτάσεις

Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας έδειξαν στατιστικώς σημαντικές διαφορές στην βιωσιμότητα μιας εκμετάλλευσης και στην ανταγωνιστικότητα των προϊόντων σε σχέση με τον τόπο κατοικίας.

Επίσης, από την στατιστική επεξεργασία των δεδομένων προκύπτει ότι το ποσοστό των επιδοτήσεων που χρησιμοποιείται σαν εγγύηση εμφανίζει μια στατιστικώς σημαντική συσχέτιση με το μορφωτικό επίπεδο των παραγωγών, χωρίς όμως να παρατηρείται αντίστοιχη συσχέτιση και με την ηλικία των ερωτηθέντων.

Οι απαντήσεις που δόθηκαν από τους παραγωγούς επιβεβαιώνουν δύο από τα βασικά προβλήματα της ελληνικής γεωργίας, κάτι που αναφέρεται και στην ελληνική και στη διεθνή βιβλιογραφία. Το πρώτο πρόβλημα είναι ο κατακερματισμός του κλήρου που έχει οδηγήσει σε πολλές και μικρές εκμεταλλεύσεις. Το δεύτερο βασικό πρόβλημα που αναδεικνύεται είναι το πρόβλημα της έλλειψης οικονομικών πόρων για τη χρηματοδότηση των εκμεταλλεύσεων είτε για κεφάλαιο κίνησης είτε για μακροπρόθεσμες επενδύσεις.

Το αυξημένο κόστος όλων των παραγωγικών συντελεστών σε συνδυασμό με τις μικρές σε μέγεθος παραγωγικές μονάδες έχει οδηγήσει την ελληνική γεωργία σε απώλεια της ανταγωνιστικότητάς της. Παρά το γεγονός ότι πολλοί παραγωγοί θεωρούν τα προϊόντα τους ιδιαίτερα ανταγωνιστικά σε ποιότητα, το κόστος παραγωγής είναι αρκετά υψηλό. Τα αυξημένα επιτόκια δανεισμού, το υψηλό κόστος των καυσίμων σε συνδυασμό με διαρθρωτικά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας όπως το υψηλό κόστος μεταφοράς έχουν οδηγήσει τους έλληνες γεωργούς σε δυσμενή θέση σε σχέση με τους ευρωπαϊούς συναδέλφους τους. Με δεδομένο τον έντονο ανταγωνισμό από τις εισαγωγές και τις συνεχώς μειούμενες πολιτικές προστατευτισμού από την Ε.Ε., εύκολα προκύπτει το συμπέρασμα ότι για την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και της ελληνικής γεωργίας απαιτούνται δραστικά μέτρα στήριξης.

Βασικό εργαλείο για την ανάπτυξη της ελληνικής γεωργίας είναι η στροφή της παραγωγής σε προϊόντα υψηλής ποιότητας και τεχνογνωσίας, χαρακτηριστικά προϊόντα της ελληνικής γης, που θα μπορέσουν να αποτελέσουν την εξαγωγική βάση προς τις χώρες εντός και εκτός

Ε.Ε. Ταυτόχρονα, η λήψη μέτρων για τη στήριξη των παραγωγών, μέτρα όπως η σύσταση ομάδων παραγωγών, η συμβολαιακή γεωργία, η βελτίωση των υποδομών και των μεταφορών και η μείωση του κόστους των συντελεστών παραγωγής θα βοηθήσουν τους παραγωγούς στο να αποκτήσουν καλύτερη και ευκολότερη πρόσβαση στους τόπους πώλησης των προϊόντων τους διεκδικώντας έτσι την αύξηση του εισοδήματός τους κρατώντας συγχρόνως χαμηλές τις τιμές που πληρώνουν οι καταναλωτές.

Τα αποτελέσματα της έρευνας θα μπορούσαν να αποτελέσουν βοήθημα για το σχεδιασμό της στήριξης της αγροτικής παραγωγής, την ανάπτυξη του πρωτογενή τομέα και την προώθηση της έρευνας και της καινοτομίας. Κρίνεται αναγκαία η λήψη μέτρων και η κατασκευή έργων που θα βελτιώσουν την άσκηση της γεωργίας και της κτηνοτροφίας προκειμένου να μειωθεί το κόστος παραγωγής των αγροτικών προϊόντων. Η παραγωγή προϊόντων προσανατολισμένων στις ανάγκες της προώθησης της έρευνας και της καινοτομίας. Η παραγωγή προϊόντων προσανατολισμένων στις ανάγκες της αγοράς, προϊόντων γεωγραφικών ενδείξεων, βιολογικών προϊόντων ή προϊόντων ολοκληρωμένης διαχείρισης θα δώσουν προστιθέμενη αξία στο προϊόν και θα το καταστήσουν ανταγωνιστικό στην διεθνή αγορά. Οι άριστες τεχνολογικές λύσεις, οι καλλιέργειες με υψηλές αποδόσεις και χαμηλό κόστος παραγωγής θα καταστήσουν τις αγροτικές εκμεταλλεύσεις βιώσιμες και θα αυξήσουν το εισόδημα των παραγωγών.

Ουσιαστικά, τα αποτελέσματα της έρευνας ωθούν στη διεξαγωγή νέων ερευνών περιλαμβάνοντας και περιοχές της Βόρειας και Νησιωτικής Ελλάδας, οι οποίες δεν περιλήφθηκαν στην παρούσα έρευνα. Μια κατά μέρη ή συνολική μελέτη θα μπορούσε να παράγει νέα αποτελέσματα σχετικά με την κάθε περιοχή ή το νομό.

Το μόνο σίγουρο είναι ότι ξεκινάει μια νέα περίοδος για την Κοινή Αγροτική Πολιτική με την ευχή να καταλήξουν οι σχετικές διεργασίες σε ένα αποδοτικό και δίκαιο μοντέλο, που θα στηρίζει, αλλά και θα δίνει κίνητρα στους αγρότες να ασχοληθούν ενεργά με την παραγωγή, με απώτερο στόχο την ανάκαμψη και την ανάπτυξη του αγροτικού τομέα.

Βιβλιογραφία

Ελληνική Βιβλιογραφία

- **Λιανός Θ.**, (2009), Αγροτική Οικονομική, Θεωρία και Πολιτική, Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα.
- **Παπαναγιώτου Ε., Σέμος Α. και Καραφύλλης Χ.**, (2004), Πρακτικά 8^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Αγροτικής Οικονομίας, Θεσσαλονίκη 25 – 27 Νοεμβρίου 2004, Εκδόσεις Αγρότυπος.
- **Δαμιανός Δ., Παπαγεωργίου Κ., Σπαθής Π.**, (2006), Η Ελληνική Αγροτική Οικονομία στο Παγκόσμιο Πλαίσιο, Εκδόσεις Σταμούλης, Αθήνα.
- **Εθνικό Σχέδιο Στρατηγικής Αγροτικής Ανάπτυξης 2007-2013**, (2009), Ελληνική Δημοκρατία Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων, Ειδική Γραμματεία Γ ΚΠΣ.
- **Πέζαρος Π.**, (2005) Η τελευταία μεταρρύθμιση της ΚΑΠ και η εφαρμογή της στην Ελλάδα, Θεσμικές και πολιτικές διαστάσεις, ΥΠΑΑΤ, Αθήνα.
- **Μάρδας Δ.**, (2005), Από την ΕΟΚ στην ΕΕ, από την ολοκλήρωση της Ενιαίας Αγοράς ως την Πολιτική Ενοποίηση του Ευρωπαϊκού χώρου, Εκδόσεις Ζυγός, Θεσσαλονίκη.
- **Πέζαρος Π.**, (2010), Η ΚΑΠ μετά το 2013 – Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Διεύθυνση Αγροτικής Πολιτικής και Τεκμηρίωσης, ΥΠΑΑΤ, Αθήνα.
- **Χατζηπαντελή Σ.**, (2011), Στρατηγική ΠΑΑ 2007 – 2013, Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας 2007 – 2013, ΥΠΑΑΤ, Αθήνα.
- **Λιανός Θ., Δαμιανός Δ., Μέργος Γ., Ντεμούσης Μ., Κατρανίδης Σ.**, (2009), Αγροτική Οικονομική, Θεωρία και Πολιτική, Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα.
- **Παχάκη Κ.**, (2006), Η Ελληνική Γεωργία ενώπιον των Νέων Συνθηκών και Θεσμικού Πλαισίου, Εκθέσεις 46, ΚΕΠΕ.
- **Καρανικόλας Π.**, (2006), Η Ανταγωνιστικότητα της Ελληνικής Γεωργίας στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, στο: Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Ελλάδα, Οικονομία, Κοινωνία, Πολιτικές, επιμ. Μαραβέγιας Ν., Σακελλαρόπουλος Θ., Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα.

- **Μπαλτάς Ν.**, (2008), Η Ελληνική Γεωργία στην Ευρωπαϊκή Ένωση: 25 χρόνια μετά, στο: Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον, (Μαραβέγιας Ν.), Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα.
- **Φράγκος Χ.**, (2002), Στατιστική επεξεργασία και ανάλυση δεδομένων με τη χρήση του Microsoft Excel, Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα.
- **Howitt D., Cramer D.**, (2011), Στατιστική με το SPSS 16, (Μετάφραση: Κοντάκος Σ.), Εκδόσεις Κλειδάριθμος, Αθήνα.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- **European commission**, (1986), The agricultural situation in the Community, 1985 report.
- **European Commission Directorate for Agriculture (DG VI)**, (1988), Agricultural Situation and Prospects in Central and Eastern European Countries: Hungary, Brussels.
- **European commission**, (2011), The CAP in perspective: From market intervention to Policy Perspectives Brief no1: Agricultural Rural Development, Brussels.
- **European Commission**, (2011), The future of rural development policies Agriculture Policy Perspectives Briefs, Brief no 4, Brussels.
- **European Commission**, (2007), General for internal policies, Policy Department structural and cohesion policies, General for Agriculture and Rural Development, Brussels,
- **Mendez C., Bachtler J. and F. Wislade**, (2011), Setting the stage for the reform of cohesion policy after 2013, European Policy Research Paper No 77, University of Strathclyde, Glasgow, UK.
- **World Development Report**, (1987), Barriers to Adjustment and Growth in the World Economy, Industrialization and Foreign Trade, World Development Indicators, Published for the World Bank Oxford University Press.
- **Boussard J. M., Trouve A.**, (2010), Proposal for a new European Agriculture and Food Policy that meets the challenges of this century.
- **Jambor A., Harvey D.**, (2010), CAP Reform options, A challenge for Analysis and Synthesis, Center of Rural Economy Discussion Paper Series no 28.
- **Jahrnt V.**, (2011), A guide to CAP Reform Politics, Issues, Positions and Dynamics, European Centre for International Political Economy, Brussels.

- **European Parliament**, 2010, The CAP in the Multiannual Financial Framework 2014-2020, Directorate General for Internal Policies, Agriculture and Rural Development, Brussels.
- **OECD**, (1988), Economic Surveys: United Kingdom.

Παραρτήματα

Παράρτημα Α: Γλωσσάριο

- ΕΟΚ : Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
- ΚΑΠ : Κοινή Αγροτική Πολιτική
- ΚΟΑ : Κοινή Οργάνωση Αγοράς
- Ε.Ε : Ευρωπαϊκή Ένωση
- ΗΠΑ : Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
- ΓΑΤΤ ή ΓΕΣΔΕ: Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου
- ΠΟΕ : Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου
- ΑΕΠ : Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
- ΟΟΣΑ : Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
- ΑΤΕ : Αγροτική Τράπεζα Ελλάδος

Παράρτημα Β: Ερωτηματολόγιο

ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Παρακαλώ σημειώστε τα στοιχεία σας:

Φύλο

Άνδρας	1
Γυναίκα	2

Ηλικία

Κάτω των 24 ^{ov} ετών	1
25 – 34 ^{ov} ετών	2
35 – 44 ^{ov} ετών	3
45 – 54 ^{ov} ετών	4
55 – 64 ^{ov} ετών	5
65+ ετών	6

Εισόδημα (μηνιαίο)

< 600 ευρώ	1
601 – 1.000 ευρώ	2
1.001 – 1.500 ευρώ	3
1.501 – 2.000 ευρώ	4
Άνω των 2.000 ευρώ	5

Μορφωτικό επίπεδο

Χωρίς στοιχειώδεις γραμματικές γνώσεις	1
Απόφοιτος δημοτικού	2
Απόφοιτος Γυμνασίου	3
Απόφοιτος Λυκείου	4
ΑΕΙ / ΤΕΙ	5
Μεταπτυχιακές σπουδές	6

Τόπος κατοικίας

Αστική περιοχή	1
Ημιαστική περιοχή / κωμόπολη	2
Χωριό (>500 κάτοικοι)	3
Χωριό (<500 κάτοικοι)	4

Τόπος κατοικίας (νομός)

Κορινθίας	1
Αττικής	2
Βοιωτίας	3

Έχετε άλλα δάνεια πλην των αγροτικών (στεγαστικά, καταναλωτικά, κάρτες κλπ);

Ναι	1
Όχι	2

Αν ναι, τότε τι ποσό οφείλετε σήμερα;

< 1.000 ευρώ	1
1.001 – 5.000 ευρώ	2
5.001 – 10.000 ευρώ	3

10.001 – 20.000 ευρώ	4
Άνω των 20.000 ευρώ	5

Τι ποσοστό των επιδοτήσεών σας χρησιμοποιείται ως εγγύηση για να σας χορηγηθεί αγροτικό δάνειο;

< 10%	1
10% – 30%	2
30% – 50%	3
50% – 70%	4
> 70%	5

ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟ ΤΗ ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΣΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑ

Παρακαλώ σημειώστε την έκταση των γεωργικών καλλιεργειών που εκμεταλλεύεστε:

	Ιδιότητα	Τα ενοικιάζετε
< 10 στρέμματα	1	1
11 – 20 στρέμματα	2	2
21 – 40 στρέμματα	3	3
41 – 60 στρέμματα	4	4
61 – 100 στρέμματα	5	5
> 100 στρέμματα	6	6

Παρακαλώ σημειώστε το είδος των γεωργικών καλλιεργειών που εκμεταλλεύεστε:

	Οπορω φόρα	Αμπέλι βρώσιμο	Αμπέλι οινοποιείου	Ελιές βρώσιμες	Ελιές ελαιολάδου	Κηπε υτικά	Άλλες καλλιέργειες
< 10 στρέμματα	1	1	1	1	1	1	1
11 – 20 στρέμματα	2	2	2	2	2	2	2
21 – 40 στρέμματα	3	3	3	3	3	3	3
41 – 60 στρέμματα	4	4	4	4	4	4	4
61 – 100	5	5	5	5	5	5	5
> 100 στρέμματα	6	6	6	6	6	6	6

Παρακαλώ σημειώστε τις εκτάσεις των καλλιεργειών σας που ποτίζονται

< 10 στρέμματα	1
11 – 20 στρέμματα	2
21 – 40 στρέμματα	3
41 – 60 στρέμματα	4
61 – 100 στρέμματα	5
> 100 στρέμματα	6

Εάν εκτρέφετε ζώα ή πτηνά παρακαλώ σημειώστε το είδος της κτηνοτροφικής σας παραγωγής:

	Πρόβατα	Αίγες
Έως 10 ζώα	1	1
11 – 50 ζώα	2	2
51 – 100 ζώα	3	3
> 100 ζώα	4	4

	Πτηνά	
	Παραγωγή αυγών	Κρεατοπαραγωγή
Έως 100 πτηνά	1	1
101 – 500 πτηνά	2	2
501 – 1000 πτηνά	3	3
1001 – 5000 πτηνά	4	4
> 5000 πτηνά	5	5

Παρακαλώ σημειώστε το πλήθος των ζώων που υπόκεινται σε πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης από τράπεζες ή επιδοτήσεις

Πρόβατα και Αίγες

	Πρόβατα	Αίγες
Έως 10 ζώα	1	1
11 – 50 ζώα	2	2
51 – 100 ζώα	3	3
> 100 ζώα	4	4

Πτηνά

	Πτηνά
Έως 100 πτηνά	1
101 – 500 πτηνά	2
501 – 1000 πτηνά	3
1001 – 5000 πτηνά	4
> 5000 πτηνά	5

Πιστεύετε ότι θα μπορούσατε να είχατε περισσότερα προς εκμετάλλευση ζώα;

Ναι	1
Όχι	2

Παρακαλώ σημειώστε τις εκτάσεις των καλλιεργειών σας που υπόκεινται σε πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης από τράπεζες ή επιδοτήσεις

< 10 στρέμματα	1
11 – 20 στρέμματα	2
21 – 40 στρέμματα	3
41 – 60 στρέμματα	4
61 – 100 στρέμματα	5
> 100 στρέμματα	6

Έχετε αγρούς που δεν καλλιεργούνται;

Ναι	1
Όχι	2

Αν ναι, τότε τι έκτασης είναι οι αγροί αυτοί;

< 10 στρέμματα	1
11 – 20 στρέμματα	2
21 – 40 στρέμματα	3
41 – 60 στρέμματα	4
61 – 100 στρέμματα	5
> 100 στρέμματα	6

Αν ναι, τότε σε ποιο βαθμό ισχύουν οι παρακάτω λόγοι για την μη καλλιέργεια των εκτάσεων αυτών;

	Καθόλου	Ελάχιστα	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
Οικονομικοί λόγοι (δεν έχετε την δυνατότητα να αντεπεξέλθετε στα έξοδα καλλιέργειας)	1	2	3	4	5
Κοινωνικοί λόγοι	1	2	3	4	5
Εκτάσεις σε αγρανάπαυση	1	2	3	4	5
Προσωπικοί λόγοι / έλλειψη χρόνου	1	2	3	4	5
Άλλο	1	2	3	4	5

Χαρακτηρίστε την βιωσιμότητα των καλλιεργειών σας, χωρίς να λαμβάνετε υπόψη τις όποιες επιδοτήσεις;

Αδύνατη / μάλλον αδύνατη	1
Δύσκολη	2
Οριακά εφικτή	3
Εφικτή με λίγη προσπάθεια	4
Οι καλλιέργειες είναι απόλυτα βιώσιμες χωρίς να απαιτείται επιδότηση	5

Χαρακτηρίστε τα προϊόντα σας σε σχέση με τα αντίστοιχα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πόσο ανταγωνιστικά είναι;

Καθόλου	1
Λίγο	2
Μέτρια	3
Αρκετά	4
Πολύ	5